

SCHVÁLENO

Instytut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce							
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:							
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Lenka Lokvencová	<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd</td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">30-05-2013 -1-</td> </tr> <tr> <td>Cj: 4041</td> <td>Priloh: _____ Škafcování: _____ Přiděleno: _____</td> </tr> </table>	Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	30-05-2013 -1-	Cj: 4041	Priloh: _____ Škafcování: _____ Přiděleno: _____
Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd							
Došlo dne:		30-05-2013 -1-					
Cj: 4041		Priloh: _____ Škafcování: _____ Přiděleno: _____					
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2012							
E-mail diplomantky/diplomanta: l.lokvencova@seznam.cz							
Studijní obor/forma studia: mediální studia/prezenční, magisterské							
Předpokládaný název práce v češtině: Jak nová média ovlivňují řeč dětí a mladistvých							
Předpokládaný název práce v angličtině: How the new media affect speech of children and adolescents							
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2013/2014							
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Tato práce se zaměří na nová média jako je např. facebook, twitter, aplikace na smartphony apod. a na to, jak a zda vůbec tato nová média ovlivňují dětskou řeč. V dnešní době se děti s novými médii setkávají stejně brzy jako s mateřským jazykem. DVDěčka, mobilní telefony a sociální sítě se mnohdy podílejí na formování osobnosti i řeči dítěte. V diplomové práci se pokusím zjistit, zda se v nové generaci – od 6 do 18 let – objevují řečové aktualizace spojené se specifickými znaky nových médií, např. zkratkovitost.							
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Za cíl své práce si stanovuji zjistit, do jaké míry a zda vůbec ovlivňují nová média řeč dětí a mladistvých. Dle mého názoru je dětská řeč nejvíce ovlivněna v oblasti slovní zásoby, kde jsou vytlačovány klasické české výrazy, které jsou nahrazovány anglickými ekvivalenty a slovy spojenými s technologickou tematikou. Zároveň se objevují specifická zkratková slova či slovní ekvivalenty, které postupně pozbývají svého původního významu (např. UTFG).							
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): 1. Úvod 2. Definice nových médií – vymezení pojmu nových médií; čím se odlišují od “klasických” médií a jaký mají vliv na své uživatele a moderní komunikaci všeobecně. 2.1. Vliv nových médií - média a nová média mají jistě velký vliv na denní aktivity lidí; jak mohou nová média ovlivňovat v kladném i záporném významu slova. 2.2. Vliv nových médií specificky na děti a mladistvé – média a nová média mají jistě velký vliv na denní aktivity či na vývoj dnešních dětí; jak mohou nová média ovlivňovat děti - v kladném i záporném významu slova. 3. Dětská řeč – specifikace dětské řeči a její rozdíl od řeči dospělých jedinců. Kapitola bude obsahovat dělení vývoje dětské řeči a vlivy, které v jednotlivých obdobích nejvíce formulují dětskou řeč. 3.1. Slovní zásoba – specifiky dětské slovní zásoby; jakým způsobem děti a mladiství přebírají slovní zásobu od svého okolí. 3.2. Psaný projev – jak se děti učí psanému projevu a jak tomuto procesu ne/napomáhají nová média, včetně psaných zkratkových textů (např. SMS), či jak se děti vypořádávají s ručně psaným textem. V kapitole bude zmíněno i nové písmo comenia script.							

3.3. Porozumění textu – s dětskou řečí je spojeno i porozumění textu, čili využívání pasivní slovní zásoby; jak jsou děti schopny a ochotny přijímat psaný text; jaké texty a knihy nejčastěji vyhledávají.

4. Dotazníkový výzkum – výsledky dotazníkového výzkumu, který provedu v uvedených věkových skupinách. V dotaznících se pomocí kvantitativní analýzy pokusím zjistit nejen, kolik procent dětí využívá nová média (např. sociální sítě), ale v jaké míře přebírají terminologii, zkratkovitá slova či zda nahrazují české výrazy cizími ekvivalenty.

- 4.1. Děti od 6 do 12 let, (první stupeň základní školy),
- 4.2. Děti od 12 do 15 let, (druhý stupeň základní školy),
- 4.3. Děti od 15 do 19 let, (střední škola).

5. Rozhovor s dětským psychologem/pedagogickým poradcem – v rozhovoru s vybraným dětským psychologem či pedagogickým poradcem bych se ráda zaměřila na jeho zkušenosti s vlivem nových médií na děti. Zda se setkal s nějakým druhem závislosti či následků – pozitivních i negativních – které nová média mohou na děti mít.

6. Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Můj výzkum se bude zaměřovat na děti a mládež školního věku, tedy od 6 let (od nástup do školy) do 18 let/19 let (do konce středoškolského vzdělání).

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Výzkum bude prováděn pomocí dotazníků či dotazníku spojeného s rozhovorem (u menších dětí). Tyto dotazníky budou vyplněny studenty v daných věkových skupinách, a to min. na dvou základních a středních školách. Získaná data budou kvantitativní analýzou zpracována do podoby tabulek či grafů a porovnána s vyslovenými hypotézami.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8. – Kniha o metodologii a způsobech a metodách sociologického výzkumu. Jaké metody se využívají pro daný typ zkoumání a jak se získaná data dále zpracovávají, aby bylo dosaženo vytyčených cílů jednotlivých studií.
- MACTEAR, Michael. *Children's conversation*. 1. Publ. Oxford: Blackwell, 1985. 295 s. ISBN 0-631-14249-5. – Studie zabývající se dětskou řečí, jejími specifiky a způsoby, jakými děti vnímají své okolí a co z vnímaných skutečností přenášejí do vlastní řeči.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2007. 447 s. ISBN 978-80-7367-338-3. – Přepracované vydání o mediální sféře a mediální komunikaci, teoriích masové komunikaci a rozdílu mezi novými a starými médii. V jakých všech oblastech média ovlivňují společnost a jak jsou média naopak využívána k ovlivňování jedince i mas.
- OHNESORG, Karel. *O mluvním vývoji dítěte*. 1. vyd. Praha: Jednota čs. matematiků a fysiků, 1948. 67, [2] s. – Podrobný popis vývoje řeči dětí a jeho specifika. Zkoumané období se týká především dětí předškolního věku, osvojování slovní zásoby a zdokonalování řečových dovedností v horizontu měsíců.
- PAVLÍČEK, Antonín. *Nová média a sociální sítě*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2010. 181 s. ISBN 978-80-245-1742-1. – Monografie věnována novým médiím a sociálním sítím, jako jsou facebook, twitter apod., na digitální i elektronická média. Autor se zaměřuje na specifika nových médií a jejich vliv na podnikání i běžný život uživatelů.

- SAK, Petr a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 290 s. ISBN 978-80-7367-230-0. – Monografie se zaměřuje na proces vzdělávání a jak se v tomto procesu dají využít nové technologie. Éru nových médií autor nazývá *evolucí* a v několika kapitolách popisuje, jaké jsou výhody a nevýhody vyučování v nové mediální sféře, tzv. e-learning.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

- Navrátilová, M. Ovlivňování vývoje řeči u dětí předškolního věku. Bakalářská práce. Brno: MU, 2006

Datum / Podpis studenta/ky

26. 5. 2013

Sal'
.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Teze jsou dostatečně obsažné, takže doporučení se budou odvíjet od průběhu zpracování práce.

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzují, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

20. 5. 13 *[Signature]*
.....

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Obsah

ÚVOD	2
2. DĚTSKÁ ŘEČ	5
2.1. VÝVOJ DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	8
2.1.1. Prenatální období.....	8
2.1.2. Novorozenecké období.....	11
2.1.3. Kojenecké období.....	12
2.1.4. Batole.....	15
2.1.5. Předškolní věk.....	17
2.1.6. Školní věk.....	21
2.1.7. Adolescence.....	23
2.2. SPECIFIKA DĚTSKÉ ŘEČI.....	24
2.2.1. Vývoj gramatické složky dětské řeči.....	25
2.2.2. Vývoj slovní zásoby dítěte.....	26
3. MÉDIA	33
3.1. MASOVÁ MÉDIA.....	35
3.2. NOVÁ MÉDIA.....	36
3.2.1 Vliv nových médií.....	42
3.2.2 Sociální sítě.....	46
4. DOTAZNÍKY	48
4.1 PRVNÍ DOTAZNÍK – TEORETICKÁ ČÁST.....	48
4.1.1 První dotazník – praktická část.....	50
4.2. DRUHÝ DOTAZNÍK – TEORETICKÁ ČÁST.....	52
4.2.1. Druhý dotazník – praktická část.....	56
4.2.2 Druhý dotazník – „nelegální“ uživatelé Facebooku.....	57
4.2.3 Skupina ve věku 11 let.....	58
4.2.4 Skupina ve věku 12 let.....	65
4.2.5 Skupina ve věku 13 let.....	70
4.2.6 Skupina ve věku 14 let.....	78
4.2.7 Skupina ve věku 15 let.....	87
ZÁVĚR	94
SUMMARY	96
POUŽITÁ LITERATURA:	97
SEZNAM PŘÍLOH	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
PŘÍLOHY	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila *Jak nová média ovlivňují řeč dětí a mladistvých*. Toto téma jsem vybrala proto, že se sama velmi úzce účastním procesu výchovy mladé generace a sama jsem se již mnohokrát setkala se změnami v řečových i písemných dovednostech současných náctiletých. V procesu výuky českého a anglického jazyka se stále častěji já i mí kolegové setkáváme se zkratkovitostí vyjadřování, omezenou slovní zásobou a velmi malou schopností se plnohodnotně vyjadřovat. Ve své diplomové práci bych ráda zjistila, zda jsou tyto jazykové změny nějakým způsobem navázány na stále větší využívání médií ve výchově. Největší důraz pak budu klást na tzv. nová média, která se ve své práci pokusím i definovat, protože jak uvedu v kapitole s názvem Média, není vymezení tohoto pojmu vůbec snadné. Přesto se budu nejvíce zaměřovat na mobilní telefony, aplikace či sociální sítě, tedy na mediální společníky, kteří v dnešní době skutečně s dětmi vyrůstají a formují je stejnou měrou jako rodina i nejbližší okolí. Původně tato diplomová práce měla zkoumat dětskou řeč ve třech věkových oblastech – první stupeň základní školy (6-11 let), druhý stupeň základní školy (12-15 let) a střední škola (16-19 let). Kvůli omezenému prostoru pro diplomovou práci jsem se však nakonec rozhodla pouze pro jednu oblast, a to pro starší školní věk, tedy děti od 12 do 15 let.

Jako cíl své diplomové práce si vytyčuji zjistit, zda se řeč dětí a mladistvých ve zvolené věkové skupině mění a zda za těmito změnami mohou stát nová média. Dalším cílem poté bude zjistit, jaký druh komunikace děti a mladiství preferují a zda tento fakt může být spouštěčem potenciálních změn v jazykových dovednostech. Dle mých hypotéz s médii děti tráví alespoň třetinu svého dne. A díky nadužívání médií se dětem značně proměnila slovní zásoba, naučily se využívat pouze krátká slova a v mnohém dávají přednost anglickým výrazům. K těmto výrazům však mnohdy nejsou schopny přiřadit české ekvivalenty. Kvůli fenoménu, že mladiství konzumují spíše nová média a ne například knihy, se také značně zúžila slovní zásoba, což mnohdy vede k problematickému či chybnému vyjadřování jejich myšlenek. Dále se pokusím potvrdit, či vyvrátit tvrzení, že starší slova budou pro děti neznámá, zatímco neologismy spojené například s technologií nebudou pro děti složité vysvětlit. Tyto hypotézy se pokusím potvrdit, či vyvrátit pomocí kvantitativní analýzy. K ní použiji strukturovaný

dotazník s přesně definovanými úkoly, každý zaměřený na určitou část jazykového systému. Kvůli složitosti odpovědí, které nedávají šanci na vytvoření dotazníku čistě s uzavřenými odpověďmi, nebude možné zpracovat dotazníky pomocí programu SPSS. Data proto budu zpracovávat pouze do formy tabulek a grafů.

V první části své diplomové práci se zaměřím na řeč a především na řeč dětí. Největší důraz zaměřím na proces osvojování řeči, přijímání jazyka a jeho systému z okolí. Věnovat se budu i vývoji dítěte, se kterým je proces osvojování řeči a slovní zásoby úzce napojen. V jednotlivých vývojových stádiích se zaměřím právě na rozvoj řečových dovedností, slovní zásoby či schopnosti vytvářet větné celky. Pokusím se také zdůraznit, ve kterých obdobích může dojít k chybám ve výchově či procesu výchovy, které mohou vést k pozdějším problémům s řečí a dalšímu osvojování jazyka.

V druhé teoretické části se zaměřím na média a mediální svět. V první podkapitole představím pojem média a velmi stručně přiblížím i jejich historii, představím také pojmy úzce spojené, a to média *masová* a *nová*. Těm se budu věnovat v mnohem větší míře už proto, že dodnes není zcela jasně definováno, co to nová média jsou a jak se vyčleňují například k médiím *tradičním*. V následující podkapitole už se budu více věnovat vlivu, který média mají, a to nejen na nejmenší konzumenty. Zde vycházím především ze studie německého autora Uweho Buermanna. Zde jsem však narazila na problém, že mnoho studií tvrdí, že nová média vliv na své konzumenty mají, jen málokteré studie však ukazují i konkrétně, *jaký* vliv a *jak* k tomuto ovlivnění došlo. Velmi mnoho studií se totiž drží pouze v obecné rovině této problematiky. Poslední podkapitolu mediální části věnuje fenoménu sociálních sítí.

V praktické části budu vycházet již čistě z dotazníkového šetření. V první podkapitole představím první dotazník, který posloužil jako průzkum médií, na které se později měl zaměřit dotazník druhý. První dotazníkové šetření jsem provedla proto, aby druhý dotazník nebyl zaměřen na média, o která se děti a mladiství zajímají. V této podkapitole představím i výsledky prvního šetření.

V druhé části se již budu plně věnovat druhému dotazníku. Představím druhý dotazník a jeho úkol a pokusím se vysvětlit, proč jsem zvolila jednotlivé úkoly a co si od jejich užití slibuji pro svůj výzkum. V následující podkapitole představím výsledky druhého dotazníkového šetření. Pozornost zaměřím i na fenomén „nelegálních“ uživatelů sociální sítě Facebook. Tato podkapitola vznikla zcela spontánně jako důsledek až překvapivě vysokého počtu dětí, které na této síti vlastní účet bez toho, aniž by dosáhly požadovaného věku. Poté již budou následovat výsledky šetření rozdělení

podle věkových skupin od 11 do 15 let. Vždy představím celkové výsledky jednotlivých úkolů a zaměřím se na největší překvapení či nezvyklé odpovědi.

Odborná literatura na téma nová média a jejich vliv na dětskou řeč nebyla dosud příliš zpracována, a to především v češtině. Mnoho prací se věnuje dětskému vývoji a s ním spojenému vývoji jazyka u dětí, jde však spíše o psychologické a pedagogické publikace, které definují ovlivňování jazyka okolím na obecnější rovině. Stejně tak se objevilo mnoho odborných knih, které se zaměřují na zkoumání médií, nových médií i jejich vliv. Nenarazila jsem však na žádnou publikaci či studii, která by se primárně zaobírala vlivem médií na řeč a řečové dovednosti u dětí a mladistvých. Také studii, které by se zaobíraly dětskou řečí u školních dětí a starších, je skutečně minimum. Tento problém s literaturou jsem konzultovala i s PhDr. Lucií Saicovou Římalovou z Ústavu pro jazyk český, která mi potvrdila, že dětskou řečí či slovní zásobou se autoři zabývají především v době jejího formování, tedy od narození přibližně do 6 let. A pokud se přeci jen zabývají dětmi staršími, velmi často se zaměřují pouze na jednu část jazyka např. slovní zásobu. Rozsáhlejší studie o vlivu médií na jazyk u dětí a mládeže se v České republice zatím neobjevily.

Jednou z velmi užitečných studií, které mi posloužily jako odrazový můstek pro tvorbu hypotéz a dotazníků, je studie autorské dvojice Kala-Benešová *Písemný a mluvený projev žáků základní školy* z roku 1989. Ti vytvořili poměrně obsáhlý slovník výrazů, které se objevily ve slohových pracích žáků druhého stupně základní školy. Jinak se má diplomová práce opírá spíše o literaturu, která se obecně zabývá vývojem dětské řeči např. *Vývojová psychologie* od Marie Vágnerové či od autorské dvojice Langmeier-Krejčířová. Velmi užitečná se také ukázala *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholinguistiky* od Jana Průchy. V oblasti médií a jejich vlivu na komunikaci se při psané mé diplomové práci nejvíce osvědčila studie od německého autora Uweho Buermanna *Jak (pře)žít s médii: příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky*. Opět se jedná o studii, ve které autor pomocí dotazníků a pohovorů zkoumal vlivy médií na mladistvé, především ve starším školním věku. Velmi zajímavým zdrojem informací se také stala publikace *Born digital: understanding the first generation of digital natives* od Johna Palfreye and Urse Gassera. Ti se zabývají spíše obecným vlivem první „digitální“ generace a jen v malé míře se zaměřují na děti či jazyk, přesto je to velmi důležitý pohled na změny, které se odehrávají ve společnosti s příchodem generace, která se již rodí do digitalizovaného světa.

I. TEORETICKÁ ČÁST

2. DĚTSKÁ ŘEČ

Jazyk je základním nástrojem sociálního přizpůsobení, je tím, co odděluje lidské jedince od ostatních živočichů a dělá z něho společenského tvora. Řeč je pro jedince věcí zcela nezbytnou a pro jeho správný vývoj nenahraditelnou. „*Neboť poruchy v dorozumívání řeči omezují člověka v jeho společenských vztazích. Člověk, který se nenaučil správně mluvit, není celým člověkem. V dětství trpí pro svůj nedostatek mimo školu i ve škole, ve věku dospělém pak při denním styku s ostatními lidmi.*“¹

V této kapitole bych se ráda zaměřila na dětskou řeč jako celek s přihlédnutím na oblasti, které mohou být ovlivněny novými médii. Komunikace dětí a mládeže se v mnohem liší od řeči dospělých, především v útlém věku, kdy se stále ještě formuje nejen slovní zásoba, ale především fonetické schopnosti, artikulace a mentální schopnost vytvářet smysluplná komunikační sdělení.

V první podkapitole představím vývoj dětské řeči, který je pevně spjatý s věkem dítěte, a tudíž i s psychickým vývojem. Aby bylo možné správně pochopit řečový vývoj dítěte, je nutné si představit i jeho vývoj fyzický či motorický, čemuž se budu věnovat v této části. V období u dětí od 11 do 15 let života, tedy v obdobích mého zkoumání, neopomenu zdůraznit, na jaké oblasti výzkumu se budu zaměřovat, tedy především na slovní zásobu, její osvojování, schopnost psaného projevu a verbální komunikace.

V další podkapitole se pak zaměřím přímo na slovní zásobu, jaká mohou být specifika ve slovní zásobě dětí a mladistvých a především jaké vlivy mohou stát za rozvojem (i chybným), co se osvojování slovní zásoby týče. V této části hodlám vycházet i ze své seminární práce *Porozumění internacionalismů dětí v 1. a 2. třídě*, kterou jsem napsala v roce 2010 na předmět Český jazyk III. V podkapitole *Vývoj*

¹ OHNESORG, Karel. *Naše dítě se učí mluvit*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 67 s. ISBN 80-042-5233-8. Strana 6.

dětské řeči a slovní zásoby se také zaměřím, jak se slovní zásoba mění v průběhu dětského vývoje. Vždy se pokusím zmínit specifika daného období, do jaké míry je dítě uvedeného věku schopno verbální a nonverbální komunikace, jakou mají přibližnou aktivní a pasivní slovní zásobu a jaké vlivy nejvíce stojí za komunikačním vývojem.

V následující podkapitole se už budu zabývat přímo vlivy na dětskou slovní zásobu. Představím několik teorií, podle kterých mladí jedinci přebírají slova od svého okolí, a na základě drobného výzkumu, který jsem provedla v roce 2010, se pokusím demonstrovat, jak se tato přejatá slova začleňují do jejich běžného slovníku, popřípadě k jakým nejasnostem v těchto případech může docházet. V případě, že dojde k misinterpretaci jednotlivých pojmů, pokusím se na základě teoretických poznatků odvodit, proč tomu tak bylo.

Dětská řeč však nemá pouze komunikační funkci, rozvoj řeči je u dětí pevně spjat s rozvojem intelektu, může sloužit jako ukazatel správného psychického a mentálního vývoje a v neposlední řadě řeč začleňuje dítě do společnosti, ať už se jedná o rodinu, či kolektiv vrstevníků. Je pozoruhodné, že se dítě již ve velmi raném věku dokáže naučit velmi složitý aparát jazykového systému, a to nejen u jazyka mateřského. I bez systematické výuky jsou nejmenší děti schopny si osvojit i dva až tři jazyky současně. Což je něco, o co se mnoho dospělých a mentálně mnohem více vyspělých jedinců snaží mnohdy i celý život.

O této schopnosti bylo napsáno mnoho prací a v rámci vývojové psychologie či speciálním oboru tzv. vývojové psycholingvistiky se problematikou osvojování řeči zabývali například psychologové Jean Piaget či Lev Semjonovič Vygotskij. Asi nejvýznamnější teorii o osvojování řečových dovedností však vyslovil Noam Chomski. Jan Průcha ve své knize *Dětská řeč a komunikace* nazývá jeho teorii revoluční. Na přelomu 50. a 60. let minulého století vyslovil Noam Chomski teorii koncepce generativní transformační gramatiky. Novost této teorie tkví v tom, že podle Chomského není jazyk pouze čímsi naučeným a získaným, ale každé dítě se již rodí s predispozicí k tomu se jazyk naučit a používat ho téměř na reflexivní bázi. Tato teorie se začala označovat zkratkou LAD, z ang. Language Acquisition Device, což by se dalo přeložit jako „zařízení pro přijímání jazyka“. Tento mechanismus není nijak specifický ani prozkoumaný, a přesto umožňuje dítěti si osvojit jakýkoliv z 6000² jazyků světa. Záleží jen na tom, s kterým z těchto jazyků se setká jako s dominantním.

² PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3603-7.

V některých pozdějších pracích je pak tento vrozený jazyk označován jako *Universal Grammar* (UG), tedy jako určitý typ universální gramatiky, který je všem jazykům společný, a tudíž ho dokáže přijímat každé dítě. Iva Nebeská ve svém příspěvku *Osvojování jazykem dítěte* charakterizuje universální gramatiku následovně:

„Nativisté zkoumají především osvojování gramatiky, zejména syntaxe; vycházejí z hypotézy, že vrozené předpoklady osvojování jazyka odpovídají obecným rysům jazykové struktury, univerzální gramatické. V jejich pojetí UG není naučená, je výchozím stavem mysli dítěte ještě před tím, než si začne vytvářet gramatiku jazyka mateřského. Právě na základě vrozené UG dítě abstrahuje z řeči, kterou slyší, systémové vlastnosti své mateřštiny; dítě je na jazyk připraveno, je univerzální gramatikou vedeno.“³ Proti těmto teoriím se samozřejmě zvedla i vlna kritiky. Jako příklad může posloužit Ragnar Rommetveit a jeho dílo *Words, meanings, and messages*, ve kterém zpochybňuje teorii vrozené gramatiky, která zcela opomíjí nezbytné sociální faktory osvojování jazyka. Noam Chomski však dle mého názoru nijak nepopírá důležitost sociální interakce při osvojování řeči, pouze tvrdí, že k tomu, aby si dítě řeč osvojilo, musí v sobě již mít geneticky připravený určitý mechanismus. Díky němu a sociálnímu kontaktu se svým okolím je pak dítě schopno přijímat jakýkoliv mateřský jazyk. Odpůrci naopak tvrdí, že dítě je schopné přijímat specifika řeči pouze na základě sociální interakce se svým nejbližším okolím, od kterého přebírají zákonitosti mateřštiny.

Co se týče teorie o „vrozeném jazyce“ jsem k němu já osobně skeptická. Pokud by dítě bylo vychováváno vlky, jistě bychom se nesnažili tvrdit, že ve vytí nachází vrozené souvislosti. Vše, co se dítě učí a co samo vytváří, je jen odraz jeho okolí a věcí, které na něho bezprostředně působí. Dítě během let vyzoruje, že v jazyce platí určité zákonitosti, stejně jako pochopí, že ráno slunce vychází a večer zapadá. Stejný názor má i František Brohm, který ve své knize *O vývoji dětské řeči a jejích vadách* tvrdí, že „mateřština není nic vrozeného nebo zděděného. Vzniká výhradně vlivem prostředí, ve kterém dítě v období vývoje řeči žije, vlivem řeči, kterou v tomto období slyší.“⁴

Ať už teorie LAD platí či nikoliv, nemůžeme popřít, že nejdůležitější pro osvojování řeči je sociální interakce. Ta totiž rozhoduje o tom, jaký jazyk si dítě osvojí

³ Iva Nebeská IN: PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3603-7. Strana 19.

⁴ BROHM, František. *O vývoji dětské řeči a jejích vadách*. První vydání. Praha: Orbis, 1956. Společenská vědy, svazek 43. strana 8

a zda vůbec. V případě, že dítě není během několika nejranějších let dáno do interakce s žádnou řečí ani jiným způsobem komunikace, jeho řeč se nevyvíjí. I v případě, že se dítě dostává do kontaktu s řečí v pozdějším věku, může dojít ke značným problémům v osvojování řeči. Tento deficit se poté již velmi špatně napravuje a v mnoha případech jsou řečové dovednosti poškozeny trvale a nezvratně.

2. 1. Vývoj dětí a mládeže

Před začátkem zkoumání dětské řeči je nutné si vyčlenit určitá vývojová stádia, kterými děti, a tím i jejich jazyk, prochází během svého růstu od narození přes pubertální věk až po dospělost. Těmito vývojovými stádii se primárně zabývá vývojová psychologie, která klade důraz nejen na řečový vývoj, ale také na vývoj dětského chování, vnímání, motoriky či sociálních vazeb. V této podkapitole se nebudu zaměřovat přímo na vývoj jazyka, jako spíše na změny, které rozvoj řečových dovedností provázejí nebo mu přímo napomáhají. Tuto podkapitolu zařazuji především proto, že v pozdějších kapitolách budu mnohokrát odkazovat k jednotlivým vývojovým stádiím dětí a považuji za užitečné neznalé čtenáře nejprve s těmito stádii seznámit, aby mohl lépe porozumět jednotlivým závěrům.

Vývojová stádia v sobě zahrnují celou škálu oblastí, na které se zaměřují podle toho, jak se v daném období rozvíjí. Ve své práci budu zmiňovat vývoj motorický (čili pohyby), percepční (čili vnímání), kognitivní (čili poznávání), řečové či sociální (především vytváření vazeb na své okolí). V následujícím výčtu budu zmiňovat především vývoj těch podskupin, který bude zásadní či významný pro tuto diplomovou práci.

2.1.1. Prenatální období

Někteří autoři toto stádium opomíjejí, protože ne všichni považují prenatální období za součást „života“. A to i přesto, že v této době prochází lidské tělo největším vývojem. Nikdy během života už nedochází k tak velkému a důležitému růstu těla a myslí jako během 40 týdnů těhotenství. Prenatální období je také jediné, které je přesně vymezené, a to u všech jedinců stejně (míněno od stejných bodů, nikoli stejně délkou); od početí po porod, a nezáleží na tom, zda se porod uskutečnil dle předpokladu, či předčasně.

Období se dělí na tři podobdobí:

a) **Období od oplození do uhnízdění blatocysty** (prvotní masy buněk)

Toto období trvá přibližně tři týdny a nejdůležitějším bodem je vytvoření tzv. nervové trubice, která tvoří základ pro vznik mozku, míchy a zbytek nervové soustavy.

b) **Embryonální období**

Toto období trvá do 12. týdne, tedy do konce prvního trimestru a vznikají během něho základy všech orgánů. Jelikož dochází k největší diferenciaci buněk a tvorbě buněčných základů, je v embryonálním období plod nejvíce náchylný k vývojovým vadám.

c) **Fetální období**

Toto období trvá až do porodu. Orgánové základy se rozvíjí do své konečné podoby a některé již začínají fungovat. Konec tohoto období je spjat s porodem, a pokud k němu dojde výrazně dříve než ve 40. týdnu, může dojít k poškození finálního vývoje některých orgánů, například plic.⁵

Během této doby dochází ke kompletnímu vývoji tělesné stránky lidského organismu, která během života už pouze nabývá tvaru a velikosti. Jsou však části těla – například očí⁶ – které se vyvíjejí pouze v době těhotenství a později se jejich růst zcela zastaví, rozvíjí se pouze vlastnosti. Zároveň dochází v prenatálním období k vytvoření všech důležitých orgánů, které se však mohou vyvíjet ještě během následujících období. Velmi podstatný je i vývoj nervové soustavy, a to nejen mozkového centra, ale i nervových vláken, včetně sensorických drah, které jsou schopny přijímat podněty z okolního prostředí. Podle profesora Langmeiera dokáže plod již od 20. týdne rozlišovat bolestivé podněty z vnějšího prostředí, což jasně poukazuje na to, že již

⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. Strana 63.

⁶ Vše o očích. In: *Zrakový orgán: Jak vaše oči rostou?* [online]. 2011 [cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://www.zrak.cz/o-vasem-zraku/zrakovy-organ.html>

v této době je nervový systém v pokročilém stádiu vývoje.⁷ Dalším důkazem mozkového vývoje, který je pevně spjat s pozdějším vývojem, je rozvoj sluchových center, ke kterému dochází v druhém trimestru těhotenství. Schopnost reakce na zvuk a zvukové vibrace jsou prokázány od 22. týdne těhotenství a tyto reakce s pozdějším vývojem narůstají. Profesor Langmeier ve své vývojové psychologii dokonce tvrdí, že dítě minimálně od 35. týdnu těhotenství je schopno rozeznat jednotlivé slabiky lidské řeči.⁸ Sluchový vývoj je v pozdější době velmi podstatný pro rozvoj řečových a komunikačních dovedností a pokud během těhotenství dojde ke špatnému vývoji sluchových centrem, velmi často bývá ovlivněna i řeč jedinců, a to mnohdy s následky po celý život.

Dalším významným bodem prenatálního vývoje je schopnost sociální interakce, která probíhá vůči vnějšímu prostředí, tedy především s matkou. Empirickými pokusy, které provedl například P. L. Righetti ve svém díle *Is there psychological and emotional life before the birth?*⁹, dokazují, že dítě přímo reaguje na psychické stavy matky či na podněty z venkovního prostředí. Bylo dokázáno, že od 30. týdne těhotenství je dítě schopno reagovat zvýšenou tepovou frekvencí či spontánními pohyby na emoční stav matky či například na situace, kdy je dítě hlazeno skrz břišní stěnu. Tyto reakce je možno považovat za první způsob komunikace, která je po narození dále vyvíjena v neverbální komunikaci.

Jako důkaz, že již před narozením dítě vnímá své okolí a poslouchá matčin hlas, může posloužit výzkum z roku 1986, který vyšel v časopise *Infant behavior and Development*. Ten zkoumal *Vliv matčiny řeči v prenatálním období na percepci řeči u novorozenců*. Ve výzkumu bylo 12 matek požádáno, aby předčítalo v posledním měsíci těhotenství svým dětem pasáž z pohádky Kocour v botách. Dva až tři dny po narození pak byla díky senzorům v dudlíku snímána reakce novorozenců na stejné pasáže příběhu. Díky intenzitě sání vědci zjistili, že nejenže novorozenci kladně reagují na části, které slyšeli již před narozením, ale dávají těmto příběhům dokonce přednost, i pokud je nečte jejich matka, ale cizí osoba. Tímto pokusem tak bylo dokázáno, že nejenže plod v těle matky vnímá své okolí, ale vnímá dokonce i obsahy sdělení a nejen hlas, se kterým se setkává nejčastěji, tedy hlas matky. (Průcha, 2002, str. 36)

⁷ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. Strana 24.

⁸ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. Strana 25.

⁹ převzato z: LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. Strana 27.

2.1.2. Novorozenecké období

Novorozenecké období začíná porodem a trvá přibližně měsíc. Z biologického hlediska je významné především proto, že se z dítěte stává samostatná bytost, která se musí starat o své biologické potřeby. Novorozenec¹⁰ už sám musí přijímat potravu, vyměšovat, pročišťovat krev, regulovat tělesnou teplotu a vykonávat i mnoho dalších aktivit, které předtím zajišťovalo tělo matky.

Jedná se tedy o adaptační období, kdy je na novorozence vyvíjen silný tlak, a to především nutností přivyknout na světlo, na neutlumené zvuky či na přímé doteky. Všechny tyto podněty mohou být pro dítě velmi stresující, a proto novorozenec spí až 20 hodin denně, aby mozek dokázal zpracovat všechny informace, a jeho bdělé chvílky slouží k ukojení základních biologických potřeb. I kvůli tomuto velkému vyčerpání jsou novorozenecké aktivity smršťeny na reflexní činnosti (sání, uchopování, hledání, pohyby nohou připomínající chůzi apod.), které v pozdějších měsících mizí. Samozřejmě i v tomto období dochází k určitému druhu učení, ale i to je přímo navázáno na biologické potřeby, například pochopení spojitosti mezi zvednutím z postýlky a kmením. Mimo tyto aktivity je novorozenec schopný přijímat podněty z okolí, ale jeho pozornost je velmi omezená. Marie Vágnerová hovoří o udržení pozornosti v rámci několika vteřin¹¹, profesor Langmeier specifikuje délku na přibližně šest sekund.¹² Již v těchto kratičkých okamžicích jsou však novorozenci schopni tzv. preverbálního chování¹³, tedy chování, díky kterému komunikují se svým okolím, i když pouze pomocí mimiky či křiku.

Ze smyslů se nejvíce rozvíjí zrak, který v prenatálním období neměl možnost rozvoje. Novorozenec má zatím velmi omezenou schopnost zrakového vnímání. Dle výzkumů je schopen vnímat objekty pouze v obrysech, a to ve vzdálenosti 20-30 centimetrů.¹⁴

¹⁰ Jak uvádí ve svém díle profesor Langmeier, pojem „novorozenec“ může v různých literaturách označovat různě staré děti. Někteří autoři označují jako novorozence pouze v prvním týdnu po porodu, někteří po dobu prvního měsíce života.

¹¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. Strana 68.

¹² LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie. 2.*, aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. Strana 32.

¹³ PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3603-7. Strana 37.

¹⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. Strana 69.

Mnohem více je rozvinut sluch, který novorozenec používal již v prenatálním období. Díky němu je dítě schopno rozeznat hlas matky již po třech dnech¹⁵ od narození a dává mu přednost před hlasy ostatních bytostí. Vědci se domnívají, že to je proto, že matčin hlas provázel novorozence již v prenatálním období. Zároveň, pokud není přítomna matka, jsou reakce na vyšší ženské hlasy mnohem příznivější než na hlasy hlubší a mužské. Novorozenci všeobecně více vnímají vysoké tóny, tuto schopnost však po čase ztrácejí. Na zvukové podněty reaguje dítě nejvýrazněji hned po doteku. Na zvuk reaguje novorozenec zvýšenou pozorností či pootočením hlavy a již v této době je možno rozeznat, zda došlo ke správnému vývoji sluchového ústrojí. Pokud dítě nereaguje například na luskání prstů u uší, je možné, že došlo ke sluchové vadě, což později povede i ke špatnému řečovému vývoji.

2.1.3. Kojenecké období

Kojenecký věk trvá od jednoho měsíce do jednoho roku. V tomto období dochází nejvíce k motorickému, percepčnímu a kognitivnímu vývoji. Dítě už není zaměřeno pouze na uspokojování základních potřeb, ale jeho pozornost, mozková kapacita i doba bdělosti umožňují i další činnosti, nejčastěji spojeny s poznáváním a chápáním okolního světa.

Ke kojeneckému období se pevně váže senzomotorický rozvoj, tedy skloubení myšlení a pohybu. I proto nazval Piaget kojenecké období jako fázi senzomotorické inteligence¹⁶. Nejčastěji se tento jev projevuje záměrnými pohyby, které směřují k danému cíli, například záměrné uchopení předmětu. Sigmund Freud zároveň toto období nazývá orálním, protože sání je stále dominantním reflexem, a to nejen ve vztahu k příjmu potravy, ale i ke zkoumání okolního světa. Jako příklad může sloužit hračka, kterou po uchopení kojeneček přesune k ústům, kde ji začne „zkoumat“. Tímto dochází nejen k průzkumu nejbližšího okolí, ale také k posilování rtů, jazyka a lícních svalů, tedy svalstva, které bude již velmi brzy potřebovat k formulování prvních hlásek.

Později tento princip poznávání upadá, protože se u kojenců rozvíjí zrakové vnímání, které napomáhá vnímat předměty spíše hmatem a zrakem, než pomocí ústní

¹⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. Strana 70.

¹⁶ JEAN PIAGET, Bärbel Inhelderová a [z francouzského originálu ... přeložila Eva VYSKOČILOVÁ]. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5., V nakl. Portál 4. Praha: Portál, 2007, 115 s. ISBN 978-807-3672-638. Strana 13.

percepce. Tomuto období se říká sekundární kruhová percepce¹⁷ a trvá přibližně od 4. do 8. měsíce. Tento rozvoj je spojený i s tělesným vývojem jedince, protože v období mezi 6-7 měsícem, kdy kojeneček již více není odkázán na pozici v leže, je schopen se posadit a vnímat své okolí zrakem. O přibližně dva měsíce později, kdy začíná dítě lézt, je schopno zkoumat předměty zrakem i na dálku nejen z bezprostřední blízkosti. Tato schopnost je ještě více rozvinuta v období terciální kruhové percepce, ve věku 8 – 12 měsíců¹⁸, kdy nejenže je dítě schopno si vytyčit určitý cíl, ale najít i prostředky k jeho docílení. Například dítě už ví, že pokud hračka leží mimo jeho dosah na stole, je možné ji získat pomocí zatažení za ubrus. Tyto dětské experimenty jsou poté ustalovány neustálým opakováním a formou pokus-omyl.

Velkého pokroku kojeneček dosahuje ve sluchovém vnímání a základních řečových dovednostech. Jak bylo zmíněno výše, již od novorozeneckého věku dítě reaguje na okolní zvuky, nejvíce na hlas matky, který je jedním z nejčastějších zvukových podnětů. Již od druhého měsíce života je kojeneček schopný rozpoznávat řečové a neřečové podněty a na ty řečové reaguje mnohem výrazněji než na neřečové. Lidský hlas také funguje jako motivace k vlastnímu osvojení řeči jako k možnosti komunikace s okolím. Kojenecké období je také zcela zásadní pro osvojování řečových dovedností, protože se zde rozvíjí tzv. systém jazykové podpory, centrum mozku, které usnadňuje osvojení a pochopení významu slov a pravidel řeči.¹⁹ Jako důkaz tohoto vývoje může sloužit fakt, že novorozenci i malí kojenci (do 6. měsíce) jsou schopni rozlišit všechny fonémy a teprve později se tato schopnost diferencuje ve prospěch mateřského jazyka. Například český kojeneček je schopen rozeznat i hluché ə, které čeština nezná, tuto schopnost však později ztrácí. Tomuto vývoji se říká pokles obecné fonemické citlivosti²⁰ a probíhá do konce 1. roku života.

Mezi 8.-10. měsícem života také dochází k pozvolnému osvojování řeči. I když dítě ještě samo není schopné verbální komunikace, již začíná rozumět jednotlivým významům. Například pokud se dítěti řekne: „Podívej, přišla máma!“, otočí dítě svoji pozornost ke dveřím, protože již ví, že tudy vcházejí lidé místnosti. Dítě tak rozumí významu slov. Chápe pojem „máma“ i pojem „přijít“, zároveň už je schopno si tyto

¹⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005. Strana 82.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005. Strana 88.

¹⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005. Strana 90.

²⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005. Strana 91.

výrazy spojit s obrázkem matky ve dveřích. To vše již v době, kdy samo není schopné řeč produkovat.²¹

Tyto významy se nejčastěji váží přímo na konkrétní objekty či situace, které jsou dítěti blízké, např. vlastní jméno, nesmíš či papat. Rozvoj je však pevně navázán na stimulaci a přístup okolí. Čím více jsou rodiče a nejbližší okolí ochotni na kojence mluvit a věnovat mu zpětnou komunikační vazbu, tím lépe dochází k osvojování základních slov i pravidel mateřského jazyka. Důležité je také dbát na správnou výslovnost a slova, která jsou pro děti vhodná. Tím samozřejmě není míněno žvatlání, jako spíše výběr takové slovní zásoby, který není pro dětský sluch hrubý či příliš náročný na osvojení.

Pro kojenecké období a pozdější vývoj řeči jsou velmi důležité tzv. předřečové aktivity. Ty jsou pevně vázány na vývoj dítěte a jeho mentální rozvoj.

a) **Křik** je základní komunikační prostředek. Již novorozenec jím vyjadřuje svůj aktuální stav, dává jím znát především svoji nelibost i další pocity. V období prvních dvou měsíců však křik vzniká jako spontánní reakce na biologické potřeby. Teprve později se sám kojeneček naučí produkovat různé typy křiku za různými účely.

b) **Broukání** bývá klasifikováno jako jednoduchá artikulace, která se objevuje přibližně v období 3. měsíce. Děti produkují nejčastěji samohlásky jako aa či oo. Zpočátku jsou tyto projevy zcela reflexní a vznikají průchodem dechu přes hlasivkové svalstvo. Teprve později se je kojeneček pokouší vytvářet účelně a neustále jejich tvorbu opakuje, což vede ke schopnosti účelně vytvářet fonémy rodného jazyka.

c) **Žvatlání** vzniká kombinací souhlásek a samohlásek do jednotlivých slabik. Kojeneček k tomuto řečovému rozvoji dospěje přibližně v půl roce života a pokračuje do doby, než začne záměrně vytvářet jednoduchá slova, tedy do období okolo jednoho roku. Základem dětského žvatlání je napodobování slabik, které zaslechne ve svém okolí, ale bez ohledu na mateřský jazyk se první žvatlání skládá ze samohlásek a souhlásek *b, p, m, d, t* či *n*. Jde především o obouretné či dentální souhlásky, které vznikají nárazem proudu vzduchu na rty či zuby, a nevyžadují tak od kojence větší míru soustředění na jejich tvorbu. Z těchto slabik vznikají první slova.

²¹ PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada. Strana 46.

d) **První slova** vznikají neustálým opakováním stejných slabik. U těch, které vyvolají v okolí bezprostřední reakci, dochází k podpoře jejich opakování a získání významu. Nejčastěji to jsou výrazy pro rodiče. I proto se označení pro matku a otce ve většině jazyků shoduje či je velmi podobné: česky – mama, anglicky – mum /mʌm/, francouzsky – maman, německy – mama, litevsky – mama apod. V rámci vývoje a ustálení jednotlivých slov také dochází k neustálému opakování a skládání stejných slabik. I proto se prvotní „slovní zásoba“ dítěte skládá ze stejnoslabičných slov – mama, tata, baba, papat, bumbum a dalších. (Vágnerová, 2005, strany 94-96).

K rozvoji řečových dovedností také patří proces socializace. V případě, že kojeneček není součástí sociální skupiny (např. rodiny) a nemá tudíž nikoho, od koho by mohl přebírat zvukové a komunikační dovednosti, může dojít k zakrnění řečové oblasti mozku a pozdějším komunikačním problémům. Jako příklad mohou posloužit tzv. vlčí děti, tedy děti vyrůstající mezi zvířaty či mezi lidmi, ale v nevyhovujících podmínkách. V těchto situacích nejenže se nemá kojeneček od koho učit, ale v případě, že není podněcováno k učení či nemá dostatečný pocit bezpečí k rozvoji emoční roviny, může docházet k úplnému mlčení či zakrnění na úrovni žvatlání a skřeků. Učení v pozdějším věku může tyto problémy zmírnit, ale málokdy dochází k jejich úplnému odstranění.

2.1.4. Batole

Batoletem nazýváme dítě od jednoho do tří let. Největšího rozvoje v tomto období dochází v mozku a v osobnostní rovině. Dítě si začíná uvědomovat vlastní osobnost, vlastní já a je schopno ho oddělovat od okolního „ne-já“²². Dítě prochází obdobím *prvního vzdoru*, během kterého prvně začne prosazovat vlastní vůli.

Významně se rozvíjí batolecí motorika. Po prvním roce by se dítě mělo začít stavět na nohy a začít chodit, postupně i bez opory. Následuje běhání a lezení na vyšší předměty, například na židle. Tento rozvoj je významný nejen pro osamostatnění, ale i pro kognitivní vývoj. S rozvojem chůze si dítě otevře celý nový svět k poznávání, protože již více není vázáno na dospělého jedince, který ho někam odnese. Po většinu batolícího období je poznávání navázáno na konkrétní poznatky, abstraktní pojmy není zatím batole schopno ani přijímat, ani produkovat. Část mozku, která je schopna absorbovat abstraktní pojmy, se rozvíjí až mnohem později. Piaget tak toto období

²² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. Strana 122.

nazval symbolickým či *předpojmovým*.²³ *Předpojmem* je určité slovo, které má pro dítě zcela konkrétní, nikoliv abstraktní význam. Například pojem „pes“ může pro batole znamenat pouze zlatého retrívra se jménem Sandy, kterého má doma. Pokud se setká s jiným psem, jiné velikosti a vzhledu, může se mu zdát nelogické nazývat ho „psem“. I to je navázáno přímo na konkrétní zkušenosti. Druhý problém může nastat ve chvíli, kdy má dítě pojem zafixován příliš všeobecně. Například u menších batolat se pod pojmem „haf“ skrývají všechna zvířata, která mají čtyři nohy a ocas. Toto období je totiž spojeno i s tzv. *symbolickou funkcí jazyka*. Jedná se o období mezi 18. a 24. měsícem života, kdy dítě pochopí, že každá věc nese své jméno. Zatím ještě nerozlišuje, že existují jména konkrétní, abstraktní či nadřazená a podřazená, už však ví, že každá věc se nějakým způsobem označuje. Tento poznatek vede k exponenciálnímu nárůstu slovní zásoby. (Průcha, 2011, str. 49) Důsledkem tohoto období je pro mnohé rodiče nenáviděná doba spojená s neutuchajícími „co“, „proč“ a „jak“. Podle toho, jak je rodina schopna a především ochotna na tyto otázky odpovídat, tak se rozvíjí i jazyk a především slovní zásoba dítěte.

V batolecím období dochází především k osvojování pomocí nápodoby, neboli přejímání slyšených slov a výrazů, které zaslechne od dospělých. Tomuto způsobu osvojování řeči se říká *imitační učení*²⁴, protože k němu dochází pomocí imitace jeho okolí. Tímto učením se zabývá například Viktor Lechta, který ve svém díle *Symptomatické poruchy řeči u dětí* vysvětluje, jak je mechanismus napodobování nezbytný k osvojování řeči a k osvojení komunikačních schopností. Neopomíná také zdůraznit, že toto osvojování probíhá zpočátku zcela neuvědoměle a intuitivně. Teprve v pozdější době se řeč začne osvojovat záměrně.

Nápodoba je hlavním principem učení, protože děti se mateřštinu neučí jako cizinci – učení slovíček, gramatiky a stavby vět – ale jako hotový produkt, který přejímají bez ohledu na logiku a systém. Ten si osvojují až na základní škole. Nápodoba má několik forem, ale všechny jsou stejně důležité:

- a) rozšířená nápodoba – dítě opakuje sdělení, ale rozšíří ho o vlastní poznatek,

²³ JEAN PIAGET, Bärbel Inhelderová a [z francouzského originálu ... přeložila Eva VYSKOČILOVÁ]. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5., V nakl. Portál 4. Praha: Portál, 2007, 115 s. ISBN 978-807-3672-638. Strana 13.

²⁴ PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3603-7. Strana 44.

- b) oddálená nápodoba – dítě zopakuje sdělení s časovým odstupem,²⁵
- c) selektivní nápodoba – dítě používá stejnou formu sdělení, ale mění se jeho obsah.²⁶

Pro všechny tyto nápodoby je potřeba, aby dítě bylo v jejich užívání korigováno okolím. Už jen tím, že rodič na daná slova zareaguje, odpoví či je upraví, dítě pochopí, zda byla použita správně, či ne. Zpětná vazba je jedním z nejdůležitějších stavebních kamenem, který napomáhá ve správném vývoji dětské řeči. Pokud by dítě nebylo korigováno, jeho jazyk by zůstal v „hrubé“ podobě. V batolecím věku se rychle rozšiřuje slovní zásoba. K akceleraci dochází v období od 18.-24. měsíce, kdy se slovní zásoba dětí až zdesetinásobí.²⁷

2.1.5. Předškolní věk

Předškolní věk se počítá od tří let a je zakončen nástupem do školy. Ten je nejčastěji vázán na 6 let, ale může být dle potřeb posunut na 5. rok života (v případě velkého talentu) či naopak na 7 let (v případě mentálního zaostání či sociálního zanedbání).

Toto období je charakterizováno poznáváním okolního světa a definováním vlastní pozice v něm. Svět předškolního dítěte je však v mnohém ovlivněn představivostí, fantazií a myšlením, které stále ještě není vázáno logikou. Předškolní věk je nadále spojen s názorným poznáváním okolního světa, a proto bývá nazýváno období názorného intuitivního myšlení.²⁸ Předškolák přijímá informace z okolí, vazby mezi nimi si sám dotváří a v případě, že mu některé vazby „nepasují“ do jeho pohledu na svět, tak je zkrátka ignoruje. Stále také převažuje egocentrický pohled na svět, takže se dítě mnohdy samo staví do centra dění. I proto se předškolní děti často stavějí do role princezen, královen a rytířů, protože k těm je mnohdy upírána pozornost všech. I z toho důvodu jsou v předškolním věku velmi důležité pohádky. Svět s jednoduchými

²⁵ S touto nápodobou je často spojena situace „kde to to dítě slyšelo“. V období kolem tří let je dítě již schopno uchovat jazykový prostředek až měsíc, aniž by ho využil. Mnohdy tak užívá zaslechnuté slovní spojení ve zcela jiné situaci, než v jaké byl původně využit.

²⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. Strana 134.

²⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. Strana 137.

²⁸ JEAN PIAGET, Bärbel Inhelderová a [z francouzského originálu ... přeložila Eva VYSKOČILOVÁ]. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5., V nakl. Portál 4. Praha: Portál, 2007, 115 s. ISBN 978-807-3672-638. Strana 14.

pravidly, černobílými postavami, kde dobro vždy vyhraje nad zlem. Svět pohádek je první, který děti chápou, a pokouší se tato pravidla aplikovat i na realitu okolo sebe. Pokud jsou v tomto předpokladu děti podporovány, získávají mnohem větší důvěru v okolí a zároveň víru v sebe sama.

Předškolní děti jsou také známy svojí neutuchající touhou po vědění a neustálými dotazy „proč“ a „jak“. Snaží se tím pochopit zákonitosti okolního světa, který je pro ně sice daný, ale stále nepochopený. Tato touha po pochopení se však mnohdy setkává s negativními reakcemi v okolí, protože se děti mnohdy ptají na věci, na které ani nelze najít odpověď²⁹. A v případě, že odpověď tazatel nezíská, vyloží si ji sám podle vlastní (ne)logiky.

Celková koncepce řeči se však značně zlepšuje. Dítě předškolního věku už je schopno bezchybně používat spojky a předložky a mnohem častěji používá minulý a budoucí čas – což je napojeno na pochopení časové posloupnosti.

Velkou změnou v této době může být přechod do školek. S tím bývá spojen nejen přechod do kolektivu vrstevníků, ale také náhlá separace od rodiny a především od matky, pro mnohé poprvé v životě. Vstup do kolektivu je však velmi důležitý pro socializaci jedince. K té dojde s příchodem do školy tak jako tak a v případě, že dítě přechází z rodiny přímo do školy, mohou být tyto změny pro něj příliš velké a psychicky náročné. Kolektiv vrstevníků také slouží k upevňování socializačních vazeb a vydefinování vlastního já nejen jako dítěte, ale například i jako kamaráda či dívky/chlapce. Zároveň to je další místo, odkud může předškolák čerpat slovní zásobu.

Slova, která se užívají v rodinách, mají své určité hranice, ustálené fráze, které se neustále opakují. Přechod do nového kolektivu znamená velké množství nových slov, ne vždy jsou však lichotivá. V období nástupu do školky mnohdy dochází k situacím, že dítě „přitáhne“ domů nějaký nový výraz, mnohdy spojený s vulgarismy, neologismy či slangovou mluvou. Na rozvoji slovní zásoby se v této době také stále více podílejí média. Dříve se jednalo pouze o televizi či rozhlas, kterou mohli rodiče korigovat, v dnešní době mobilních telefonů, touchpadů, MP3 přehrávačů a samozřejmě internetu je však téměř nemožné dětem zabránit, aby mediální obsahy přijímaly. To však znamená mnoho nežádoucích slov, která se mohou začleňovat do dětské slovní zásoby a to mnohdy bez toho, aniž by dítě vůbec chápalo, co dané slovo znamená.

²⁹ Jako příklad může posloužit zážitek z mého okolí, když se čtyřletý chlapec na zastávce plné lidí začal své sestry ptát: „A Marti, proč nejsi mrtvá? A proč tahle paní není mrtvá? A kdy bude mrtvá?“

S předškolním věkem je pevně spjat i zápis do základní školy. Ten je v České republice povinný a je definován v § 36 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., Školského zákona. I v případě, že dítě není na vstup do školy psychicky a mentálně zralé, musí se zápisu zúčastnit a podstoupit patřičná vyšetření, aby mohl být odklad nástupu povinné školní docházky oficiálně schválen. Tento odklad je však možný pouze jedenkrát, takže nejpozději po završení osmi let musí dítě nastoupit do školy základní nebo školy praktické.

I předškolní vzdělávání má svá jasně stanovená pravidla a výstupy, které dítě musí zvládat před tím, než nastoupí do školy. Rámcovým vzdělávacím plánem z roku 2004 jsou výsledky předškolního vzdělávání shrnuty takto:

- dítě ovládá řeč, hovoří ve větách, je schopno reagovat na otázky a vést smysluplný dialog
- dítě je schopno vyjadřovat své prožitky, pocity a nálady
- v běžných situacích je schopno komunikovat s dospělými
- ovládá dovednosti předcházející čtení a psaní
- je schopno aktivně rozšiřovat slovní zásobu³⁰

Při příchodu k zápisu by dítě mělo být schopno samostatného verbálního projevu, samostatné komunikace i základních znalostí, co se týká barev, rozpoznávání zvířat, ovoce apod. Co dalšího by dítě mělo znát, na to jsem se ptala paní Milany Kutálkové, učitelky prvního stupně s 25letou praxí.

2.1.5.1. Rozhovor k zápisu do první třídy

Co by mělo dítě znát, když přijde k zápisu?

Určitě by se mělo umět představit. Říci já jsem ta a ta a je mi šest let. Také by měly znát jména rodičů, sourozenců a adresu domů. Dítě by mělo být schopné rozlišit barvy, říci, která ruka je pravá a levá a vyjmenovat zvířata,

³⁰ IN: Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. In: SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Dokumenty MŠMT* [online]. Výzkumný ústav pedagogický, 2004 [cit. 2014-02-23]. Dostupné z: aplikace.msmt.cz/DOC/MJRVPPVdoVestnikupokorekture2.doc

a to i s mlád'átky. Rodiče si stěžují, kde to děti mají vidět, ale od toho jsou klasická lepoprela, knížky. Vědět, co je kráva, tele, býček. Nikdo po nich nechce kytky, druhy zahraničního ovoce, jen základní věci. Zvířátka, barvy, aby rozlišily hrušku od jablka. A klasické pohádky jako červená Karkulka nebo Budulínek.

Proč je pro ně tak důležité znát pohádky?

Je to o klasických příbězích, ale nejen o těch. V pohádkách je základní princip světa, rozlišení dobra a zla. Nachází se tam základní slovní zásoba, vystavění příběhů a nezbytná imaginace. Děti neumějí číst, to nemusejí, ale aby porozuměly příběhu, dokázaly Karkulku nakreslit a věděly, že to je Karkulka. O tom to celé je, aby dokázaly pojmenovat to, co nakreslily, a vyprávět o tom. U dnešních dětí je problém, že dostávají velké množství podnětů – televize, internet, mobilní telefony – ale nikdo jim neřekne, co s tím mají dělat, jak to zpracovat. Ano, ony vidí příběh v televizi, ale neslyší to vyprávění, tu výstavbu příběhu. Vidí hradby, ale nikdo jim neřekne to slovo „hradby“, a tím strašně upadá i slovní zásoba, způsob vyjadřování. Děti neumějí pořádně mluvit.

Myslíte si, že je to médií?

Hlavně rodiči, vždycky to jde z rodiny. Když je dítě neposedné a nechce jíst, tak místo aby vzali knížku nebo si s ním povídali, tak mu pustí tablet. A dnešní pohádky, to jsou pitvořivá slova, humor, který děti nedokážou pochopit. Dnešní děti se už neučí básničky, písničky. U posledních prvňáčků jsem zkoušela „Foukej foukej větríčku“, neznaly. Skákal pes, to nikdo nedoříkal do konce. A je to tím, že málokdo dětem čte, rodiče nemají čas. Takže se dítě posadí před televizi, protože to je jednodušší. A to není jen slovní zásoba, co trpí. Děti jsou strašně nešikovné, neumějí stříhat, nenavlíkají korálky. I pexeso se hraje na dotykovém displeji, takže dítě ťukne a má to, nemusí uchopovat ten papír, otáčet ho, zase pokládat, takže ta jemná motorika se úplně ztrácí. Stále častěji mám v první třídě děti, které snad v životě nedržely v ruce nůžky.

Myslíte si, že se děti rozvíjejí v jiných oblastech?

Snažila jsem se zjistit, jestli, když neznají pohádky, umějí něco jiného. Neumějí. Ano, umí zapnout počítat a ovládat mobil, ale vždy jen to, co používají. Hry a videa, ale není to tak, že by třeba byly zručnější v práci s počítači. A proč děti raději hrají Člověče, nezlob se na počítači? Protože po nich nic nevyžaduje. Nemusí vzít malou kostku, počítat, manipulovat s figurkami. Ne, jen klik a klik. Ale vždyť v podstatě celý život je o drobné motorice. Proč jsou dnes špatní řemeslníci? To není jen penězích, ale pokud mladým lidem padají tužky a neumějí vzít pravítko, co mají dělat s pilkou?

Myslíte si, že je cesta, jak se tomu bránit?

Hodně si s dětmi povídat. Dřív nebyly televize, tak se prostě povídalo. Ale dnes to není, ty děti neumějí mluvit, neumějí vyprávět. Ony přečtou příběh a nejsou schopny říci, co četly. Ten sloh, stavba věty, nemá koncept, nemá myšlenku, nemá to posloupnost. Všechno to je sluchový vjem, od toho to všechno je. Ten počítač si s dětmi nikdy povídat nebude, a to je největší problém. Dnešní děti nejsou hloupější, to vůbec, ale jsou zanedbané.

2.1.6. Školní věk

Nástup do školy je považován za významný sociální mezník. Ten je určen na dobu 6 let a ne náhodně. Ve věku 6-7 let dochází k mnoha vývojovým změnám, především v oblasti mozku, vnímání a zpracování informací. Tyto schopnosti jsou zcela nezbytné pro zvládnutí školní docházky.

Školní věk je definován obdobím školní docházky a dělí se na tři fáze:

- a) raný školní věk** – počítá se od nástupu do školy do 8-9 let a pojí se s ním především změny v sociálním postavení dítěte a změny spojené s přechodem do školního zařízení; toto období bývá označováno za dobu píle a snaživosti, protože malí školáci se často snaží, aby v nové roli vynikli a byli pochváleni,
- b) střední školní věk** – počítá se do období 11-12 let, kdy začíná puberta. Matějček toto období nazývá dobou vyrovnané konsolidace, protože zde

nedochází k žádnému výraznému ani sociálnímu přechodu, jedná se spíše o přípravu na období dospívání,

- c) starší školní věk** – trvá po dobu druhého stupně základní školy, tedy přibližně do 15 let. Z biologického hlediska jde o období pubescence, tedy dospívání, které v mnohém ovlivňuje nejen tělesnou stránku, ale také mentální vyspělost a genderové zařazení. (Vágnerová, 2005, str. 235-236)

Během školního věku dochází k velkému vývoji percepčních a mentálních procesů. Dítě mezi 6.-7. rokem již zvládá soustředění na více než jednu věc, což je úroveň, kterou potřebuje pro zvládnutí školní docházky. Sluch i zrak už jsou vyvinuty natolik, že je snadná koordinace obou smyslů. Zároveň již školáci umějí ovládat akomodaci oční čočky, čili dokáží zaostřovat na jakoukoliv vzdálenost.

Díky vývoji percepčních středisek v mozku jsou školáci již schopni systematicky zkoumat dané problémy bez přeskokování či vynechávání jednotlivých částí. Tato schopnost je podstatná například pro čtení textů. Zároveň jsou díky tomu schopni vnímat časovou posloupnost sluchových podnětů, rozlišovat hranici slov i řazení hlásek. To souvisí i s rozvojem *fonetického sluchu*³¹. Díky němu jsou děti schopny rozlišit bez problému všechny fonémy rodného jazyka a později k nim přiřadit i správné grafické symboly.

Dítě nastupující do školy má většinou již dostatečnou slovní zásobu pro běžnou komunikaci. Během školní docházky dochází k vybrušování mateřského jazyka, diferenciaci slovní zásoby a učení gramatických pravidel, které dítě již sice implicitně zná, ale neumí je generovat z textu a aplikovat na slova nová. Slovní zásoba školáka roste exponenciální řadou, protože nejenže se dostává do zcela nových kolektivů, ale poprvé za život je určitá slovní zásoba i přímo vyučována. Pojmy spojené se školními předměty se stávají nedílnou součástí mluvy. Zároveň s rozvíjející slovní zásobou dítě mnohem snadněji chápe i složitější texty včetně jejich kontextu a může tak konzumovat další obsahy, ze kterých získává stále další a další slova. Největším zdrojem slovní zásoby jsou bezesporu knihy, v dnešní době však dochází ke značnému útlumu čtení. Děti naopak více konzumují nová média, která jim také přinášejí rozšíření slovní zásoby, ale v rozdílné oblasti. Tato slovní zásoba velmi často patří do světa her,

³¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. Strana 240.

počítačů a slangu a děti mnohdy dávají pocit prestiže, protože rozšiřování této slovní zásoby je zdvihá v očích subjektivně důležitých lidí, např. starších školáků.

2.1.7. Adolescence

Dospívání je přechodné období mezi dětstvím s dospělostí. Zahrnuje celou dekádu lidského života od 10 do 20 let. V mnohém se tedy překrývá se starším školním věkem. V tomto období dochází především k přeměně osobnosti, a to jak po fyzické, tak psychické stránce. Současní adolescenti chápají období dospívání jako dobu, kterou musí co nejrychleji zvládnout, aby se mohli zařadit mezi dospělé. Velmi brzy požadují, aby jim byly poskytnuty výhody dospělosti, ale povinnosti přijímají jen velmi neradi.

Období dospívání lze rozdělit do dvou fází:

- a) **raná adolescence** - někdy označována též jako pubescence, kterou lze vymezit 11. a 15. rokem života. Největší změnou v tomto období jsou tělesné a hormonální změny a jasné vydefinování genderových rozdílů. V tomto období už je také mozek natolik vyvinut, že se rozvíjí abstraktní myšlení a to i ve variantách, které neexistují. I proto jsou žáci schopni počítat rovnice s neznámými či zkoumat fyzikální zákony,
- b) **pozdní adolescence** – hovoří se o ní v období od 15 do 20 let, toto období je specifické hledáním vlastní osobnosti a vyprofilováním povahových, sexuálních i profesních rysů. Jedná se také o dobu, kdy mladí hledají první zaměstnání a formují první partnerské svazky. (VÁGNEROVÁ, 2005, 332-334)

Velmi důležití v období adolescence jsou vrstevníci. V rámci jejich skupiny se adolescent vyděluje ze světa dětí, ale zároveň i dospělých, protože ti jsou mnohdy považováni za „staré“. Skupina naopak poskytuje adolescentům pocit bezpečí a zázemí, stejně jako utvrzení ve vlastních názorech a postojích.

Vývoj řeči je v tomto období zcela vyvinut a rozšiřuje se pouze slovní zásoba, která kromě obecných vrstev získává i specifické profesní rysy podle povolání či školy, kterou se jedinec rozhodne absolvovat. Zároveň velkým přínosem jsou média, protože větší míra autonomie umožňuje zcela volnou konzumaci médií, nehledě na typ i množství. To se může projevat i tím, že se vytváří slovní zásoba jednostranně

zaměřená na neologismy převzaté z nových médií a naopak „tradiční“ slovní zásoba bývá utlumována. Jako příklad může posloužit snaha teenagerů neustále být v kontaktu s mobilním telefonem, přesněji posílat SMS zprávy. Nejčastěji se tím snaží dosáhnout pocitu spojení s vrstevníky, který je však mnohdy založen na kvantitě než na kvalitě.

Z hlediska komunikace je u dnešních adolescentů na vysoké pozici také počítač. Dle Marie Vágnerové to je proto, že počítač je trpělivým posluchačem, reaguje předvídatelně a dělá jen to, co uživatel chce. Komunikace s lidmi tato jasná pravidla nemá. Při komunikaci s počítačem či mobilem tak nejsou mladí vystavováni nepříjemným otázkám, rozpakům či kritizování.³²

I z tohoto důvodu se v posledních době množí případy, kdy mladí nejsou schopni komunikace. Místo do parku raději vyrážejí na Facebook, místo v kavárně si povídají na chatu, místo schůzky zkoušejí seznamky. V mnoha případech může tento jev vést k nesmělosti či úplně neschopnosti v reálné komunikaci či sebezprezentaci před posluchači.

2.2. Specifika dětské řeči

Dítě přijímá řeč již v konkrétní, hotové a konvencí dané podobě. K tomu potřebuje správný model, který by mohl napodobovat a osvojit si tak jazykový systém. Úroveň verbálních dovedností je velmi citlivým ukazatelem kvality výchovného působení rodiny. (Vágnerová, 2005)

Dětská řeč se v mnoha ohledech liší od řeči dospělých jedinců. A to nejen pouze výslovností a slovní zásobou, ale také větnou stavbou a četností jednotlivých výrazů. Konzistence dětské řeči se s věkem dramaticky mění a tyto změny jsou nejdramatičtější u dětí od tří do šesti let, tedy v předškolním věku. V této době dochází nejen k největšímu rozvoji mozku, kdy jsou děti přirovnávány k „sací houbě“, ale s tím souvisejícímu rozvoji řečových a komunikačních dovedností.

V této kapitole bych se zaměřila nejen na specifika dětské řeči, ale provedla bych i dělení na jednotlivá vývojová stádia, kterými vývoj mladého mozku i řeči prochází. Společně s tím bych se zaměřila na období, kdy si děti nejvíce rozšiřují slovní zásobu a kdy jsou tudíž nejvíce náchylné na vlivy svého okolí i všudypřítomných

³² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560. Strana 395.

nových médií. Než se však budu zabývat jednotlivými stádii, musím se pozastavit nad dětmi a jejich řeči všeobecně. Pochopení dětské komunikace a jejího osvojování je totiž cesta k pochopení celé problematiky.

2.2.1. Vývoj gramatické složky dětské řeči

Gramatiku přijímá dítě jako stálou a neměnnou součást jazyka, nad kterou není nutné přemýšlet. Batole se nepozastaví nad tím, proč se „lev“ změní v množném čísle na „lvi“. Poté, co je několikrát opraven výraz „levové“, se zkrátka naučí používat „lvi“. Důležitějším pro osvojování řeči je však skládání slov do vět, popřípadě do souvětí. Podle schopnosti správně generovat jednotlivá slova a vytvářet smysluplné věty se mnohdy pozná mentální vyspělost jedince.

- a) **období holofrází** – jak již napovídá název, jde o období batolícího věku od 12. do 18. měsíce, kdy se komunikuje pouze za pomoci jednoho slova, tzv. holofráze. Například slovo „ham“ zahrnuje vše od jídla, pití až po to, co se smí strkat do pusy,
- b) **období kumulace holofrází** – od 19. do 24. měsíce dítě skládá holofráze do jakýchsi sousloví, které definují probíhající události. Například pokud shodí talíř s jídlem, může se rozhodnout pro výrazy typu: ham, bác. Nejedná se však o větu jako takovou, spíše o pojmenování dvou složek – jídla a pádu,
- c) **období dvouslovných vět** – přibližně ve dvou letech dítě začne skládat první věty. Nejčastěji k tomu používá podstatná jména, která jsou něčím doplněna: máma papat, máma pápá, máma není, máma hají apod. Toto skládání se dá nazvat prvotní gramatikou, která je později prohlubována,
- d) **období telegrafických vět** – dochází k němu v období od dvou do dvou a půl roku a vyznačuje se tím, že dítě ve větě vynechá vše nepodstatné – spojky, předložky, přídavná jména apod. Věty jsou krátké, stručné a jednoduché, nejčastěji opřeny o podstatná jména a slovesa,
- e) **období plných vět** – mezi 2. a 3. rokem života si batolata osvojují základy gramatiky, stále je však obsah sdělení přednější před formou.

Mluví sice už ve větách, ale ty mohou být neúplné, špatně postavené či s jiným významem, než dítě zamýšlelo. Starší batolata si však už osvojují správné gramatické skládání vět a jsou občas schopny i opravovat dospělé, pokud mají pocit, že porušili nějaké gramatické pravidlo. Např. opravování „lvi“ na „levové“,

f) období prvních souvětí – od tří let už jsou děti schopny vyjadřovat se v jednoduchých souvětích, nejčastěji s vedlejší větou podmínkovou či příčinnou. *Dostala jsem nabacáno, protože jsem nepapala kaši.* Stále se jedná o věty, kde je jasně oddělena jedna věta od druhé, teprve později, v mladším školním věku, se děti učí používat široká souvětí. Jejich mozkové kapacity už jsou totiž schopny neztratit orientaci v jednotlivých sděleních. (Vágnerová, 2005, strany 139-142)

g) období souvětých konstrukcí – tuto skupinu lze doplnit podle studie lingvistické dvojice Kaly a Benešové (1989), kteří se zaměřili na užívání složitějších větných souvětí u žáků 6. – 9. ročníků; ve své studii zjistili, že teprve v tomto období se začínají objevovat složitější souvětí, správné užívání spojovacích výrazů i správně osvojený větný syntax.

2.2.2. Vývoj slovní zásoby dítěte

Slovní zásoba každého jedince je zcela specifickým a individuálním souborem slov. Ačkoliv se v mnoha částech slovní zásoba prolíná, s postupujícím věkem dítěte se stále víc a více diferencuje na základě vlivu okolí, vlastních zkušeností, konzumovaných médií či i na základě pohlaví. *„Všeobecně je známo, že řečový vývoj dívek a chlapců postupuje rozdílně, tj. obvykle rychleji u dívek než u chlapců. Určité rozdíly s projevují dokonce ještě ve věku 10 – 15 let.“*³³ Dodnes se však nepodařilo zjistit, proč tomu tak je. Stejně jako se nepodařilo zjistit, z jakých příčin se slovní zásoba liší u sourozenců či dokonce u dvojčat.

Slovní zásoba vzniká od samého začátku života, už od kojence, kdy dítě překoná prvotní šok po porodu a začne se seznamovat se svým okolím. A nejedná se pouze o slyšené vjemy, ale o vše, co má dítě v bezprostřední blízkosti. Například dáme-

³³ PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada. Strana 67.

li dítěti do kolébky červený gumový míček³⁴, dítě jej uchopí do rukou, vidí jeho barvu, lesk, tvar, velikost. Podle hmatu pochopí, že je hladký, pružný a těžký. Aby byl průzkum kompletní, strčí ho do pusy, rozezná chuť, vůni gumy a zjištění, že to není k jídlu. Všechny tyto vjemy vstřebává kůra mozková a rozkládá je na jednotlivé složky – tvar, barvu, velikost, chuť apod. Tyto složky se později na základě zkušeností slučují, nebo zase naopak vylučují, až vznikne soubor stereotypních složek, které pomáhají dítěti (a později i dospělému) určovat jednotlivé typy předmětů. Pokud je to kulaté a gumové, jedná se o míček a není to k jídlu. Pokud je to gumové, úzké a teče z toho mléko, jedná se o lahvičku a k jídlu to je. Takto fungují stereotypy, které vznikají ještě dávno předtím, než se dítě naučí jednotlivé předměty pojmenovávat. Pokud tedy použijeme psychologického slovníku, vznikají jednotlivé počítky na základě vjemů, které později na základě zkušeností vytvářejí reakce a konkrétní obrazy. Dítě reaguje na slovo míček jeho podáním v době, kdy samo ještě není schopné předmět pojmenovat.

To je až druhý bod, ke kterému je nezbytné, aby byl přítomný další člověk. Nemusí být dospělý, ale je zcela nezbytné, aby mluvil. V opačném případě, např. u dětí němých rodičů, může docházet k vývojovým poruchám řeči i vnitřního vývoje, protože dítě nejenže nemá od koho přebírat jazyk, ale zároveň mu chybí prostředek intrapersonální komunikace, toho „vnitřního“ jazyka, který používá každý sám k sobě.

Aby mohla vzniknout slovní zásoba, tedy propojení reálného předmětu a jeho fonetického znění, je nutné zapojit i poslední smysl – sluch. Ve chvíli, když dítě prozkoumalo míček zbylými smysly (zrakem, hmatem, chutí a čichem), je nutné, aby přišel i sluchový vjem – slovo míč. K propojení předmětu se slovem je zapotřebí, aby při konfrontaci s onou „kulatou, hladkou věcí z gumy, co není k jídlu“ zaznělo slovo míček. Tento zvuk spojený s předmětem konkrétních parametrů vytváří v mozkové kůře nové cesty, nový vjem, který se zapíše do mozkové kůry a častým opakováním se zde i ustálí. Tímto způsobem vzniká porozumění a základ slovní zásoby i komunikace jako takové.

Z tohoto důvodu jsou dětmi mnohem lépe přijímány předměty konkrétní, na které si mohou sáhnout, vidět je či je ochutnat. Trvá také určitou dobu, než si dítě navykne, že míč neznamena jen onen jeden konkrétní červený míček, ale vše, co má

³⁴ pokus s míčkem převzat z: BROHM, František. *O vývoji dětské řeči a jejích vadách*. První vydání. Praha: Orbis, 1956. Společenské vědy, svazek 43. Strana 35-36.

stejný tvar a velikosti. Tento proces se samozřejmě s přibývajícím zkušenostmi zrychluje a během let jsou děti mnohem rychlejší v osvojování si nových slov a pojmů. (Brohm, František, 1956)

Specifikem dětské řeči je specifické rozložení slovních druhů. Na rozdíl od řeči dospělých se totiž řeč dětí skládá především z konkrétních pojmenování, zatímco „zbytečné“ výrazy jako jsou spojky či předložky dětská řeč téměř postrádá. Jak již bylo zmíněno výše, děti si osvojují slova na základě konkrétních, často fyzických podnětů. Jejich základní slovní zásoba do dvou let by se proto dala rozdělat následovně:

- a) osoby – názvy nejbližších lidí, se kterými přijde do styku (*máma, táta, bába...*)
- b) činnosti – označení běžných aktivit (*haját, papat, hapat...*)
- c) pozdravy – často první věc, kterou okolí upoutává pozornost (*ahoj, papa...*)
- d) jídla a nápoje – slova spojená se základní potřebou (*míčko – mlíčko, maso...*)
- e) části těla – *nos, pusa, břicho* aj.
- f) zvířata – nejčastější postavy dětských knížek (*haf – pes, čiči – kočka...*)
- g) hračky – názvy věcí, se kterými se běžně setkává ve svém okolí (*auto, méďa...*)³⁵

Podle Pačesové (1968) se prvních 50 naučených slov skládá z 57 % citoslovcí, z 24 % podstatných jmen a 7 % ze sloves. Ostatní slovní druhy nejsou zastoupeny vůbec či jen v zanedbatelném množství.

SLOVNÍ DRUH	ŘEČ 2 LETÉHO DÍTĚTE	ŘEČ DOSPĚLÉHO
Podstatné jméno	50,5 %	13,3 %
Sloveso	25,5 %	17,8 %
Citoslovce	9,4 %	1,4 %
Přídavné jméno	5,5 %	5,2 %
Zájmeno	3,6 %	16,5 %
Předložky	2,3 %	6,3 %
Příslovce	2,2 %	8,4 %

³⁵ převzato z: PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada. Strana 68.

Částice	0,6 %	13,5 %
Spojka	0,1 %	10,9 %

Tabulka 1: Rozložení slovních druhů v řeči dětské a dospělé. (zdroj: Průcha, str. 75)

Jak z tabulky vyplývá, v dětské řeči zcela marginálně převažují podstatná jména a slovesa nad ostatními slovními druhy. Spojky či částice jsou naopak zcela potlačeny, protože dětský syntax ještě není rozvinut natolik dobře, aby potřebovaly spojky. Na rozdíl od řeči dospělých se děti mnohem více uchylují k užívání citoslovcí. Často se totiž jedná o výrazy, které jsou krátké a jasné. Děti si proto mnohem snáze osvojí pojem „bác“ než „spadnout“. Procento částic, které může překvapit jak v dětské, tak dospělé slovní zásobě, je pravděpodobně nejvíce navyšováno užíváním výrazů „ano“ a „ne“, které patří mezi nejvíce užívané částice.

Naproti tomu v řeči dospělých se poměr slovní zásoby rozprostřel a vyvážil. Citoslovce jsou ve valné většině potlačena a nahrazena slovesy a dalšími slovními druhy. Také se mnohem více prosazují předložky, spojky či například zájmena, která v řeči dětí najdeme jen na bázi zájmen osobních a ukazovacích. Procentuální zastoupení slovní zásoby dospělých se také může mnohdy lišit od individuální slovní zásoby. Zatímco například spojek či předložek je jen omezené množství a osvojí si je většina dospělých, podstatná či přídavná jména jsou často navázána přímo na individuální zkušenosti jedince, jeho sklony ke konzumaci četby, masových médií apod.

Později se k tomuto slovu přidá ještě grafické znázornění, ale to až v době mladšího školního věku, kdy se dítě učí psát. Dítě tedy začíná plyně mluvit okolo třetího roku života, je to jedna z posledních dovedností, které se dítě naučí, protože je jednou z nejsložitějších. Řeč je přímo vázána na intelekt a ten není do tohoto období ještě řádně vyvinut, aby bylo dítě schopné řeči.³⁶

Někteří odborníci tvrdí, že *„lingvistická kompetence u dítěte se vyvíjí na základě biologické, vrozené schopnosti pro osvojování jazyka. Na rozdíl od behavioristické popírá teorii transformační psycholingvistiky vliv učení na osvojování jazyka. Argumentem pro tuto hypotézu je schopnost dítěte produkovat - pomocí analogie*

³⁶ Pod pojmem „řeč“ zde nemyslím „primární“ řeč, tedy komunikaci posunky, gesty či dětským žvatláním. Té je dítě schopno od roku života, kdy se jeho slovní zásoba skládá asi z 10 slov. Já se však zaměřuji skutečně na „řeč“ v již rozvinutém stádiu, s prvotní stavbou věty, jejími zákonitostmi i porozuměním pojmů.

k jazykovým modelům - gramatické tvary u slov, které slyší poprvé.“ (Pačesová, 1979) Tato hypotéza by se dala přeložit slovy, že dítě je schopno přebírat slova ze svého okolí a poté je libovolně začít používat. V některých případech tomu tak skutečně je, protože by se dalo říci, že dítě se řeči neučí, ono řeč přebírá od svého okolí. Kopíruje jednotlivá slova, intonaci a stavbu vět bez toho, aniž by jakkoliv chápalo zákonitosti jazykového systému. Ty se učí teprve s nástupem do školy, v době, kdy by měla být morfologická schopnost jedince již téměř dokonalá. Pokud tedy dítě ze svého okolí přebírá špatné řečové návyky, např. výraz „bysme“ místo „bychom“, mívá mnohem větší problémy s osvojováním gramatických pravidel a jejich užívání.

I v jazyce jsou věci, které jsou neměnné. Dítě se také snaží napodobovat jazyk a jeho gramatické prvky. A v případě, že dané slovo nezná, „přeloží“ si ho do „svého jazyka“, nejčastěji ho přiřadí ke slovu, které mu je známé. Někdy špatně, někdy správně.

Automatizace přebírání slovní zásoby je také jeden z důvodů, proč se v řeči dětí objevují často nová slova, internacionalizmy, vulgarismy a spousty dalších výrazů, které bez rozmyslu používají mnohdy ve zcela špatných situacích a souvislostech. Těmto výrazům šestileté děti velmi často nerozumějí či jen v omezené míře a někdy tak může dojít k jejich poněkud vtipnému užití.

Jak již bylo zmíněno, vývoj dětské řeči je pevně navázán na samostatný vývoj dítěte, přesněji na vývoj jeho psychiky. Nejrychlejší vývoj probíhá již v době těhotenství, kdy za pouhých 40 týdnů proběhne vývoj větší než za celý zbytek života a dále v prvních letech po narození. Později už dochází spíše k doplňování a vystavování na zaběhnutých základech. Totéž se však nedá říci o vývoji oduševněním, který probíhá po celou dobu života i ve stáří. Největšího rozvoje v oblasti duševní dosahuje dítě v pozdějším dětství a v mladším školním věku, některé myšlenkové procesy si dítě osvojí až v době pozdního školního věku. Trvá poměrně dlouho, než dítě přejde od pudového stupně, přes zvykový až k rozumovému.³⁷

Podle Jana Bělehrádka se vývoj dětské, a tím i lidské řeči a slovní zásoby drží povětšinou následujícího schématu. Uvedena jsou i období, ve kterých nedochází ke komunikaci pomocí slovní zásoby jako takové, ale musíme si uvědomit, že i nonverbální komunikace či komunikace verbální pomocí zvuků se dá považovat za

³⁷ BĚLEHRÁDEK, Jan. *Člověk v číslech*. První vydání. Brno: Akciová mor. knihtiskárna Polygrafie, 1942. Objevy bez konce: svazek 4. Strana 316.

určitý druh komunikačních prostředků, ze kterých je pozdější řeč odvíjena. Zmíněná slovní zásoba je brána jako aktivní, pokud není uvedeno jinak.

Novorozenec: slovní zásoba 0 – pouze pláč a křik

První týdny: slovní zásoba 0 – citově zabarvený pláč, kterým dítě dává najevo, co zrovna potřebuje, již toto se dá považovat za počátek dětské řeči, jak s autorem souhlasí např. i František Brohm ve své knize *O vývoji dětské řeči a jejích vadách* (str. 6)

Konec 4. měsíce – slovní zásoba 0, hlasitý smích; první věc, kterou se dítě učí je vyjadřování radosti. Jak Jan Bělehrádek správně podotkl, je zajímavé, že bolest a nespokojenost je dítě schopné vyjádřit od narození, zatímco projev radosti se musí naučit

Konec 5. měsíce – slovní zásoba 0; v této době nemůžeme mluvit o slovech a řeči jako takové, ale dítě už je schopno pomocí hlasu a pohybu hlasivek dát najevo, co si přeje

Konec 8. měsíce – slovní zásoba 0: vrcholí kojenecká fonetika, soubor fonému, které dítě tvoří během křiku; tzv. kojenecká fonetika je mnohem bohatší než fonetika dospělého jedince, ta už je totiž ovlivněna mateřským jazykem, a proto „zapomíná“ fonémy, které jeho mateřský jazyk neobsahuje (např. zvuk anglického æ). V této době má dítě základ pro stavbu kterékoliv řeči.³⁸

Konec 9. měsíce – slovní zásoba 0; objevují se první slova ve smyslu „tata“, „mama“, ale stále se jedná spíše o rozpothybované hlasivky, než že by dítě vědomě tušilo obsah hlásek

³⁸ BROHM, František. *O vývoji dětské řeči a jejích vadách*. První vydání. Praha: Orbis, 1956. Společenské vědy, svazek 43. Strana 8

Konec 1. roku – slovní zásoba 3³⁹; dítě už vědomě užívá pojmy „máma“, „táta“ či např. „papat“

Konec 2. roku – slovní zásoba 300; okolo 60 % dětí je schopno se dorozumívat pomocí jednoduchých vět, které se skládají ze 2 – 8 slov

Konec 6. roku – slovní zásoba 3 000, pasivní slovní zásoba až 14 000⁴⁰ slov; v této době by děti již měly být schopny vyjádřit své pocity a potřeby a okomentovat svět okolo sebe; slovní zásoba je navázána na konkrétní objekty a situace; slovní zásoba se od tohoto období také začíná sjednocovat, protože se dítě dostává do vzdělávacích zařízení, kde na ně často působí jeden učitel a vzdělávací učebnice s ucelenými obsahy, do této doby totiž mnoho dětí vyrůstalo pouze s rodinou v uzavřených a separovaných kruzích

Konec 12. roku – slovní zásoba 14 000; společně s rozvojem mozku dochází i k rozšiřování slovní zásoby, která se už netýká pouze konkrétních situací, ale začínají se objevovat i abstraktní pojmy;⁴¹

Konec 15. roku – od této doby do konce života už je vývoj slovní zásoby zcela individuální. Na druhém stupni základní školy už se totiž slovní zásoba jedince nepřijímá, ale spíše učí. Jedná se především o terminologie odborných předmětů a záleží na každém jedinci, zda si tuto slovní zásobu osvojí a uchová.

Ve zkoumaném období šesti let se dítě nachází v tzv. mladším školním věku. Je to období formálně spjato s nástupem do první třídy. V této době dochází ke zdokonalení řeči po stránce obsahové i zvukové, dále se zpřesňuje i pojmový obsah.

³⁹ Zde je nutné zdůraznit, že všechny hodnoty o počtu slov ve slovní zásoby jsou pouze orientační a v literatuře se liší až o stovky. Je to dáno faktem, že u dětí se slovní zásoba jen velmi těžko zjišťuje a tento fakt je specifický dítě od dítěte. Často záleží na míře intelektu i sociálního prostředí.

⁴⁰ PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada. Strana 68.

⁴¹ BĚLEHRÁDEK, Jan. *Člověk v číslech*. První vydání. Brno: Akciová mor. knihtiskárna Polygrafie, 1942. Objevy bez konce: svazek 4. Strana 314

Aktivní slovník šestiletého dítěte obsahuje okolo 2 500 pojmů.⁴² Tento údaj je však pouze orientační, u dětí je totiž velmi složité určit skutečnou šíři slovní zásoby. Kolektiv autorů v čele s Lili Monetovou ve svém díle uvádí, že dítě při nástupu do školy má v aktivní slovní zásobě až 3500 slov. Dále také uvádí, že rozsah slovníku jednotlivých dětí je velmi rozdílný, někteří autoři udávají pro děti v šesti letech až 6000⁴³ různých slov.

Jak totiž kdosi správně podotkl, je lidská mysl jakousi „černou skříňkou“, do které není možné zcela nahlédnout. U dětí to platí dvojnásob, protože ač dospělému nemusí být výzkum vedoucí k odhalení slovní zásoby zcela příjemný, velmi často se do něho snaží zapojit, zatímco dítě nikoliv. U toho si nejprve musíte získat jeho důvěru a pozornost, než s vámi začne komunikovat, a teprve poté máte možnost alespoň trochu nahlédnout do jeho mysli.

3. Média

V této kapitole se zaměřím na média a mediální svět. Pokusím vysvětlit pojem *medium* a najít i dostatečně vhodnou definici *nových médií*, což není tak snadný úkol, jak se na první pohled může zdát. Ve zbytku této kapitoly se zaměřím na problematiku spojenou nejen s novými médii, ale také jak tyto problematiky mohou ovlivňovat

⁴² VYŠTEJN, Jan. *Dítě a jeho řeč*. 1. vyd. Beroun: Baroko & Fox, 1995. 62 s. ISBN 80-85642-25-5. Strana 21.

⁴³ Z osobní zkušenosti mohu říci, že některé odchylky u jednotlivých dětí jsou až neuvěřitelné. Setkala jsem se s děvčetem, které v šesti letech bylo schopné vyprávět příběhy, barvitě popisovat své zážitky a velmi dobře dokázala pracovat s jazyk (míněno dobře na šestileté dítě). Na druhé straně však stojí dívka spolužačka, stejně stará, která nejen že velmi málo komunikovala, ale její jazyk by se dal označit za zdráhavý a „dětinský“ - velmi malá slovní zásoba, užívání vět typických pro mladší děti („maminka jde“) s velmi špatnou rytmizací výslovnosti. Bohužel jsem v této skupině nezůstala dostatečně dlouho, abych mohla posoudit, zda za to mohlo rozdílné prostředí, ve kterém dívky vyrůstaly, či jen pomalejší vývoj intelektu druhé z dívek.

mediální konzumenty. V neposlední řadě se zaměřím na způsoby, jak mohou média a mediální obsahy ovlivňovat nejen dospělé, ale především děti a mladistvé, kteří jsou nejnáchylnější k ovlivňování a přebírání (negativních) zvyklostí.

Pokud se podíváme na definici pojmu „média“ zjistíme, že se pod tímto jednoduchým slovem skrývá téměř vše, co nám něco zprostředkovává a nemusí vůbec jít o jakoukoliv moderní technologii. Pojem „médiu“ pochází z latinského *střed* nebo také *prostředník* a jedná se tedy o věc, která slouží jako prostředník k přenesení zprávy či informace. Pod tento pojem se tedy skryje vše od písma, dopisů, knih, novin, televize, rozhlasu či i nejvíce používané médiu – řeč. A nemusí se jednat pouze o řeč lidskou, jakýkoliv soubor znaků, zvuků či posunků, které tvoří komplexní sestavu, lze považovat za projev komunikace, a tudíž i za médium. Mediální problematika tedy není ničím novým, jak by se někteří mohli domnívat.

Dějiny „fyzických“ médií bychom mohli zařadit přibližně do 15. století, do doby vynálezu knihtisku, který stál za vznikem a především rozšířením prvního média – knihy. Denis McQuail tento bod nazývá *počátkem dějin moderních médií*⁴⁴. Zároveň však dodává, že v této době kniha nebyla považována za prostředek komunikace, spíše za úložiště myšlenek a moudrostí.

Teprve s postupem času, s rozvojem a rozšiřováním dostupnosti knih se z knih stávalo plnohodnotné médium. O téměř dvě stě let později nastal další zlom, zlom v podobě vzniku tištěných periodik. Zpočátku se sice jednalo spíše o hustě popsané letáky, ty však vedly k fenoménu novin a časopisů, který po další století ovlivňoval společnosti, kulturu i politickou scénu. Tento soubor ještě před přibližně stovkou let rozrostl o další přírůstek – bulvár. Specifický tisk, který se více než na zpravodajství zaměřuje na běžné lidi a jejich příběhy (tzv. SLP – silný lidský příběh), stejně jako na skandály a katastrofy, se jako první může skutečně řadit mezi masová média, tedy média určena pro širokou škálu čtenářů, pro masu. Jednalo se o poměrně důležitý zlom, protože do té doby se většina médií zaměřovala na určitou, nejčastěji intelektuální skupinu. Trend masových médií však pokračoval dál a ovlivnil téměř všechna média vzniklá ve 20. století.

⁴⁴ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-807-3675-745. Strana 37.

3.1. Masová média

Jednalo se především o film, který přivedli na svět bratři Lumiérové na konci 19. století a který byl z počátku film brán spíše jako součást zábavního průmyslu. Zlom nastal ve 30. letech 20. století, když se z tohoto „zábavného“ prostředí stává prostředek manipulativní, využívaný k propagandě. Ta zcela převrátila využití lumiérovského vynálezu ze zábavných „pohyblivých obrázků“ do nástroje, který dokáže ovlivnit a především ovládat masy. Propagandistické pokusy fašistického Německa udělaly z obyčejného filmu masovou zbraň. Ta po druhé světové válce ztratila svoji moc, nikoliv vliv. Film i všechny jeho odnože se staly nástrojem nového odvětví *public relation a reklamy*.

Další velký zlom přinesl před téměř devadesáti lety rozhlas. Vynález založený na stejném principu jako například telefon či telegram umožňoval rozšiřovat signál z jednoho centra napříč zemí a šířit tak libovolný zvukový obsah. Ten byl však dodán až dodatečně. Stejně jako u televize vznikl nejprve formát celého média, než se začala řešit jeho obsahová náplň. A ačkoliv se obě tato média prezentují především jako média zábavní, s postupem času získávala stále větší politickou i manipulativní moc.

Od 2. světové války už rozhlas a televize neinformovaly pouze o uplynulých událostech, ale stále více se zaměřovaly i na události „live“, naživo. A nejednalo se pouze o válku ve Vietnamu, která je považována za první válku v přímém přenosu, ale například i útoky z 11. září, které velké procento celého světa sledovalo v přímém přenosu, zvláště náraz druhého letadla. V dnešní době došel tento trend ještě dále. Zatímco ještě před deseti lety dominovala trhu tištěná média, v dnešní době prodejnost klasických tištěných médií značně upadá a jsou nahrazována médii internetovými. Zde se totiž zpravodajství může neustále obnovovat a aktualizovat jen s minutovými zpožděními. (U burzovních zpráv například i se zpožděním několika vteřin.) Na tento trend musela klasická média zareagovat, překlopit se spíše do publicistické roviny, přinášet názory a zákulisí hlášených událostí. Protože pokud dříve platilo, že není nic staršího než včerejší noviny, dnes by se již dalo říci, že není nic staršího než noviny ranní.

I proto se dodnes vedou boje o vliv a vlastnictví rozhlasových a televizních médií. Obě to jsou média masová, a tudíž promlouvají k většině relevantních respondentů. V dnešní době ovlivňují politické názory i názory na společnost, protože

stále panuje názor, že „*co je v televizi, to musí být pravda*“ a někteří příjemci těchto mediálních obsahů zcela ztrácejí soudnost a vlastní úsudek o tom, co masová média prezentují jako pravdu a co jako lež. I to je další důvod, proč se i nadále televize nejvíce využívá k politickým a jiným mocenským vlivům. Jak tvrdí McQuail: „*Navzdory tomu, jak blízko mají rozhlas a televize k moci, prakticky nikde si nevydobyly jako svoje nezadatelné právo takovou svobodu (na rozdíl od tisku), aby mohly volně vyjadřovat názory a chovat se politicky zcela nezávisle.*“⁴⁵ I když je pravda, že přibližně v posledních deseti letech začaly tuto funkci přebírat *nová média*.

3.2. Nová média

Během novodobého vývoje se v mnohém vyvinula i média. Jednou z největších změn je nutnost mobility. Společně se stále se zrychlující společností bylo zapotřebí, aby se i média stala rychlejší a stále po ruce, čili byla nutná jejich mobilita. Především díky tomu se mediální přenašeče staly menšími a kompaktnějšími.

O popularitě nových médií (či médií všeobecně) nemůže být pochyb. Pokud by se přeci jen objevil nějaký skeptik, je možno mu předložit nezvratné důkazy o tom, že (nová) média se těší velké oblibě, ba co více, jejich obliba narůstá výrazněji a především rychleji. Vždyť telefon od roku 1876 potřeboval 89 let, aby dosáhl 150 milionů uživatelů, televize ten samý úkol zvládla za 38 let. Mobilní telefon, který prvně spatřil světlo světa v roce 1983, potřeboval na ten samý úkol 14 let, internet již pouze 7. I ten však byl předběhnut vynálezem iPod, který potřeboval o rok méně. Zatím vítěznou příčku však drží sociální síť Facebook, která 150 milionovou hranici překonala za 4 roky. V dnešních dnech už hlásí přes 1 miliardu uživatelů (údaj z října 2012), znamená to tedy, že 1/7 světové populace je přihlášena na stejné sociální platformě, ať už se jí účastní aktivně, či pasivně. (Pavliček, 2010)

Tato data dokazují, jaké ohromné popularitě se (nová) média těší. Závorku s výrazem „nová“ píší záměrně, protože není dodnes zcela jasně definováno, co nová média znamenají. Prvně s tímto výrazem přišel Marshall McLuhan ve svém díle *The*

⁴⁵ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-807-3675-745. Strana 47.

*Gutenberg Galaxy*⁴⁶, a to již v šedesátých letech minulého století v roce 1962. V té době však jediným „novým“ médiem mohla být televize, protože do rozšíření internetu a s ním spojených aplikací chybělo ještě dobrých dvacet let. Za nové médium může být historicky považováno cokoliv. Od vynálezu knihtisku, přes fotografii (tzv. daguerrotypii), přes televizi až po aplikace ve stylu Instagram. Pokud patří televize mezi „stará“ média, znamená to, že i digitálně přenášena televizní stanice patří mezi „stará“ média? Kde je ona hranice, která vymezuje prostor mezi „novými“ a „starými“ (či „tradičními“) médii.

Velkou změnou a přínosem pro dnešní mediální svět byl jistě i přechod od analogu do digitální éry, což znamená „přechod analogového signálu na tzv. DVB – Digital Video Broadcasting. Jedním ze základních rozdílů je, že informace jsou přenášeny tzv. diskretním signálem. Vysílání pak nabízí lepší kvalitu zvuku i obrazu i možnost efektivnějšího využití kmitočtového spektra k interaktivním službám.“⁴⁷ Tuto změnu můžeme chápat jako zcela revoluční, i když ne všichni s touto revoluční myšlenkou souhlasí. Uwe Buermann se ve svém díle *Jak (pře)žít s médii* váhá, zda se skutečně jedná o mediální převrat, či pouze kvantitativní změnu. „Digitalizace znamená s ohledem na zasílání informací především optimalizaci elektrického přenosu. Místo aby se pracovalo s napěťovými vzory, umožňuje redukce informací na dva stavy (0 a 1, pod proudem – bez proudu) podstatně rychlejší zprostředkování informací, v závislosti na použitém taktování. Jedná se tedy o kvantitativní, nikoli kvalitativní revoluci.“⁴⁸ Digitální média jsou tedy především rychlejší a přesnější, což je v dnešní zrychlené moderní době velmi ceněné. Díky digitalizaci se také značně rozšířila možnost růstu televizních stanic. Díky digitalizaci mohly vzniknout podobné „podtelevizní programy“ jako Prima COOL, Prima Love, Nova Cinema, Nova Sport a podobné. Všechny tyto stanice totiž vysílají na stejných digitálních „vlnách“ a znamenají tak širokou nabídku kanálů, ze kterých si každý může zvolit podle sebe. Zároveň se však stále častěji setkávají televizní konzumenti s problematikou, že i přes desítky programů vlastně „nic nedávají.“ Digitalizace je tedy skutečně spíše kvantitativní změnou. Jak píše Uwe Buermann; „z hlediska kvality jsou analogová média jako gramodeska, magnetofonový pásek, klasická

⁴⁶ MCLUHAN, Marshall, W GORDON, Elena LAMBERTI a Dominique SCHEFFEL-DUNAND. *The Gutenberg galaxy: the making of typographic man*. 1st ed. Buffalo: University of Toronto Press, c2011, lix, 331 p. ISBN 14-426-1269-X.

⁴⁷ PAVLÍČEK, Antonín. *Nová média a sociální síť*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2010. ISBN 978-802-4517-421. Strana 56.

⁴⁸ BUERMANN, Uwe a Radomil HRADIL. *Jak (pře)žít s médii: příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 239 s. ISBN 978-808-6600-581. Strana 17.

fotografie a film nepřekonatelná.“ Digitalizovaná média se však mnohem více hodí do dnešní doby. Bez ní bychom neměli kompaktní fotoaparáty, fotoaparáty v mobilních telefonech, zástup televizních stanic a zřejmě ani rychlejší internet.

Vždyť i klasická televize a rádia se díky digitalizaci staly médii novými. Autoři příručky *Handbook of new media*, Leah A Lievrouw a Sonia Livingstone sami přiznávají, že ačkoliv napsali o nových médiích celou studii, sami nejsou schopni vymezit přesné hranice tohoto pojmu. „*Nová média jsou jako chemická sloučenina, protože tato oblast vždy obsahovala až příliš disciplín a internacionálních souvislostí a během času se do tohoto oboru zapojilo tolik různých odvětví a specifík.*“⁴⁹ Z úryvku vyplývá, že v podstatě ani lidé, kteří se novými médii zabývají mnoho let a jsou označováni za odborníky, sami netuší, kam až hranice nových médií sahají. Připouštějí, že nová média zasahují do mnoha dalších oblastí zkoumání a jsou v mnoha rysech natolik specifická, že je není možné zařadit do škatulku k ostatním médiím.

Antonín Pavlíček ve své studii *Nová média a sociální sítě* vymezuje čtyři body, které by měla média splnit, aby mohla být považována za „nová“.

- jsou založena na elektronické/digitální platformě
- využívají výpočetní výkon (procesor)
- jsou interaktivní (reagují na podněty uživatele)
- podporují komunikace, nebo přinejmenším přímou zpětnou vazbu⁵⁰

Podle těchto čtyř bodů by se dalo vymezit zcela jasné rozhraní, přesto s tím někteří autoři nesouhlasí. Jak sám Pavlíček dodává, „*s termínem nových či elektronickým médií operují sociologové, filozofové, informatici, kybernetici, webmastrři, umělci a v neposlední řadě také novináři a publicisté. Problém se, že každý z nich rozumí pod tímto pojmem něco trochu jiného, každý vidí nová média jinak. absence jasné definice pak vede k různým nedorozuměním a rozdílům v chápání.*“⁵¹

Existuje mnoho dalších definic nových médií, která ač v jádru podobná, nejsou ve všech směrech zcela totožná. Jakub Macek, autor již zaniklého internetového

⁴⁹ LIEVROUW, Leah A a Sonia M LIVINGSTONE. *Handbook of new media: social shaping and social consequences of ICTs*. Updated student ed. London: SAGE, xix, 475 p. ISBN 978-141-2918-732. Strana 16. (z anglického originálu přeloženo autorkou)

⁵⁰ PAVLÍČEK, Antonín. *Nová média a sociální sítě*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2010. ISBN 978-802-4517-421. Strana 11.

⁵¹ PAVLÍČEK, Antonín. *Nová média a sociální sítě*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2010. ISBN 978-802-4517-421. Strana 12.

časopisu pro média „Revue pro média“, definuje nová média následovně: „*Označení nová média či – přesněji – digitální média se váže k platformě mediálních technologií, založených na digitálním, tedy numerickém zpracování dat. V širším slova smyslu koncept digitálních médií zahrnuje celé pole výpočetních, computerových technologií a s nimi spojených datových obsahů, v užším slova smyslu se pak vztahuje pouze k počítačové, tedy digitální technologii mediované komunikaci. Digitální média vznikala od 40. let 20. století konvergencí řady technologických a teoretických konceptů.*“⁵² Jak vyplývá z této definice, spadají pod nová média veškerá média, která v sobě zahrnují computerové technologie či jsou spojovány s datovými obsahy. Na rozdíl od definice Antonína Pavlíčka, tak má tato definice mnohem širší záběr a projevuje se to i faktem, že Jakub Macek zasadil počátek nových médií již do 40. let minulého století. Úplné počátky však hledá ještě mnohem hlouběji na konci 19. století u studií, kterými se proslavili například Charles Babbage či Turinga s Neumannem.

Štěpán Kotrba, novinář Britských listů, se také pokoušel najít rysy, pomocí kterých by se jasně dalo definovat rozřazení na média „nová“ a „klasická“. Podle jeho slov musejí nová média splňovat jasně daná kritéria, aby se vyčlenila od papírových médií. Tato kritéria definoval následovně:

- interaktivita - umožnění obousměrné komunikace, čímž dovoluje uživateli zasahovat do procesů nebo reagovat na získávané informace
- multimedialita - jde o užití různých médií ke zprostředkování informací nejčastěji pomocí počítače (či dnes mobilního telefonu a komunikačních sítí); mnohdy se jedná o kombinaci textu, obrazu, grafiky, zvuku, animací či videí
- asociativnost - víceúrovňovost a vícesměrnost komunikace a distribuce informací, zabezpečovaná v hypertextově či hypermediálně orientovaném prostředí
- globalista – propojení komunikace na světové úrovni, která umožňuje překonat geografické či jazykové bariéry a v rámci „globální vesnice“
- kolaborativnost - schopnost spolupráce ve virtuálních týmech; odstraňuje lokální omezení a bariéry, přináší možnost porovnání a možnost výběru

⁵² MACEK, Jakub. *Revue pro média: Časopis pro kritickou reflexi médií* [online]. 2002 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/nova_media.htm

- virtualita - umožňující vytvářet vlastní či sdílený mikrosvět; vznik virtuálních společenství bez geografických a časových determinací umožňuje nový rozměr komunikace i nový rozměr individuality, odkrývá ale také traumata jedinců, kteří ve skrytu anonymity otevírají prostor zvráceným fantaziím
- globalizace a internacionalizace - nový způsob získávání informací a tím i vzdělávání bez závislosti na místě, čase a dalších podmínkách; stává se tak prostředkem nalezení komunity a vytvoření vazeb a vztahů - šanci pro handicapované, seniory, osamělé, nesmělé, nemocné
- komunikační otevřenost – zde je největší rozpor mezi možnostmi technologií a mezemi naší psychiky; nedostatek asertivity člověka tváří v tvář anonymitě virtuálního prostředí dělá z virtuálního mediálního prostředí internetu divokou džungli, v níž standardní pravidla mezilidské komunikace neplatí⁵³

Naproti tomu Lev Manovich se v definici nových médií vydal zcela jiným směrem. Odmítl mnohé dané charakteristiky jako například interaktivitu a vymezil principy charakterizující nová média následovně:

- číselná reprezentace – všechna nová média by měla být zaznamenávána diskrétními hodnotami – čísla
- automatizace – díky číselné reprezentaci a modularitě by měla být nová média schopna pracovat zcela automaticky a bez výraznějších lidských zásahů; mnohdy se tak může stát, že jsou obsahy generovány počítačem, jak se ukazuje například při využívání on-line vyhledávačů
- modularita⁵⁴ - všechny mediální obsahy jsou tvořeny určitými *modularity*, stavebními kameny, ze kterých se skládá celý obsah, ať už se jedná o pixely, znaky, kódy či polygony
- proměnlivost – s novými médii je zcela zásadně spjata proměnlivost obsahů; zatímco dříve se tvrdilo „co je psáno, to je dáno“, dnes již tento

⁵³ ČULÍK, Jan. *Britské listy anebo jak Češi myslí* [online]. Vyd. 1. Chomutov: Milenium publishing, 2004 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/16745.html>

⁵⁴ modularita: kladebnost, stavebnicovost, sestavitelnost z bloků. Převzato z: *ABZ slovník cizích slov* [online]. 2005 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/modularita>

fakt neplatí; pomocí intertextů, aktualizací a možnosti neustále měnit zdrojový kód obsahu může veškerý obsah nových médií vzniknout a nenávratně zmizet ve zlomku vteřin

- překódování – pozměněny však nemusejí být pouze obsahy, ale například i samotné formáty, které stojí a padají se soustavou jedniček a nul; díky nim jsou přenášeny například videa a fotografie; ty však mohou být natolik pozměněny, že bude podstatnější jejich formát než skutečné obsahové sdělení (Pavlíček, 2010, str. 34-35)

Pro tuto diplomovou práci však budu používat spíše definici od Antonína Pavlíčka. Zaměřím se tedy především na nová média, která jsou přímo spjata s digitalizací, jsou interaktivní a umožňují komunikaci či alespoň zpětnou vazbu. Podle výzkumu, který jsem provedla, abych zjistila, která média jsou nejvíce využívána a který bude následovat v jedné z podkapitol, zjistíme, že ačkoliv měly děti vytyčit „médiá“, která nejvíce konzumují, většina z nich zcela bezděčně označila média, která spadají do škatulky „nová“. Tím se i nepřímě potvrdil stále posilující trend, že většina konzumentů (a tudíž i producentů) se pomalu transformuje a přesouvá se na novou mediální sféru, tedy nejčastěji na internet. Sám Pavlíček pak dělí nová média do následujících skupin: internet, web, web 2.0., on-line hry, email, instant messaging (ICQ, Skype, AOL, Jabber/XMPP...), voice over internet protocol (VoIP), chat, digitální MM (TV a rádio), mobilní zařízení a jeho aplikace.

Dále je v díle *Nová média a sociální síť* definován internet jako jedno z nejdůležitějších nových médií. Mezi základní znaky patří nesequenční přístup, tedy možnost připojit se na něj kdykoliv a odkudkoliv, prohledávatelnost, která je pevně spjata s hypertextovostí, a dále otevřenost či anonymita. Ta nemusí být přítomná vždy, ale velmi často je internet vyhledáván především kvůli anonymitě či alespoň pseudonymitě, což znamená vystupování pod jinou identitou např. přezdívkou. Tento princip totiž často umožňuje i otevřenost k nelegálním aktivitám – podvodům, výhrůžkám či jinému typu chování, ke kterému by se člověk „pod vlastním jménem“ nikdy neuchýlil. (Pavlíček, 2010, str. 30-33)

3.2.1 Vliv nových médií

Nová média nám přinesla mnoho dobrého a užitečného. Umožnila všem být neustále v kontaktu, odstranila mnoho bariér a překážek a umožnila komunikovat napříč planetou nehledě na vzdálenost a čas. S novými médii je však spjato i mnoho problematik, které není záhodno opomíjet. Ve své práci zmíním především ty, které mohou postihnout děti a mladistvé, tedy skupinu nejvíce náchylnou k manipulaci. V této věkové skupině je totiž největším problémem už jen vlastní vliv nových médií. Děti a mládež však představují velmi důležitou cílovou skupinu, a proto je na ně zaměřena značná část marketingového mediálního prostoru. Zacílení je důležité i „s ohledem na možnost vtištění jistých vzorců chování, které se zhodnotí v okamžiku vstupu mladého diváka mezi ekonomicky aktivní vrstvy. Při hodnocení vlivu médií je třeba vycházet z toho, že napodobování je psychologickým základem učení a zejména školní děti jsou v tomto směru vysoce disponovány.“⁵⁵ Je tedy třeba si uvědomit, že už od útlého věku je na děti a mládež cílena reklama a to nejen s úmyslem prodat produkty, ale zároveň udělat z dětí a mladistvých vhodně „zpracované“ konzumenty. Tím více se však děti stávají náchylné k manipulaci.

Jak moc jsou v období napodobování děti náchylné, dokazuje například experiment známý jako *Bobo Doll*. V tomto experimentu z roku 1972 Albert Bandura provedl sociologický experiment na 36 chlapcích a 36 dívkách ve věku od 3 do 6 let. Tyto děti byly rozděleny do skupin, aby jim záhy bylo předvedeno agresivní zacházení s připravenou hračkou. Později byly děti ponechány, aby se samy věnovaly hře a většina z nich (korelace 0,89)⁵⁶ se k tomuto agresivnímu chování uchýlila také. Jedná se samozřejmě o sociální experiment, ale je zde vidět, jak snadno děti přebírají vzorce chování. A pokud po jediné ukázce byly schopny se chovat takto⁵⁷ agresivně, jak na ně musí působit současná dostupnost drsných, akčních či erotických scén, které nabízí televize i internet.

Dle Josefa Musila na podobné scény není dětská psychika připravena, a proto na ně může reagovat přehnaně či je brát jako návod. Děti totiž nejsou stále schopny oddělit viděné od skutečné reality a vytvořit si dostatečný nadhled. I proto mnohdy přebírají viděné doslovně se všemi následky. Jako příklad uvádí německý seriál ze 60. let, ve

⁵⁵ MUSIL, Josef. *Komunikace v informační společnosti*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007, 144 s. ISBN 978-808-6723-396. Strana 75.

⁵⁶ MCLEOD, S.A. Bobo Doll Experiment. *Simply Psychology* [online]. 2011 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.simplypsychology.org/bobo-doll.html>

⁵⁷ Video Bobo Doll Experiment možno shlédnout: <http://www.simplypsychology.org/bobo-doll.html>

kterém mladý hrdina skočil pod vlak. „*Po dvou dílech bylo v zemi 70 takových případů sebevražd, takže pokračování seriálu muselo být změněno.*“⁵⁸ Musil dále uvádí, že dle statistik americké asociace viděl každý patnáctiletý Američan v televizi v průměru 6000 vražd, přesto se však tímto trendem nikdo výrazněji nezabývá. I když na téma důsledků sledování násilí v médiích se jen do roku 1997 věnovalo v Americe na 3000 vědeckých prací.

Média jsou v dnešní době neodlučitelným společníkem mládeže i pracující části obyvatelstva. V mnoha případech začíná den radio-budíkem či oblíbenou písničkou nastavenou na vyzvánění na mobilním telefonu. Poté následuje rádio či televize, které vyplní prostor mezi probuzením a odchodem do školy/zaměstnání. Po cestě se pak mediálními společníky často stávají rádio v autě či MP3 přehrávat v uších. Během dne je poté většina lidí závislá na neustálém dotekovém kontaktu s mobilními telefony či počítači. Mobilní telefon se stává téměř součástí těla, která je neustále kontrolována, brána do ruky a v případě, že k tomuto kontaktu nedochází, stávají se konzumenti značně nervózní. Na podobném principu fungují i emailové schránky, které jsou mnohdy celodenně zapnuté a kontrolovány v řádu půl hodin. Účastník mediálního jednání nadšeně „vyhlíží“ každou zprávu a po každém přijatém emailu roste jeho vnitřní prestiž. I když mnohdy pouze domnělá. Velké množství médií je tak kompenzováno pověrnějším vnímáním i fragmentovostí zpráv, které se k příjemci dostávají. Často pak dochází jen k povrchovému čtení bez vnitřního porozumění. Tento trend je pak kompenzován poměrně nízkou úrovní psaných textů. Autoři internetových článků se snaží o co nejkratší texty, základní slovní zásobu a pro tvorbu článků na webech jsou poměrně jasně daná pravidla, např. maximálně 5 řádků v odstavci.

I proto dnes přibývá dětí a mládeže, jež mají s jednotlivými fázemi čtecího procesu potíže. Máme tak děti, „*které nejsou vůbec nebo jen s velkým úsilím schopny zorientovat se při vedení pohledu svých očí v tištěném textu. Neustále sklouzávají z řádku a přeskakují celá sousloví. Chybí jim nezbytná jemná motorika v pohybech očí a případně i nutná schopnost soustředění, které je třeba k provádění koordinovaných a diferencovaných pohybů po delší dobu.*“⁵⁹ Děti jsou sice schopny text přečíst, ale nejsou schopny převést počitek na plnohodnotnou informaci. S přívalem informací, které zajišťují nová média, jsou také děti stále méně schopny se soustředit. Její schopnost

⁵⁸ MUSIL, Josef. *Komunikace v informační společnosti*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007, 144 s. ISBN 978-808-6723-396. Strana 78.

⁵⁹ BUERMANN, Uwe a Radomil HRADIL. *Jak (pře)žít s médii: příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 239 s. ISBN 978-808-6600-581. Strana 24

zaměřovat se na problematiku se zkracuje na minimální dobu a nová média – neustále se měnící mediální obsahy, krátké texty, krátké zprávy, akční scény i v dětských pořadech – v nich tento fenomén ještě podporují. Čtení delších textů a snaha o jejich pochopení je pak pro mnohé značně problematickým úkolem. Tento trend potvrzuje moje vlastní zkušenosti i zkušenosti mnoha dalších pedagogů (především češtinářů), kteří se stále častěji setkávají s problematikou, že děti nejsou schopny udržet pozornost déle než na délku jedné A4. Poté se již značně začíná projevovat jejich netrpělivost a roztěkanost.

Určit však kvalitativní změny je velmi obtížné, pro tyto výzkumy totiž nejsou ani studie, ani řádná data, ze kterých se dalo vycházet. Změna média změnila způsob komunikace, ale tyto dvě komunikace se nedají řádně porovnávat. Ve chvíli, kdy bychom zkoušeli srovnat vyjadřování v dopisech a v SMS zprávách, bylo by to stejné jako porovnávat jablka s melouny. Zároveň však nejsou ani studie, které by ukazovaly přechod mezi těmito médii, můžeme tedy vycházet pouze z údajů, které máme v bezprostřední minulosti nebo které získáme sami při výzkumu. I v těchto případech však může jít často o velmi individuální záležitost.

Během mnoha let tak vznikala další a další média, která mohla zaznamenávat nejen psaný projev, ale také projev optický či akustický. Ty v dnešní době zcela dominují technologickému trhu, především západní trh se stále více posouvá do podoby obrazových kultur. Nutnost optického vnímání tak klade velké nároky nejenom na konzumenty, ale i na samotné tvůrce, kteří všechen mediální obsah musí vytvářet co nejpestřejší a zároveň zcela přehledný. Větší zaměření na obrazovou stránku médií (filmy, fotografie, grafika) v mnohém ovlivnilo i mediální příjemce, především děti. Ve chvíli, kdy jsou jim všechny obrazy předkládány bez nutnosti zamyšlení či zapojení vlastní obrazotvornosti, příjemci velmi rychle ztrácejí schopnost vytvářet si i velmi jednoduché představy, zabývat se jimi, vymýšlet a tvořit. Obrazová média totiž neposkytují žádný prostor pro vnitřní aktivitu a kreativitu. A přitom platí pravidlo: čím jsou ukazované sledy obrazů rychlejší a proměnlivější, tím pasivnějším se stává pozorovatel. (Buermann, 2009, str. 27-29)

O tom, že se v poslední době změnilo komunikační chování, bylo mnoho napsáno. Jak uvádí Buermann ve své studii, změnilo se jak kvalitativní, tak kvantitativní chování jedince v komunikaci. Nedá se však jasně říci, zda se jedná o změny pozitivní, či negativní. Největší změny s sebou přinesl internet (e-mail, chat, facebook) či mobilní telefon (SMS, MMS...). Všechny tyto změny sice přinesly urychlení komunikace, stále

však lidé mají méně a méně času, a tomuto trendu se musí uzpůsobit i jejich komunikace. Proto jsou zprávy posílané přes SMS, skype, Twitter a podobné aplikace velmi stručné, psané ve zkratkách, bez diakritických znamének, čárek, teček i „nepotřebných“ slov. Kvůli dominanci těchto komunikačních prostředků si však děti tyto zvyklosti přenášejí i do běžného života. I tímto trendem se budu zabývat v dotazníkové části své diplomové práce.

Stále jsou sice lidé, kteří se v důsledku své fascinace tímto poměrně novým médiem domnívají, že internet by sám o sobě mohl přinést revoluci ve vzdělávání a nahradit klasické vzdělávací přístupy – ale už je jich jen hrstka. Všichni ostatní „již vystřízlivěli, a tím přinejmenším teoreticky opět osvobodili svůj pohled pro objektivní pozorování vzdělávací hodnoty počítačů, s přihlédnutím k možnostem a hrozbám, jež jsou s novými možnostmi spojeny.“⁶⁰ To samozřejmě neznamená, že obrazová a zvuková média neslouží ke vzdělávání a získávání informací, znamená to pouze, že tato vlastnost není automatická. Povrchně přijaté informace se nedostanou do podvědomí a myslí spíše proplynou, než aby se řádně zakotvily. „Pasivně přijaté informace jsou proto vždy manipulativní, bez ohledu na to, zda jsou správné, či nikoliv.“⁶¹

Také si musíme uvědomit, v jakém postavení jsou mladí uživatelé ve světě médií. Dříve bylo používání médií výsadou dospělých. Média byla velmi nákladnou záležitostí a mnohdy nedostupná, proto se dostávala do rukou výhradně dospělým uživatelům. V poslední době se tento trend naopak otáčí a největšími konzumenty i „znalci“ světa nových médií se stávají právě děti a mladiství. Ti v rodinách velmi často platí ze experty „v nových médiích“, protože jejich rodiče velmi často nestíhají sledovat rychlost, s jakou se média proměňují. Na tento trend samozřejmě museli zareagovat i výrobci a distributoři medií, kteří v poslední době stále častěji cílí na mladé konzumenty. Vždyť už od útlého věku jsou dětem předkládány první počítače a tablety, které slibují mnoho „nezbytných“ výukových programů, ale v zásadě jde pouze o pojistku, aby i v pozdějším věku se dítě k médiím opět vrátilo. Ve světě dětí a mládeže ale není médium pouze komunikativním prostředkem, stále častěji se z médií stává společenská prestiž, která rozhoduje o začlenění do sociální skupiny a kolektivu. K tomuto statutu dnes patří nejen mobilní telefon, který je již zcela běžnou výbavou školních aktovek, ale i přítomnost na Facebooku či dalších sociálních sítí.

⁶⁰ BUERMANN, Uwe a Radomil HRADIL. *Jak (pře)žít s médii: příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky*. Vyd. 1. Hranice 2009: Fabula, 239 s. ISBN 978-808-6600-581. Strana 29

⁶¹ BUERMANN, Uwe a Radomil HRADIL. *Jak (pře)žít s médii: příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky*. Vyd. 1. Hranice 2009: Fabula, 239 s. ISBN 978-808-6600-581. Strana 30

Jeden z největších telefonních „boomů“ nastal s příchodem mobilního telefonu. Ten neznamenal jenom odstřižení od pevné linky, ale pro mnohé to také znamenalo osvobození od rodinného čísla. Vlastní mobilní telefon totiž znamená i vlastní telefonní číslo, vlastní svět i autonomii. Dnes, v době nepřeborného množství mobilní přístrojů, aplikací a přebalů, znamená vlastní telefon i zcela vlastní identitu, vyčlenění se ke společnosti. I kvůli snaze vytvořit si vlastní identitu a místo ve společnosti se staly tolik populární tzv. *webové sociální sítě* či jen *sociální sítě*.

3.2.2 Sociální sítě

Internetové sociální sítě patří mezi zvláštní typ nových médií, které se v poslední době staly centrem velké pozornosti. Přesto ne všichni vědí, co to vlastně sociální sítě jsou a jak se odlišují od ostatních komunikačních sítí. Pojem sociální síť nepochází z oblasti informatiky, ale z oboru sociologie. Jde o skupinu lidí, kteří jsou navzájem propojeni a nezáleží na tom, zda rodinnými svazky či třeba společnými zájmy. V grafech jsou často prezentovány jako struktura navzájem pospojovaných uzlů, které představují buď jednotlivce nebo skupiny. Touto vazbou nemusí být nutně přátelství či partnerství, ale klidně i společné názory, koníčky, sexuální vztahy nebo nenávisť. (Pavlíček, 2010)

Webová sociální síť je pak „*služba, jejímž primárním účelem je sdružovat rozličné uživatele, umožňovat jim jednoduchou formou komunikaci s ostatními a sdílet s nimi informace. Povaha sdílených informací se různí: sahá od vlastních obrazů, povídek a básní přes fotografie a nápady až ke kratičkým čistě textovým zprávám.*“⁶² O podobné propojení se pokoušeli tvůrci již od prvního Intranetu, průlom však přišel až v roce 1995, kdy vznikla „*sixDegrees, která jako první dávala svým uživatelům možnost propojit se díky „nepřímým vztahům“.* Služba však byla nevýdělečná a časem byla ukončena. Obecně se o ní tvrdí, že příliš předběhla svou dobu“⁶³. První boom webových sociálních sítí přišel v letech 2002 až 2004, kdy se objevily Friendster, MySpace a Twitter. Dnešní největší světovou sítí, která s přehledem kraluje sociálním sítím, je Facebook Marka Zuckerberga.

⁶² Sociální sítě 1.díl. In: PLATKO, Ondřej. *O webu* [online]. 2009 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://owebu.blogger.cz/Internet/Socialni-site-1-dil/>

⁶³ Sociální sítě 1.díl. In: PLATKO, Ondřej. *O webu* [online]. 2009 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://owebu.blogger.cz/Internet/Socialni-site-1-dil/>

V současné době má Facebook okolo miliardy uživatelů, tedy přibližně 1/7 obyvatelstva planety Země. Každý uživatel má v průměru 130 přátel, je součástí 80 skupin a je schopen zkonsumovat 90 novinek za měsíc, což znamená v průměru 3 za den. Na 200 milionů uživatelů je pak připojeno přes aplikaci *Facebook mobil*. V roce 2010 přesáhla hodnota Facebooku 40 miliard dolarů a udělala tak ze Zuckerberga jednoho z nejmladších miliardářů světa. (Pavlíček, 2010, str. 136) Sám zakladatel si zřejmě ani neuvědomoval, jakou revoluci v komunikaci, obchodování či politických kampaních svým počinem způsobí. V současné době totiž můžeme s klidným svědomím říci, že kdo není na Facebooku, ten jako by neexistoval. Jen v České republice je na tuto sociální síť přihlášeno 4,2 milionu⁶⁴ uživatelů, což jsou 2/3 aktivních uživatelů internetu. Největšího boomu zažil český Facebook v roce 2010, od té doby počet nově přihlášených spíše stagnuje. Stále se však jedná o nejnavštěvovanější sociální síť v Česku.

Popularita této (a nejen této) sociální sítě může pocházet i z důvodu, že mnoho dnešních lidí – a to nejen dětí a mládeže – prožívá nedostatek pozornosti. Uspěchaná moderní doba vytlačuje běžnou komunikaci i sociální interakci. Lidé tak mají pocit, že je okolí nevnímá či je nevnímá dostatečně; především v době, kdy je vše v pořádku. Tuto prázdnotu po sociální interakci tak vyplňují nová média; emaily, které se dostanou i ke stovkám uživatelů během vteřiny, facebookové statusy, na které může zareagovat kdokoliv či tweety, díky kterým může uživatele „obdivovat“ a následovat kdokoliv na světě. Tento pocit vnímání a pochopení je nutný především v období puberty, kdy si jedinci velmi často myslí, že nejsou pochopeny nikým. Nalezením přítele a „spřízněné duše“, byť je z druhého konce světa a komunikace s ním je možná pouze pomocí médií, je důležitým bodem nových médií. *„Zároveň internet podporuje rozptýlení vztahů. Pokud člověk chce, může najít ke všem tématům stejně smýšlející lidi, většinou však jen na virtuálním místě, a nikoli ve svém konkrétním životním okolí. To znamená, že čím více času a pozornosti věnujeme těmto velmi vzdáleným přátelům, tím méně času a pozornosti nám zbývá pro lidi v bezprostředním okolí.“*⁶⁵

⁶⁴ Na Facebooku je 4,2 milionu Čechů. Jejich počet za rok stoupl o desetinu. *Deník.cz* [online]. 4.2.2014, [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/na-facebooku-je-4-2-milionu-cechu-jejich-pocet-za-rok-stoupl-o-desetinu-20140203.html

⁶⁵ BUERMANN, Uwe a Radomil HRADIL. *Jak (pře)žít s médii: příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 239 s. ISBN 978-808-6600-581. Strana 56.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. DOTAZNÍKY

4.1 První dotazník – teoretická část

První dotazník (viz příloha První dotazník) vznikl za účelem zjistit, jaká média děti a mladiství mezi 11 a 15 lety užívají. Tento krok byl nezbytný pro následnou tvorbu druhého dotazníku, který už měl rozebírat přímo vybrané typy médií. Bylo nezbytné,

aby byl druhý dotazník vytvořen podle médií, která mladiství skutečně konzumují, a ne podle médií, která si myslím, že konzumují. Tímto krokem jsem také byla schopna nastavit druhý dotazník tak, aby vyhovoval respondentům a úkoly pro ně byly vhodné a srozumitelné.

V úvodu prvního dotazníku měli respondenti zaškrtnout věk a své pohlaví, aby je bylo možné rozdělit do jednotlivých demografických skupin. Zároveň měli uvést město, ve kterém dotazník vyplňovali, tedy Praha, nebo Pardubice. K tomuto kroku jsem se rozhodla, abych porovnála míru vlivu médií v těchto dvou rozdílných městech. Jelikož by však k vytvoření hypotéz i jejich pozdějšímu potvrzení/vyloučení bylo zapotřebí mnohem více respondentů i z jiných měst, nevěnovala jsem při zpracování geografickému rozdělení dotazníků pozornost a v druhém dotazníku jsem tuto otázku už ani neuváděla. Jelikož se nejedná o fakt nezbytný pro získání relevantních dat ani se nejedná o odklon od úvodních tezí mé diplomové práce, nepovažuji tuto změnu za důležitou.

Jediným úkolem dětí a mladistvých v prvním dotazníku bylo sepsat deset médií, která nejčastěji užívají a pokusit se je co nejjasněji přiblížit. Například pokud sledují konkrétní pořad v televizi, byli požádáni, aby nenapsali pouze *televize*, ale aby uvedli i konkrétní kanál a pořad, o který projevují zájem. Tímto krokem jsem se snažila i získat podstatné informace o tom, kde mladí média konzumují, a zda například seriály sledují v telefonu, na internetu či tradiční cestou v televizi. Žáci byli zároveň požádáni, aby prvních pět médií seřadili podle četnosti užívání od nejužívanějšího po méně užívané. Zbýlých pět médií poté mohli vyplnit nehledě na četnost jejich konzumace. U mladších ročníků (především v 6. třídách ve věku 11 a 12 let) se mnohdy stávalo, že nebylo všech 10 médií ani vyplněno, někdy měli mladší žáci problém s vyplněním i prvních pěti vyžadovaných médií. S rostoucím věkem však tato problematika značně odpadala.

Hned v úvodu vyplňování jsem však narazila na poměrně závažný problém; děti totiž netušily, co si pod pojmem *média* mají představit. Ačkoliv je mediální výchova na základních školách ukotvena a měla by být nezbytnou součástí ŠVP⁶⁶, stále je mediální výchova utlačována na úkor jiných obsahů, a tak jí je věnováno pouze několik hodin ročně, což je v dnešním mediálním světě zcela nedostačující. I proto se v mnoha dotaznících objevily odpovědi jako *jízda na koni*, *procházka se psem* či *vycházka do přírody*. Děti to zkrátka braly jako zaplnění volného času nebo co nejraději dělají a

⁶⁶ školské vzdělávací plány

pojem *médium* vzaly na vědomí stejně jako každé jiné cizí slovo, tedy velmi vágně. Mnohdy také bylo třeba zdlouhavé vysvětlování, co je od nich v dotazníku očekáváno a mnohdy bylo nezbytné sdělit jim i ukázkou. Všichni pedagogičtí pracovníci, kteří dotazník zadávali, však byli požádáni, aby se pokusili sdělit „nápovědy“ natolik obecně, aby je nemohli studenti přebírat. Tento záměr se naštěstí v mnoha případech zdařil.

4.1.1 První dotazník – praktická část

Na první dotazník celkem odpovědělo 123 žáků, z toho bylo 65 chlapců a 57 děvčat. Jeden dotazník neměl uvedené pohlaví, ale do celkového rozboru byl zařazen. Následující tabulka ukazuje nejčastější odpovědi, které se v dotazníku objevily, a počet žáků, kteří tyto odpovědi zmínili.

Médium	Počet žáků
Facebook	98
Youtube.com	85
Skype	75
TV – Prima COOL	40
Simpsonovi (seriál na TV Prima COOL)	39
SMS zprávy	39
PC hry	39
Smartphone	38
Knihy	34
Email	33
Řeč	30
Volání přes mobilní telefon	28
Rádíe Evropa 2	28
Ask aplikace	21
Instagram aplikace	17
TV – Óčko	16
Ordinace v růžové z. (TV NOVA)	15
Pou aplikace	15
Messenger aplikace	13

Google +	12
Viber aplikace	10

Tabulka č. 2: Nejvíce zmiňovaná média v prvním dotazníku. Zdroj: vlastní tvorba

V dotaznících samozřejmě bylo zmíněno mnohem více médií, především televizních pořadů, počítačových her a aplikací byla zmíněna celá řada mimo těch, které jsou uvedeny v tabulce výše. Většinou se však jednalo o jednotlivce či malé skupinky, a proto je nebudu více zmiňovat ve své práci. Mezi další média, která se také objevila v dotaznících, ale pouze v minimálním množství, patřil například MySpace či mezi staršími uživateli poměrně populární Twitter. Ten však mezi mládeží napsalo pouze 6 dětí, a tudíž se úkoly mé diplomové práce například na Twitter nebudou zaměřovat, i když to původně bylo mým záměrem. Twitter je právě příkladem jednoho z médií, u kterého byla předpokládána značná obliba, která se však díky prvnímu dotazníku nepotvrdila.

Z první desítky odpovědí pak byly pro další zkoumání vyloučeny počítačové hry, jejich záběr je totiž natolik široký a nesourodý, že by zkoumání vlivu počítačových her na děti a jejich řeč vydalo na vlastní diplomovou práci. Místo toho jsem do seznamu zařadila řeč, která by jinak skončila až 11. místě. Už jen tento výsledek vypovídá o zvláštním trendu ve společnosti, kdy se SMS zprávy, Facebook či internetové stránky dostanou před natolik potřebnou a využívanou věc jako je verbální komunikace. Je však nutné zmínit, že tento fakt je jistě dán i tím, že mnoho žáků *nepovažuje* řeč za médium.

Dále byly ve výsledkové listině sloučeny TV Prima COOL a Simpsonovi a byla vytvořena všeobecnější odpověď TV (televize). Pokud se totiž sečetly hlasy pro zvolené pořady, TV Primu či například seriál Ordinance v růžové zahradě, dostala televize mnohem více hlasů, a proto jí nebylo možné jen tak opominout.

Na podobném principu byly nakonec sloučeny i *aplikace*, které dostaly poměrně velký počet hlasů, ale žádná z nich se nedostala do první desítky nejužívanějších médií. Objevily se však tolikrát a v tolika různých variacích, že bylo zapotřebí jim dát alespoň částečný prostor i v druhém dotazníku. Seznam deseti nejužívanějších médií z prvního dotazníku najdete v prvním cvičení druhého dotazníku.

Dle původního předpokladu měl druhý dotazník vzniknout na základě textových vzorců. Hned v úvodu však bylo zjištěno, že současná média (např. Facebook) v sobě obsahují takové množství komponentů a textových vzorců, které se navzájem překrývají a navazují na sebe, že toto rozdělení a následné zkoumání bylo naprosto neproveditelné,

a tudíž jsem od tohoto záměru upustila. Následný dotazník byl tedy vytvořen dle dotazníkových předloh tak, aby každý jeho úkol byl zaměřen na určitou problematiku dětské řeči.

4.2. Druhý dotazník – teoretická část

Druhý dotazník (viz příloha č.2) již zkoumal přímo vliv nových médií na děti, jejich jazyk a řečové dovednosti. Celkově jsem vytvořila 9 úkolů, a jak již bylo zmíněno, každý byl zaměřený na jinou oblast češtiny a jazykového systému, aby bylo dosaženo komplexního náhledu na rozvoj řeči současných dětí a mládeže. Dotazník vznikl ve spolupráci s pedagogy s mnoholetou praxí a zároveň s odborníky oboru sociologie jako například paní magistrou Markétou Škodovou, která pomáhala především s formální stránkou dotazníku. Devět úloh, přičemž některé v sobě skrývaly i podúlohy, zabralo celkově 3 stránky A4 a odhadovaný čas na vypracování byl ustanoven na 15-20 minut. V praxi pak byl tento čas přesáhnout především u mladších ročníků, starší jedinci mnohdy měli splněno i před vypršením časového limitu.

Hned v úvodu bylo uvedeno krátké představení dotazníku i toho, co se po žácích bude chtít, i s žádostí, aby byl dotazník vyplněn poctivě a pravdivě. Za úvodem následovaly sociodemografické náležitosti jako věk a pohlaví, které později napomohly rozdělit dotazníky do požadovaných skupin. Samozřejmě se našli i „vtipálci“, kteří tato data nevyplňovali nebo je vyplnili očividně zcela zavádějícím způsobem (např. věk 99, pohlaví hermafrodit apod.), jednalo se však jen o malé procento dotázaných. Tyto chybně vyplněné dotazníky, které následně nemohly být zařazeny do určité věkové skupiny, byly ze zkoumání vyloučeny.

První úkol obsahoval tabulku 10 nejužívanějších médií, které byly vybrány z dotazníku prvního. Na základě *multiple choice*, tedy vybírání z více možností, tak měli odpovídající zaškrtnout, zda tato média užívají *více než 5x denně – denně – více než 5x týdně – více než 5x měsíčně – méně než 5x měsíčně*. V zadání jsem pak uvedla, že pokud dané médium studenti nevlastní/nepoužívají, ať nechají daný řádek prázdný. I přesto se během vyplňování řada studentů ptala, co má v takovém případě dělat, nebo si tuto možnost do dotazníku „dokreslila“. Tento fakt vypovídá o mnoha studentech i to, že buď nejsou schopni porozumět psanému textu ve formě zadání nebo (a to spíše) nejsou zvyklí zadání číst a spoléhají na to, že tento úkon provede někdo za ně. Do následného

zpracování dotazníků nakonec byly zařazeny pouze ty hlasy, které byly buď vyplněné nebo u kterých byl řádek vynechaný. V případě, že nebylo vyplněno ze cvičení nic, byly takové hlasy z hlasování vyloučeny, aby kvůli lenosti respondenta nebyl zbytečně ovlivňován výsledek dotazníkového šetření.

Druhý úkol spočíval v tom, aby se žáci pokusili odhadnout, kolik hodin denně v průměru stráví ve společnosti médií. Jedná se o průměrný údaj, a proto ve chvílích, kdy mi někteří studenti vypsali více časových údajů, jsem se uchýlovala k vytvoření jejich průměru a zápisu tohoto čísla do závěrečného šetření.

Zadání třetího úkolu znělo: *Vysvětli význam slov, pokud ho znáš. Pokud ne, zanech řádek prázdný.* Slova, jejichž význam pak měli studenti vypisovat, byla neoficiálně rozdělena do dvou skupin. V první polovině se nacházelo šest výrazů, které nepatří ještě zcela mezi archaismy či historismy, ale můžeme je nazvat slovy zastaralejšími, se kterými se dnešní děti nemusí setkávat tak často či pouze v přeneseném významu. Slova byla zvolena na základě rozhovoru s několika pedagogy češtiny a dle náhodného výběru slov ze studie *Písemný a mluvený projev žáků základní školy*⁶⁷ od autorské dvojice Miroslav Kala a Marie Benešová. Druhá série šesti slov pochází z moderní terminologie, se kterou se dnešní mladí setkávají především ve spojení s novými médii a soudobou technologií. Výrazy byly vybrány především tak, aby měly přímou návaznost na média, která studenti sami zvolili jako nejvíce užívaná, a to buď přímo (např. aplikace), nebo nepřímo (např. webkamera v návaznosti na Skype). Dle hypotéz uvedených v úvodu diplomové práce by tyto moderní výrazy měly být pro děti mnohem známější a snazší na vysvětlení než výrazy zastaralejší a mnohdy již neužívané. Tento úkol však neměl zkoumat pouze slovní zásobu, ale také schopnost se vyjadřovat a popsat ve stručnosti výraz či věc. Jak bude uvedeno níže pod rozborem dotazníků, tento fakt velmi často zaostával, a tak i když student či studentka znali význam slova, nebyli schopni ho dostatečně vysvětlit či stručně charakterizovat.

Čtvrté cvičení se zaměřovalo na rozsah slovní zásoby. Současné trendy mnohdy tvrdí, že děti zcela opomíjejí četbu, a tudíž se jejich slovní zásoba omezuje na nezbytné minimum bez většího množství synonym. K tomuto úkolu byla vybrána 3 slovesa, ke kterým bylo možné vždy nalézt alespoň pět slov stejného významu. Dle slovníku synonym jsou možná synonyma následující;

⁶⁷ KALA, Miroslav, ed. a BENEŠOVÁ, Marie. *Písemný a mluvený projev žáků základní školy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 480 s.

- jít – *pohybovat se, ubírat se, kráčet, vstupovat, brát se, směřovat; stát, fungovat, běžet, pracovat (o stroji); plynout, uplyvat, mjet, běžet, ubíhat, blížít se (o čase)*
- koukat – *dívat se, hledět, pohlížet, pozorovat, civět, čumět; ohlížet se, hledět na něco, vykukovat, čouhat, vyčínvat*
- chytit – *uchopit, popadnout, zachytit, ulovit, polapit, lapnout, drapnout, čapnout; dostihnout, dohonit, doběhnout; přistihnout, dopadnout, získat, nabýt, pochytit, přiučít se⁶⁸*

Vybrána byla taková slovesa, u kterých existuje dostatek synonym, jak ukazuje výčet výše. V přeneseném slova smyslu mohou mít slova i další synonyma, která budu při zpracování dotazníku uznávat, pokud to bude byt' jen trochu možné. Celkový počet uvedených slov bude následně po sečtení vydělen počtem dětí, které na tento úkol zareagovaly, abychom mohli říci, kolik synonym v průměru znal každý respondent.

I páté cvičení bylo zaměřeno na synonyma, ale na synonyma česká. Tento fakt byl v zadání i podtržen, aby byli žáci skutečně donuceni si uvědomit, že uvedená slova, která užívají denně a mnohdy je považují za „běžně česká“, jsou mnohdy výrazy cizího původu a že by k nim měl existovat i český ekvivalent. I zde byly výrazy vybrány ze dvou skupin; ze skupiny slov zcela zdomácněných např. *football* a slov moderních spojených s novými technologiemi např. *monitor*. V tomto úkolu se s velkou pravděpodobností objeví odpovědi, které i přes žádost v zadání budou obsahovat výrazy cizího původu.

Šestý úkol se zaměřoval za schopnost dětí rozpoznat „vyslovené slovo“. Protože však celé zkoumání bylo prováděno formou dotazníku, zvolila jsem pro tento úkol pět foneticky přepsaných slov. Ty byly uvedeny v hranatých závorkách a jednalo se o výrazy, ve kterých dochází ke spodobě znělosti čili o proces, kdy se kvůli lepší výslovnosti vyslovují určité hlásky jinak, než jako jsou uvedeny v grafické podobě. Pokud však děti nemají problémy s výslovností a jsou schopny foneticky přepsaná slova správně přečíst, neměl by jim tento úkol činit žádné problémy.

⁶⁸ PALA, Karel a Jan VŠIANSKÝ. *Slovník českých synonym*. 3., dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-710-6450-5.

Zatímco předchozí úkoly se zaměřovaly spíše na „klasickou“ část komunikace, sedmý úkol se zabíral spíše moderním trendem, a to zkratkami a zkratkovými slovy, které jsou velmi populární především na sociálních sítích. Tyto zkratky vznikají především v angličtině, ale i čeští uživatelé si vytvářejí řadu vlastních ve snaze ušetřit prostor a čas. K dnešnímu dni jde počet podobných slov do několika stovek. Pro zájemce je možné navštívit weby, které se internetovým slangem primárně zabývají.⁶⁹ Zkratky užitý v této práci jsou vysvětleny v příloze, v tabulce 3.

Děti zde měly za úkol přeložit 7 náhodně vybraných zkratk, u kterých byl po nich vyžadován nejen překlad do češtiny, ale i slova (nejčastěji anglická), ze kterých uvedená zkratka vznikla. Tento krok je důležitý k tomu, abychom zjistili, zda jsou zkratky stále využívány jako zkratky, či se jedná o plnohodnotné výrazy, které už vlastně ztratily význam původních slov. Mezi zkratkami se nachází zkratky české (*jj*), často užívané zahraniční (*OMG*) i zkratky, které jsou běžně užívány v zahraničních diskuzích, k nám se však ještě plně nedostaly (*UTFG*). K úkolu 7 patří ještě podúkol 7.1., ve kterém mohli žáci sami uvádět oblíbené zkratky. Tuto možnost jsem žákům dala, aby se studenti vyjádřili k trendu a především proto, aby žáci sami rozhodli o tom, které zkratky jsou mezi nimi nejpopulárnější. Zkratky zkoumané i ty, které uvedou sami respondenti, uvedu v příloze v tabulce s četností jejich zmínek i s překlady a významem.

V osmém cvičení měli dotazovaní rozhodnout, jakým způsobem by pozvali kamaráda na chatu. Ke svému rozhodnutí dostali na výběr z 9 možností, které zahrnovaly, jak tradiční cesty pozvání (osobní setkání), tak cesty zcela moderní (Facebook). V zadání také bylo uvedeno, aby zaškrtnli pouze jednu možnost, která je nejpravděpodobnější. I přesto se našlo mnoho takových, kteří si zadání nepřečetli a zaškrtnli možností několik. Tento úkol jsem zařadila proto, abych zjistila, jaký způsob komunikace je pro současné děti a mladistvé nejpřirozenější a nejvíce vyhledávaný. Během dotazování jsem se však setkala se zvláštním jevem, který sám o sobě mnohé vypovídá o myšlení současné generace. Několik studentů se buď během testování přímo zeptalo či jsem v dotaznících poté objevila, že nezcov kamaráda na „chatu“ [chatu], ale na „chat“ [čet], tedy komunikační fórum. A i přes fakt, že by tím pádem v zadání vůbec neseseděl pád slova. Mysl těchto žáků už tedy zcela automaticky překládá [ch] na [č] a je pro ni přirozenější a běžnější zvat kamarády na „čet“ než na „chatu“. Z tohoto zkoumání by mohl vyplynout další úkol, zda studenti vnímají jednotlivá slova bez kontextu jako

⁶⁹ Jeden z příkladů webů zaměřených na slang na internetu – Multimedia expo.cz Dostupné zde: http://www.multimediaexpo.cz/mmecz/index.php/Seznam_zkratek_v_online_diskus%C3%ADch

česká či už jako anglická, jako například zda výraz *no*, znamená české [no], či anglické [nou]. Jedná se však jen o nápad pro potenciální další výzkum. Osmý úkol měl také druhou část, ve které měli žáci pozvání na chatu vytvořit podle parametrů média, které si zvolili. Zadání však bylo buď napsáno chybně, nebo ho žáci nepochopili, protože jen velmi málokdo skutečně vytvořil toto pozvání (objevovala se pozvání na oslavu, do kina apod.) a ne vždy byly dodržovány parametry jako například počet znaků u SMS zpráv aj.

Poslední cvičení se zabývalo posunem významu slov, se kterým se mnozí setkávají například na Facebooku. Pro úkol jsem vybrala tři slova – *like*, *share* a *přítel* – u kterých jsem požadovala, aby žáci zaškrtnli možnost, která nejlépe vystihuje jeho definici. Zde měli možnost volby mezi pěti možnostmi a mohli zaškrtnout i více políček. Úkol jsem zvolila proto, abych si sama ověřila posun a změnu významu mnoha slov užívaných v médiích. Prvně mě tento trend napadl v době smrti Radovana Brzobohatého, když pod článkem oznamujícím jeho úmrtí zelo přibližně 80 „lajků“⁷⁰. Znamenalo to, že 80 lidem se líbí, že tento herec zemřel? Že vzali na vědomí fakt, že zemřel? Že se jim líbí článek oznamující jeho smrt? Že tento článek četli? Samotná jsem tápala a právě z tohoto důvodu jsem se rozhodla zařadit tento devátý úkol.

4.2.1. Druhý dotazník – praktická část

Celkem byl dotazník předložen 278 žákům. Žáci pocházeli ze Základní školy Polabiny 1 v Pardubicích, odkud pocházelo 241 respondentů. Zbytek dotazníků byl získán přes sociální sítě, kde byl zveřejněn odkaz na on-line verzi daného dotazníku. Geografické údaje o těchto respondentech nejsou kromě věku a pohlaví známy, ale jelikož není dotazník nijak diferencován regionálními rozdíly, není tento údaj potřebný. Všichni respondenti se pohybovali na druhém stupni povinné školní docházky, čili jejich věk se pohyboval v kategoriích od 11 do 15 let. Do zpracování dotazníků nebylo nakonec zařazeno 12 dotazníků, protože zde byl věk uveden chybně (např. hodně let, 100 let, 29 let), a tudíž nebyla možnost zařazení do správné věkové kategorie. Celkově se šetření zúčastnilo 131 dívek a 134 chlapců. Jeden dotazník byl zařazen do zpracování ale nikoliv do rozdělení dle pohlaví, protože pohlaví nebylo uvedeno.

V období od 11 do 15 let se z vývojového hlediska všichni dotazovaní pohybovali ve starším školním věku, neboli v pubertě. V tomto období by již všichni

⁷⁰ slangové označení pro „like“ – „líbí se mi“

měli mít vyvinutou základní jazykovou stavbu, mít osvojená gramatická pravidla a pouze by se jim měla rozšiřovat a formovat slovní zásoba. Největšími vlivy tohoto období jsou vrstevníci, škola a v neposlední řadě i média, na jejichž vliv se zaměřoval i níže rozebíraný výzkum.

V následujících podkapitolách vždy rozeberu danou věkovou skupinu, uvedu sesbíraná data o konzumaci jednotlivých (nových) médií a pozastavím se nad myšlenkou, jak mohou jednotlivá konzumovaná média ovlivnit jednotlivé části řečového systému dětí a mladistvých. Zároveň budu uvádět nejčastější chyby a omyly, kterých se dopouštěly mnohdy i celé skupiny dotazovaných. Zhodnotím výsledky dotazníků a pokusím se najít odpověď na otázku, proč jedinci v těchto věkových úsecích odpovídali tak, jak odpovídali.

4.2.2 Druhý dotazník – „nelegální“ uživatelé Facebooku

Než přistoupím k rozebírání vlastních dotazníků, nesmím opomenou zmínit jeden zajímavý fakt spojený se sociální sítí Facebook. Ta je povolena až po dovršení 13 let, jak je uvedeno v všeobecných podmínkách užívání v bodu 4. *Bezpečnost registrace a účtu*, v podbodě 5; „*Nebudete službu Facebook používat, pokud je vám méně než 13 let.*“⁷¹ Toto je jen jeden z bodů, se kterým musí uživatel souhlasit, než si vytvoří vlastní profil na sociální síti Facebook. Společně s platným emailem se jedná o nezbytnou informaci, kterou potřebuje k aktivaci. Uvedením nepravdivých informací se uživatel vystavuje nejenom možnosti deaktivace účtu, ale i trestnímu stíhání, jak uvádí bod 15. Ukončení; „*Pokud porušíte ustanovení nebo smysl tohoto Prohlášení nebo nás jinak vystavíte riziku či možnosti trestního stíhání, můžeme vám přestat poskytovat část funkcí nebo všechny funkce služby Facebook.*“⁷² Pokud si tedy někdo mladší 13 let pořídí facebookový účet a uvede zde úmyslně nepravdivý údaj v kolonce věk, vystavuje se tak možnosti trestního stíhání. Přesto se v dotazníku, ve skupinách 11 a 12 let, 38 dětí z 51 vyslovalo, že svůj profil na sociální síti Facebook má a mnohdy ho i aktivně využívá. Ve skupině jedenáctiletých pouze 5 jedinců z 9 přiznalo, že facebookový účet využívá. Z tohoto malého počtu se jen velmi těžko dá vytvářet nějaký závažnější výsledek, přesto se jedná o těsnou nadpoloviční většinu. Ve skupině dvanáctiletých se

⁷¹ Prohlášení o právech a povinnostech. *Facebook.com* [online]. 2001 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/legal/terms>

⁷² Prohlášení o právech a povinnostech. *Facebook.com* [online]. 2001 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/legal/terms>

však k využívání této sociální sítě přihlásilo už 33 dětí ze 42, což je počet převyšující tři čtvrtiny „nelegálních“ uživatelů Facebooku ve věkové skupině 12 let. Více než 74 % dotazovaných dětí, které ještě nemají mít na facebookové stránky přístup, se tak neúmyslně doznalo ke lži a trestnému činu. Tento fakt může být způsoben několika faktory. Prvním z nich je, že děti, stejně jako mnozí dospělí, Všeobecné podmínky užívání nečtou, pouze sjedou kurzorem do patřičných spodních míst, zaškrtnou kolonku „Souhlasím“ a mnohdy si tak ani neuvědomují, jakému riziku se tímto neúmyslným činem mohou vystavit. Druhým faktem může být společenská nutnost, která jedince nutí, aby si účet na Facebooku pořídili a to i přes mnohdy zcela očividnou lež. Především v období puberty, tedy od 11 do 15 let, kdy kolektiv vrstevníků tvoří jednoho z nejzásadnějších hybatelů vývoje jedince, je vyčlenění z kolektivu vnímáno jako největší trest. A právě nepřítomnost na oblíbených sociálních sítích, mezi které Facebook bezesporu patří, může mezi podobné „společenské povinnosti“ patřit. V případě, že by se jedinec odmítl zapojit do podobné aktivity, může být svými vrstevníky vystrčen na okraj kolektivu, čímž je mu znemožněno aktivní společenské vyžití, což může v některých krajních případech vést k šikaně či dalším podobným nepříznivým vlivům.

4.2.3 Skupina ve věku 11 let

Věkovou skupinu jedenáctiletých tvořilo pouze 9 respondentů. Tento malý počet je způsoben tím, že se jedná pouze o školáky, kteří slaví narozeniny v dubnu až srpnu či o žáky, kteří přišli k zápisu o rok dříve, než je nařizováno Školským zákonem. Většina dětí navštěvujících 6. ročník základní školy však již do dubna dosáhne 12 let věku. Z devíti dotazovaných bylo 7 děvčat a pouze 2 chlapci. Jedenáctiletí strávili s médii v průměru 5 hodin denně. Nejméně uvedla dívka 2 hodiny a nejvíce jiná dívka hodin 12. Čtyři dotázaní nevedli žádný časový údaj.

V této věkové skupině se ještě dá najít převaha užívání „tradičních“ médií, jakými jsou televize, knihy či posílání SMS zpráv. To se sice může zdát jako zcela „nové“ médium, níže si však dokážeme, že i posílání textových zpráv je již vytlačováno jinými a modernějšími způsoby komunikace. V pozdějších věkových skupinách si ukážeme, jak je posílání emailů či SMS zpráv vytlačováno především užíváním chytrých telefonů, které díky aplikacím nabízejí mnoho jiných alternativ. Ty jsou v mnoha případech rychlejší či levnější. Jak již bylo zmíněno výše, užívání Facebooku

přiznalo 5 z 9 respondentů, dva z nich přiznali, že tuto sociální síť užívají více než 5x denně, dva přiznali užívání denně a jeden užívání nepravidelné – 5x měsíčně. Zbytek dotázaných kolonky nevyplnil.

Jak ukázala další část dotazníku, server Youtube.com je velmi oblíbený i mezi mladšími konzumenty. Sedm z devíti dotázaných uvedlo, že navštěvuje tento odkaz denně a více, pouze dva zaškrtili frekvenci menší než měsíční. Všichni dotázaní však uvedli, že obsah Youtube konzumují. To u komunikační sítě Skype dva dotázaní uvedli, že ho vůbec nemají, a další tři, že ho konzumují 5x měsíčně a méně.

Zato SMS zprávy se mezi jedenáctiletými těší velké oblibě. Pouze jeden respondent uvedl, že posílá SMS zprávy v menší než denní frekvenci. Jak již bylo zmíněno výše, může za to zřejmě fakt, že se mezi mladšími dětmi stále ještě tolik nerozšířilo užívání chytrých telefonů, které v sobě skrývají další (mnohdy neplacené) způsoby komunikace.

Jako uživatelé chytrého telefonu se totiž označili pouze čtyři dotazovaní a z nich pouze jeden zaškrtil, že užívá smartphone 5x denně a více. Zbytek dotazovaných chytrý telefon nevlastní.

Užívání emailu ve skupině jedenáctiletých je poměrně rovnoměrné. Dle rozmístění odpovědí by se dalo odhadnout, že většina dotázaných (kromě jediné záporné odpovědi) emailový účet vlastní, ale nepoužívají ho denně, spíše v týdenním či měsíčním horizontu. Tento fakt se s rostoucím věkem ještě prohlubuje, což pro mě osobně bylo značným překvapením. Jedním z předpokladů bylo užívání emailové komunikace na denním pořádku, na které poukazuje každodenní zkušenost. Fakt, že mnoho dotazovaných email používá pouze několikrát do měsíce, poukazuje na skutečnost, že buď se jedná o nezbytnost spíše k pracovnímu procesu, či že je mezi mladými email nahrazen nějakou jinou komunikační eventualitou.

Médium, která nejen zde získala téměř nejvíce hlasů, je řeč. Všichni dotázaní uvedli, že řeč používají více než 5x denně či denně, jinou odpověď neuvedl nikdo. Téměř stejné pozornosti se dostalo i tradičnímu médiu – televizi. Ke každodenní konzumaci televizních kanálů se přihlásilo všech 9 dotazovaných. Pět z nich uvedlo, že sleduje TV více než 5x denně, zbylí 4 uvedli pouze denní konzumaci.

Naproti tomu druhé nejstarší dotazované médium – kniha – značně zaostává. Nikdo nezaškrtil možnost, že by mu kniha byla společníkem častěji než 5x denně. Mnozí dotazovaní zřejmě opomněli školní knihy, učebnice, které jsou stále nezbytnou součástí každodenní výuky. Pokud tedy vezmeme v potaz pouze volnočasové knihy (fikci i non-

fikci), uvedli pouze dva dotázaní každodenní čtení. Zbytek se pak značně rozprostřel do dalších možností, přičemž nejvíce, čtyři zaškrtnutí, si připsala možnost *méně než 5x měsíčně*. Nikdo z jedenáctiletých však neuvedl, že by knihy nekonzumoval vůbec. Tento fakt se s rostoucím věkem poté drasticky mění.

Poslednímu médiu – aplikaci – se dostalo mnohem větší pozornosti. Zřejmě především díky počítačovým aplikacím uvedlo 6 respondentů užívání denně a častěji. Musíme si však opět uvědomit, že možná ne všichni věděli, co za odpověď zaškrtavají, jak ukázal ne příliš vyvedený třetí úkol.

U toho měly děti vysvětlit 12 pojmů, 6 z oblasti starší slovní zásoby a 6 z oblasti neologismů, nejčastěji spojených s novými médii a dalšími technologiemi. U skupiny jedenáctiletých stejně jako u všech dalších zkoumaných skupin byl rozdíl markantní. Zastaralejší výrazy znalo jen skutečné minimum dotázaných a i tak byly jejich definice mnohdy velmi vágní a nepřesné. Ze šesti zastaralých slov nevěděl pojmy *přezka*, *hmoždír* a *uhrančivý* nikdo, pojem *cimbuří* uvedla jediná žákyně. Ta však podala jednu z nejlepších odpovědí ze všech dotazovaných napříč věkovými skupinami. Pojem *cimbuří* definovala jako: *ozdobu na hradbách, co vypadá jako zuby*.

Pouze dva jedenáctiletí uvedli odpověď na pojem *zběh*, definovali ho jako zbabělce a uprchlíka. U pojmu *zbabělec* by se dalo polemizovat, zda se jedná o správnou odpověď, ale pro nedostatek dalších možností považuji u tuto eventualitu za přípustnou.

Největšího úspěchu ze starších pojmů dosáhl *oltář*, který vyplnily 3 děti. Jeden uvedl, že se jedná o *ozdobu v kostele*, což může být ve své podstatě pravda, další spojil tento pojem se svatbou, stejně jako valná většina dalších dotazovaných. Velkým překvapením byl třetí dotázaný, který napsal následující definici: *může být kvádr z kamene kde leží nějaká mrtvá bytost kterou chtějí vrátit život*.⁷³ Nejenže tato odpověď obsahuje poměrně značnou slovní zásobu na 11letého žáka, zároveň se zabývá funkcí oltáře, která není tolik typická. Nutno podotknout, že autorka této definice zaškrtnla denní konzumaci knih, což se na jejím projevu značně podepsalo.

Moderní výrazy už měly úspěšnost značně vyšší. Na všechny z nich odpovědělo minimálně pět lidí, odpovědi se sice mnohdy lišily, většinou se však alespoň částečně daly považovat za správné. U pojmu *aplikace* se mnoho respondentů zaměřilo na to,

⁷³ citaci byla ponechána původní, gramaticky nesprávná forma

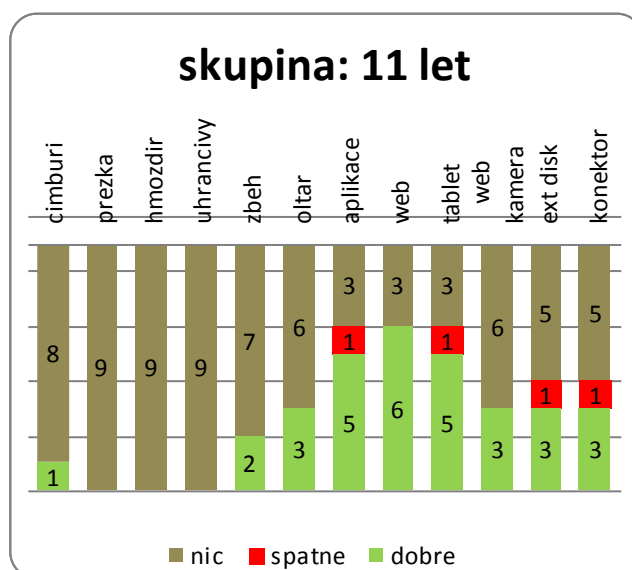
s čím si danou aplikaci spojují než na její přesnější definici. V odpovědích se tak objevily odpovědi; *aplikace fotící, malovací, hrací* nebo že se aplikace nachází na mobilním telefonu či počítači, ačkoliv se v jedné odpovědi jednalo o pouhou *ikonu v mobilu*.

U pojmu *web* se jedenáctiletí, stejně jako většina starších studentů, shodla na tom, že se jedná o *internet či síť*. Tato odpověď převažovala téměř v 70 % všech případů, a ačkoliv to není zcela přesná definice, jedná se zřejmě o nejbližší výraz. U ostatních výrazů už taková shoda nepanovala.

Tablet zřejmě nejlépe vystihovala definice *velké dotekové věci, ze které se nedá volat* či *velkého dotekového telefonu s aplikacemi*. Tyto dvě definice vystihují nejčastější výrazy, které se tabletu týkaly, tedy *velký mobil, malý počítač a doteková věc*. Nikdo z pěti dotazovaných nenapsal úplný nesmysl, vždy se jednalo alespoň o částečně vhodné přirovnání.

Ve stejném duchu se nese i vysvětlení dalších pojmů, kdy byla *web-kamera* označena za *krabičku na natáčení*, když nebylo zcela jasně popsáno, o jakou krabičku se jedná a kde se nachází. Pouze jeden ze tří dotázaných, kteří na tuto otázku odpověděli, spojil pojem se Skypem, tedy s programem, který používá alespoň 5 uživatelů z této skupiny. Poslední odpovídající uvedl nejsprávnější odpověď, že se jedná o kameru připojenou k počítači.

Zbylé dva pojmy *externí disk a konektor* se sice pokoušeli definovat čtyři respondenti, jejich odpovědi však byly velmi vágní a nepřesné. *Externí disk* byl označen za pevný disk v počítači a *konektor* byl dán do souvislosti pouze se sluchátkou, zato hned ve třech odpovědích. Nějaké všeobecnější definice jsem se však nedočkala. Respondenti tedy v mnoha případech věděli, s čím se pojem pojí, i když ho nebyli schopni zcela přesně vysvětlit.

Graf 1: Výsledky třetího úkolu u skupiny 11 let; nevyplněno (šedá), chybně vyplněno (červená) a dobře (zelená). Zdroj: vlastní tvorba.

Ve čtvrtém cvičení měli dotazovaní uvést co největší počet synonym k uvedeným slovům. Na tento úkol neodpověděli svorně tři žáci, u slova koukat hned čtyři. U výrazu *jít* se pět respondentů shodlo na synonymu *chodit*, který dominoval i v ostatních věkových skupinách. Zbylé výrazy se však objevily pouze jednou – *šlapat*, *pochodovat*, *ťapat*, *utíkat* či *běžet*. Objevily se i výrazy jako *stát* a *ležet*, ale ty už se nedají považovat za synonyma, a proto byly vyškrtnuty. Celkem bylo uvedeno 9 výrazů, což však znamená, že v průměru každý dotázaný, který na otázku odpověděl, znal pouze 1,5 synonyma, což je značně nedostačující slovní zásoba. U výrazu *koukat* dominovalo slovo *dívat se*. Ten uvedli čtyři respondenti, další tři se shodli na nespisovném *čumět*. Mezi dalšími výrazy se objevily *čučet*, *zírat*, *vejrat*, *hledět*, *sledoval*, ale například i *spát*, které opět vůbec nezapadá. Celkem se sešlo 13 slov, v průměru tedy každý respondent znal 2,6 výrazu. Poslední výraz *chodit* dělal zřejmě největší problémy, děti se totiž neshodly na žádném slově. Objevily se výrazy typu *uchopit*, *zachytit*, *vzít*, *lapnout*, *ulovit*, *udržet* či *sebrat*. I tentokrát někdo napsal výraz *pustit*, který do synonym nepatří. Každý z výrazů byl použit pouze jednou, a tudíž každý z dotázaných znal v průměru pouhých 1,3 synonym ke slovu chytit.

V pátém úkolu měly děti napsat české synonymum k anglickým výrazům, které se v dnešní době běžně užívají. Je nutné zdůraznit to *české*, protože tato podmínka mnohým unikala a jako synonyma uváděli anglické výrazy. Tento trend je nejvíce poznat u slova *football*, kde se tři odpovídající shodli na českém slově *foťbal*. Kopaná

napadla dva respondenty, jeden definoval pojem jako hru s míčem, což je samozřejmě správně, ale to už se jedná o popis, nikoliv o synonymum. Zbytek neodpověděl. U slova *monitor* se čtyři správně shodli na pojmu *obrazovka*. Jedinou další odpovědí poté byla *bedna*. To u *smartphonu* se objevilo mnohem více výrazů, všechny se však točily okolo *mobilu*, *telefonu*, „*dotekovýho telefonu*“. Jen dva správně napsali, že se jedná o *chytrý telefon*. Ve velmi podobném duchu se nesla synonyma pojmu *mobilní*. Zde se neobjevila jediná správná odpověď. Mezi pouhými třemi odpověďmi se objevil *telefon bez šňůry*, *automatický telefon* či prostě jen *mobil*. Spojitost s něčím jiným, než s telekomunikací zřejmě nikoho z jedenáctiletých ani nenapadla. Výraz s nejmenším počtem odpovědí napříč věkovými kategoriemi je *management*. Výraz, který doprovází téměř každou společnost, ale přesto většina nemá ponětí, o co se jedná. Odpověď přišla jediná – *manažeři*, což je v podstatě jen o převedení do personálního výrazu. Stále sílí trend označovat věci anglickými názvy, aby zněly více exoticky, tedy vede spíše k tomu, že se vytlačují česká slova a lidé často zcela ztrácejí ponětí o tom, co tyto výrazy vlastně znamenají. To samé platí i u výrazu *mail*, který 4 z 6 odpovídajících usadili na internet jako *dopis na PC*, *internetovou poštu* či *e-mail*. Pouze dva věděli, že se jedná o zcela obyčejný výraz pro *poštu*.

V šestém úkolu měli dotazovaní převést fonetickou stránku slova do její grafické podoby. Valná většina, mnohdy všichni, kteří úkol vyplnili, neměli s úkolem problémy, objevily se však i výjimky. V této věkové skupině dělalo největší problém slovo [vjest], které dva respondenti převedli na *věst*. Jediná další chyba se pak objevila ve slově [fchet], které bylo mylně interpretováno jako *vchet*. Tento výraz však není tolik do očí bijící jako *věst*. Nejmenší počet chyb, tedy žádná, se objevil u *shody*.

Sedmý úkol patřil mezi nejoblíbenější. Nejenže se neobjevil nikdo, kdo by neopověděl alespoň na jednu ze zkratek, ale také při tvoření vlastních zkratek se objevilo nejvíce odpovědí, a to ve všech věkových kategoriích. První zkratku *jj* věděli bez rozdílu všichni, a jelikož se jedná o českou zkratku, nemusel se nikdo zabývat ani jejím překladem. To následný výraz *wtf* sice v 5 případech děti znaly v překladu, původní zkrácená slova však uvedli pouze dva studenti. Podobně je u tomu i výraz *omfg*, u kterého dotazovaní znali spíše český překlad s variací vulgárního výrazu mezi *pitomý*, *zku*vený* či *zas*aný*, anglická podstata však zůstala skryta. Ještě hůře na tom byl výraz *lol*, u kterého se všichni svorně shodli, že se jedná o smích, nikdo však neuvedl původní význam slova. Naproti tomu výrazy *CU* či *U2* zůstaly téměř neodhaleny. Obě dvě zkratky poznali pouze dva studenti, zkratku *UTFG* neznal

dokonce nikdo. A to nejen v této věkové kategorii, ale dokonce v žádné. Jedná se zřejmě o výraz, který do České republiky ještě nedoputoval. Mezi výrazy, které pak žáci nejvíce uváděli při vlastní tvorbě, se probjoval s pěti hlasy výraz *nn* čili *ne-ne* a pak také *čs* (*cs*), což je zkrácenina výrazu *čus* (*ahoj*).

Co se týče úkolu *osm*, způsobu zvaní na chatu, převahu si zachovalo tradiční zvaní *tváří v tváří*. Šest z devíti dotázaných uvedlo, že by svého kamaráda pozvali, až by se s ním setkali. Dva dotázaní uvedli, že by pozvánku poslali přes SMS zprávu a po jedné odpovědi získaly i možnosti *Zavolám z mobilního telefonu*, *Zavolám přes Skype/jinou aplikaci* či *Pošlu email*. V této věkové skupině tedy přeci jen ještě zůstává touha po osobním kontaktu, která se však později vytrácí.

Z této skupiny také pouze jeden respondent odpověděl ve smyslu, že zve na *chat* a nikoliv na *chatu*. Možná se tady jedná o další důkaz, že děti v mladším školním věku ještě nejsou novými médii tolik ovlivněny. I když vyjadřovací schopnosti některých jedinců jsou značně děsivé. Jako příklad uvádím jedno pozvání z Facebooku: „*čs vole přideš zv'tě do KFC. ČS.*“ Že se nejedná o zadanou pozvánku, o tom v tuto chvíli řeč nebude, jde spíše o slovní uspořádání, vypouštění zřejmě přebytečných slov a především absolutní absence diakritiky. Ta chyběla v mnoha pozvánkách či byla napsána značně mylně. Dalším problémem je mnohdy doslovné prznění slov. „*Ahoj Nechtěl bisí snáma jet na chatu*“ – pozvánka bez tečky, s nepochopitelným velkým písmenem u slova *nechtěl*, prazvláštním tvarem slova *bys* a dohromady se písčím slovem *snáma*. Zvláštní, že tento trend se objevil několikrát, například ve slově *semnou*. Dnešní generace zřejmě začíná považovat psaní mezer za příliš zdlouhavé nebo se tak snaží ušetřit například prostor, který je nezbytný k posílání SMS zpráv.

V posledním úkolu měly děti určovat význam slov spojených s novými médii, především s Facebookem. Sedm z devíti dotázaných se shodlo, že *LIKE* je *líbí se mi*, další tři však uvedli i výraz *zaujalo mě*. Zde to není tolik markantní, ale ve skupinách s více dotazovanými se ukáže, jak moc posouvají nová média významy slov. Patrné je to už zde na pojmu *přítel*, kdy nejenže se jedná o osobu, které věříme, jak je to v reálném životě, ale mnohdy už jen stačí, že ji *známe z reálného života* (ačkoliv s ní vůbec nemusíme přátelit), *člověk, se kterým si píšeme* a ve třech případech dokonce zcela neznámá osoba, který mi *nabídla přátelství*. Od toho poté vznikají ony dlouhé seznamy *přátel* na Facebooku.

4.2.4 Skupina ve věku 12 let

Ve skupině dvanáctiletých odpovídalo celkem 67 respondentů, z toho 35 dívek a 32 chlapců. Jde především o žáky 6. a 7. ročníků základní školy. V této době, v období 7. třídy, se taky nejvíce projevuje vliv „vrcholu puberty“, který potvrzují nejen rodiče, ale i učitelé na základních školách. V této době se nejvíce projevují změny v chování, které jsou způsobeny nejen dospíváním, ale i vlivem okolí. V období 7. třídy jsou tak děti nejvíce náchylné k přičleňování se do part a s tím spojené snaze se „zalíbit.“ Pro mediální výzkum to znamená zvyšující se procento dětí, které užívá „populární“ média, aby nebyly vyčleněny z kolektivu vrstevníků.

Tento fakt se projevil již v prvním úkolu, kdy se značně zvedlo procento uživatelů Facebooku, i když se stále ještě pohybujeme v období, kdy by studenti neměli mít na tuto sociální síť přístup. Z 42 dotázaných pouze 9 uvedlo, že facebookový účet nevlastní. To znamená, že téměř 79 % dotazovaných dvanáctiletých používá Facebook nelegálně. Z tohoto počtu, z 33 uživatelů, pak 17 uvedlo, že používá zvolenou sociální síť denně a vícekrát. Pouze čtyři vyplnili políčko, že využívají Facebook 5x měsíčně a méně. Právě tito jedinci mohou patřit mezi ty, kteří si facebookový účet založili pouze proto, aby „zapadli“ do kolektivu a mohli říci „*mám účet na Facebooku.*“ Ještě oblíbenější než Facebook se však ukázalo Youtube.com. U něho pouze jediný žák uvedl, že ho vůbec nesleduje a pouze čtyři zaškrtnuli užívání 5x měsíčně a méně. Zbytek dotázaných poté uvedl návštěvu serveru v denní (18 respondentů) a vyšší (8 respondentů) míře. Uživatelé aplikace Skype se poté rozdělili na dvě skupiny. Jedenáct dotázaných uvedlo, že Skype nevlastní, zatímco valná většina aktivních uživatelů, 23 respondentů, užívá Skype minimálně 5x týdně. Jedná se tedy o více jak 54 %. Toto číslo může být způsobeno i tím, že díky chytrým telefonům je Skype často užíván ne jako komunikační portál, ale přímo jako *telefonní linka*. Díky přenosu dat přes internet a nikoliv přes mobilní síť se totiž dá telefonovat s příjemcem a to zcela zdarma. Tuto domněnku potvrzuje i fakt, že počet uživatelů Skype a smartphonu se velmi často překrývá. U dotazu na smartphone totiž 11 dětí uvedlo, že jej nevlastní – počet je stejný jako u aplikace Skype – zatímco 28 uvedlo užívání v horizontu 5x týdně a vyšší. Procentuálně tedy 66 % uživatelů. Nikdo pak neuvedl užívání s nižší frekvencí, takže chytré telefony jsou tedy zřejmě užívány neustále, či vůbec. Stejný trend se objevuje i u aplikací, kde 32 dotázaných uvedlo užívání 5x týdně a vyšší. Zbytek se pak rozvrstvil po méně frekventovaných obdobích, 5 žáků uvedlo, že aplikace neuvžívají. I ve skupině dvanáctiletých se pak rozvíjí zajímavý trend neuvžívání emailu. Pouze jediný dotázaný

zaškrtl možnost užívání více než 5x denně a tři přiznali denní užívání. Valná většina dětí v této skupině, 32 ze 42, pak uvedla, že email používá 5x měsíčně a méně, z toho 10 nevlastní žádný emailový účet. To znamená, že denně používá email pouze 9 % dotázaných z této věkové skupiny a s postupujícím věkem se tento trend příliš nemění. Pro současné mladé uživatele je emailová komunikace možná příliš pomalá. Naproti tomu řeč je stále aktuálním médiem. Užívání na denní i vyšší frekvenci zaškrtilo 40 uživatelů, pouze 1 uvedl orální komunikaci v horizontu 5x týdně. Jeden z dotázaných zaškrtl množnost méně než 5x měsíčně, ale to se zřejmě jednalo o nepochopení dané možnosti. Velmi podobného užívání se dostalo i televizi, kterou denně sleduje 38 dotázaných. Zbylí čtyři se poté rovnoměrně rozprostřeli mezi ostatní možnosti, nikdo neuvedl, že by televizi nesledoval vůbec. Tento trend se však bude s postupujícím věkem trochu měnit a objeví se i tací, kteří televizi buď nevlastní, nebo nesledují. Již v této věkové skupině se však objevily děti, které zcela opomíjejí knihy. Čtyři respondenti uvedli, že knihy nečtou vůbec, a dalších 19 zaškrtilo možnosti užívání 5x měsíčně a méně. Jen jeden chlapec uvedl, že čte více než 5x denně, osm pak využívá knihy alespoň na denní bázi. V týdenním horizontu však využívá knihy alespoň 47 % žáků, což i tak je méně než polovina. Toto procento pak bude s rostoucím věkem i nadále klesat.

Nejvíce dvanáctiletých uživatelů tráví s médii osm či šest hodin. Objevili se však i tací, kteří uvedli hodin 10, jedna z dotazovaných dokonce 16, což jsou celé 2/3 dne, tedy průměrná celá doba bdělého stavu. Nejméně uvedla opět dívka, a to hodiny dvě. V průměru tak dvanáctiletí stráví s médii 6 hodin denně. Již zde je vidět lehký posun, kdy se průměrná doba užívání médií zvýšila o hodinu denně.

Ve třetím úkolu se měly děti pokusit vysvětlit pojmy. Trend znalosti novější terminologie se projevuje i v této skupině. Zároveň se však ukazuje, že ačkoliv mladí lidé nové technologie používají, zřejmě neznají názvy jednotlivých částí nebo jim jejich slovní zásoba neumožňuje tyto pojmy dostatečně definovat, jak dokazují výrazy *externí disk* nebo *konektor*, které neznalo 24 a 28 dotazovaných. Tento počet se mnohdy přibližuje počtu dětí, které neznaly zastaralejší výrazy jako cimbuří či přezku. *Cimbuří* uvedlo 15 žáků, z toho pouze jediná dívka správně uvedla, že se jedná o *zubaté zakončení hradeb*. Sedm dotázaných správně napsalo, že se jedná o součást hradu či zámku, dalších 5 se pokusilo *cimbuří* definovat jako hradní zeď či věž. Objevily se však i odpovědi zcela nesprávné, jako že se jedná o rostlinu, skupinu kamarádů či nádvoří.

To u pojmu *přezka* byla úspěšnost mnohem vyšší. Výraz se pokusilo definovat 18 žáků a všechny definice se přibližně blížily pravdě. Nejvíce respondentů (12) se shodlo na tom, že se jedná o součást zapínání bot, přezkáčů či pásku, tři uvedli, že se jedná o zapínací zařízení a jeden chlapec přezku definoval jako *náhradu za tkaničky*, což se dá považovat za správnou odpověď. Jediná chybná definice pak pocházela od dívky, která uvedla synonymum *odrazka*.

Poměrně úspěšní byli žáci i u pojmu hmoždíř. Na ten odpovědělo 14 dotazovaných a většina se shodla na definici, že se jedná o nástroj na drcení koření. Variace odpovědí se poté dostaly od *hrníčku s paličkou*, přes *misku s drtítkem* až po *odšťavovač*, kde už by správnost byla hodně sporná. Objevily se však i tři odpovědi, které definovaly hmoždíř jako *tašku či nádobu na vodu*. Pouze jediná odpověď byla zcela chybná, a to když se jeden chlapec pokoušel hmoždíř definovat jako *trubku*, neuvedl ani jakou.

Největší problém dělal třináctiletým stejně jako ostatním věkovým skupinám pojem uhrančivý. Na ten odpovědělo pouze 5 žáků (4 dívky a pouze 1 chlapec) a z toho pouze tři by se daly považovat za správné. Chlapec spojil uhrančivý pohled správně s uhranutím, ale do větších definic se nepouštěl. Další dvě dívky pak spojily výraz s pohledem, jedna dokonce s *nemilým pohledem*. Sice u druhé definice nejde o zcela přesné určení, ale alespoň částečně se dá odpověď uznat. Naopak zbylé dvě odpovědi přesné nejsou. Jedna z dívek označila *uhrančivý* za *krásný* a poslední dokonce napsala, že se jedná o toho, kdo *odsekává lidi*. Nejsm si však zcela jistá, kde k tomuto spojení přišla.

Výraz *zběh* měl mnohem větší úspěšnost. Z 11 odpovědí byly zcela chybné pouze 4, a 3 z toho pouze z důvodu, že si děti popletly *zběh* (dezertér) a *sběh* (sraz lidí). Další dívka pak definovala *zběha* jako posla. Zbylí dotázaní pak správně napsali, že se jedná o uprchlíka, *zrádce*, *uprchlíka z vojny* či člověka, který *změnil stranu*. V tomto případě se může jednat o definici spojenou se *zběhy*, které děti vídají v televizních novinách, když *zbíhají* straničtí činitelé.

Pojem *oltář* měl ze zastaralejších výrazů největší úspěšnost, o jeho definici se pokusilo 29 žáků s větší, či menší úspěšností. Celých 18 respondentů se shodlo na tom, že se jedná něco ve spojitosti se svatbou, i když jedna definice – *ten co oddává* – není zcela přesná. Dalších 7 správně odpovědělo, že se jedná o místo v kostele, nebo místo, kde *káže kněz*. Jedna z dívek uvedla, že se jedná o *kapli* a jeden z chlapců, že jde o *hrob*.

Nejednalo se tedy o správnou definici, ale alespoň částečně věděli, kde *oltář* hledat. Další dva studenti pak věděli, že se jedná o obětní místo.

Moderní výrazy pak měly mnohem větší úspěšnost a velké množství odpovídajících se i shodlo na jedné odpovědi. Například u *aplikace* se 24 odpovědí shodlo na tom, že se jedná o *hry*. Z těchto odpovědí je vidět, k čemu dnešní mladá generace aplikace využívá. Další 4 odpovědi směřovaly k *programům* nebo že se využívá *v mobilech a počítačích*. Zbylé odpovědi pak poukazovaly na konkrétní aplikace jako *Pou, FB* apod.

Ve velmi podobném duchu se nesly i odpovědi na pojem *web*. Dvacet dva dotázaných (z 36 odpovědí) se shodlo na tom, že se *web* rovná *internet*. Další 6 pak uvedlo *stránku*, míněno nejspíše webovou stránku a zbylé odpovědi už uváděly konkrétní příklady jako například *seznam.cz*.

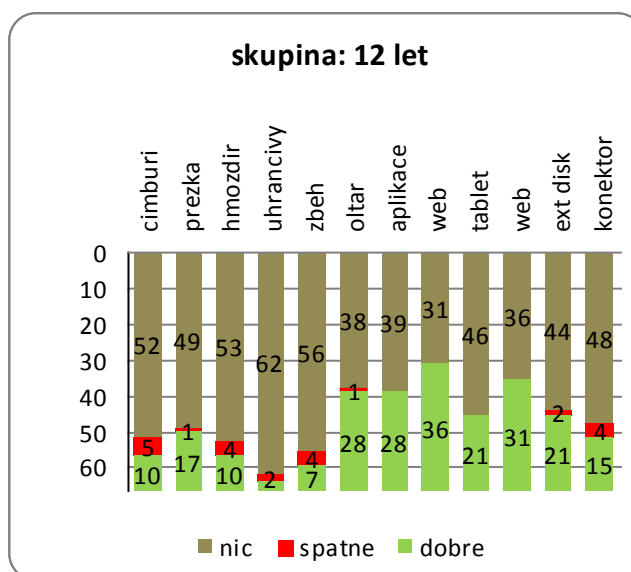
U *tabletů* se zase dotazovaní shodli na tom, že se jedná o *větší mobil*. Na tom se shodlo 17 odpovědí, někdy doplněných o fakt, že se z něho nedá telefonovat. Dvě odpovědi naopak uváděly, že jde o *menší PC*. Další odpovědi se poté odkazovaly k *dotekové obrazovce* či *ploše*, objevily se však i velmi pěkné odpovědi *doteková kniha* či *placka na hry*. Zbylí studenti se většinou odkazovali k *programům* či k *zábavě*.

U *webové kamery* se pak 18 odpovědí z 31 správně shodlo na tom, že se jedná o *kameru na PC* nebo že slouží k *vidění přes PC*. Na rozdíl od běžné kamery totiž webová kamera neslouží primárně k nahrávání, ale přenášení obrazu. Sedm žáků zdůraznilo spíše tuto vlastnost a označilo webovou kameru jako zařízení k *nahrávání videí*, jedna dívka jako *foták*. Tato odpověď není zcela správná, ale webová kamera umožňuje i tvorbu fotek. Dalších 5 spojilo užívání s aplikací *Skype*.

Externí disk společně s *konektorem* pak dělaly studentům největší problémy z nových slov. Neodpověděla na ně ani polovina dotazovaných a odpovědi byly hodně široké a mnohdy vágní. *Externí disk* byl definován nejvíce jako *uložiště*⁷⁴, objevily se však i odpovědi typu *pevný disk, náhradní disk, disk v PC* či *mimo PC*. Jediná z těchto odpovědí, která se blíží pravdě, je *disk mimo PC*. Další jediná správná odpověď může být *něco jako fleška*.

Konektor pak byl nejčastěji označen za *kabel*. Na tom s shodlo 7 odpovědí z 15. Zbylí studenti definovali pojem jako *připojení k PC, věc u PC, USB* či *u sluchátek*, což se asi nejvíce blíží realitě. Objevilo se však i synonymum *zásuvka*.

⁷⁴ zvláštní, že 5 ze 7 skutečně napsali výraz *uložiště* nespisovně, s krátkým „u“ na začátku

Graf 2: Výsledky třetího úkolu u skupiny 12 let; nevyplněno (šedá), chybně vyplněno (červená) a dobře (zelená). Zdroj: vlastní tvorba.

Při tvoření synonym ve čtvrtém úkolu dělal opět největší problém pojem *chytit*. U toho neodpovědělo 10 dotazovaných.

Přepis z fonetické formy opět nečinil žákům větší problémy, objevilo se jen několik jedinců, kteří vytvořili svými přepisy zcela nová slova. Největší problém činil *vjezd*, který se objevil ve formách *vjezt*, *věst*, *vězd* a zcela chybně interpretovaný *výjezt*. O něco menší problém pak tvořila *shoda* (verze *schoda* a *zhoda*) a *vchod* (verze *vchot* a *shot*), všechny chybné interpretace se však objevily pouze v jediném provedení.

U přepisu internetových zkratk se většina žáků pokusila odpovědět alespoň na některé. Na zřejmě nejužívanější zkratku *jj* dokonce neodpovědělo jenom 6 lidí z 42. Naproti tomu UTFG nezodpověděl nikdo.

V případě pozvánek na chatu se nejvíce (13 dotázaných) dvanáctiletých uchýlilo k pozvání formou volání z mobilního telefonu, pouze o jednoho žáka méně by pak napsalo přes sociální síť Facebook. Dalších 10 by poslalo SMS zprávu. Z možností se však na rozdíl od jedenáctiletých zcela vytratila možnost osobního kontaktu, na kterou se obrátili pouze tři studenti. Jeden žák by pak vytvořil událost na Facebooku a jeden by zaslal pozvánku poštou. I když v tomto případě se možná jedná pouze o odpověď z recese.

U zaškrťování významu slova LIKE se 97 % shodlo na možnosti *líbí se mi*. Dalších 10 dotázaných (23 % odpovědí) však uvedlo i možnost *zaujalo mě* a 6 možnost *souhlasím*. U *SHARE* sice 36 dětí zaškrťlo možnosti *sdílím*, ale každá z ostatních odpovědí měla vždy alespoň jedno zaškrtnutí, nejvíce pak *četl jsem* (5 zaškrtnutí) a *zaujalo mě* (4 zaškrtnutí). To samé se událo i u *přítele*. Zde se odpovědi nejvíce rozprostřely mezi možnosti *člověk, kterého znám* s 25 označeními a *člověk, kterému věřím* s 21 odpověďmi. Následovala možnost *nabídl mi přátelství* s 11 možnostmi (téměř 25 % odpovědí), *člověk z reálného okolí* s 9 hlasy a hned v zápětí *člověk, se kterým si píšu* s 7 hlasy. Nejvíce rozprostřený se tedy stává pojem *přítel*, který stále více ztrácí definici *přátelství* a posouvá se spíše do pozice *někoho, koho znám*.

4.2.5 Skupina ve věku 13 let

Ve skupině třináctiletých odpovídalo nejvíce respondentů, celkem 80. Z toho bylo 36 dívek a 44 chlapců. Velké množství dotazovaných vytvořilo velké množství různých odpovědí, ale ve většině zásadních odpovědí se respondenti shodli.

Co se týče počtu hodin strávených v mediální sféře, stále pokračuje stoupající tendence. Z celkových 55 odpovědí se nejčastěji opakovaly časové údaje 3 a 5 hodin, obě byly uvedeny 10x. Následovaly údaje 6 hodin (7x) a 10 hodin (6x). Nikdo neutilizoval média méně než 3 hodiny denně, objevily se však dvě děti, které uvedly 24 hodinový horizont užívání médií. Nejčastěji to je spojeno s tím, že jsou celý den připojeni přes telefon na Facebook či jiné sociální sítě. V průměru tak třináctiletí stráví s médii 8 hodin, což je celková doba jejich „volného času“.

Facebook se v tomto období už stává konstantou nutnou k životu. Ze všech odpovědí pouze 4 uvedli, že účet na této sociální síti nevlastní a jen další 4 zaškrťli, že ho využívají 5x měsíčně či méně. Dvacet devět dětí zaškrťlo možnost, že Facebook užívá více než 5x denně a dalších 31 potvrdilo užívání na denní bázi. To znamená, že přesně 75 % třináctiletých používá Facebook každý den. Zbytek dotázaných zaškrťl možnost týdenního využívání.

Velmi podobně je na tom i server Youtube. Nikdo neuvěděl, že by ho nenavštěvoval a jen 5 dotázaných zaškrťlo užívání 5x měsíčně či méně. Naopak 26 studentů zaškrťlo užívání více než 5x denně a o dva více, 28 studentů, uvedlo možnost denně. To znamená, že přibližně 67 % užívá Youtube na denním pořádku.

Naproti tomu Skype si stále drží rovnoměrné rozvrstvení přes všechny časové údaje. Stejný počet uživatelů (9) uvedlo, že tuto aplikaci používá více než 5x denně, 5x týdně a že ji neužívá vůbec. Zbylé možnosti si pak mezi sebe rovnoměrně rozdělili ostatní uživatelé, když možnost *denně a 5x měsíčně* zaškrtno 18 uživatelů a méně než 5x měsíčně 17 uživatelů. V této skupině tedy Skype patří mezi značně rovnoměrně užívané médium.

SMS zprávy se stále těší značné oblibě, i když se i nadále zvedá počet těch, kteří je neužívají a komunikují přes jiné typy médií, další dva pak posílají textové zprávy méně než 5x měsíčně. Mezi třináctiletými neužívá SMS zprávy 13 uživatelů, oproti tomu *více než 5x denně* uvedlo 18 dětí a *denně* 23 dětí. Dalších 24 se rovnoměrně rozprostřelo mezi možnosti užívání *5x týdně a 5x měsíčně*.

Oproti tomu uživatelů smartphonů v kategorii 13 let mezi sebou mají hlubokou propast. Užívání v denní a vyšší frekvenci uvedlo 47 studentů, což je 58 % všech dotázaných. Naproti tomu 29, což je 36 % uvedlo, že chytrý telefon vůbec nepoužívají/nemají. Zbylí čtyři se poté rozprostřeli mezi možnosti 5x týdně a méně než 5x měsíčně. Toto číslo je však značně zanedbatelné. U smartphonů tedy skutečně platí, že je jejich uživatelé užívají na denním pořádku, nebo vůbec.

U emailů stále pokračuje stoupající tendence jejich „neužívání“. Pouze 3 respondenti uvedli, že používají emailový účet více než 5x denně. Dalších 14 uvedlo užívání na denně, ale stále to není ani 25 % uživatelů. Šestnáct uživatelů uvedlo užívání 5x týdně, 17 uvedlo 5x měsíčně a 21 uvedlo méně než 5x týdně. Stále více dětí tedy emailový účet vlastní, ale užívá ho spíše sporadicky. Devět jich zaškrtno možnost, že email neužívá vůbec.

Řeč je i nadále mediální stálicí. Její užívání na denním pořádku uvedlo 76 dětí, což se rovná 95 %. Objevily se sice i dvě odpovědi, že řeč není využívána vůbec, ale nejsem si zcela jistá, jak moc vážně byla tato odpověď míněna. Přeci jenom němých žáků na školách tolik není.

I televize se těší stále konstantní pozornosti dětí a mládeže. Její užívání na denní bázi potvrzuje 62 dotázaných, což činí 88 % třináctiletých. Ti všichni zapnou televizi alespoň jedenkrát denně. Dalších 9 uvedlo sledování alespoň několikrát v týdnu a 2 další alespoň 5x měsíčně. Jen jedna dívka zaškrtno možnost menší sledovanosti. Nikdo z dotazovaných nenechal políčko volné, a tudíž všichni třináctiletí televizi sledují.

Knihy však takové štěstí nemají. U nich dokonce 14 dětí uvedlo, že je neužívají vůbec a dalších 22, že čtou méně než 5x do měsíce. To znamená, že 45 % dotázaných

čte knížky spíše náhodně, než že by jim věnovalo více času. Dvanáct dalších uvedlo čtení alespoň 5x měsíci a 18 5x v týdnu. Jen 9 dětí zaškrtno možnost, že knížky jsou jejich denním společníkem. Toto číslo by si zasloužilo ještě hlubší rozbor v tom, jestli se jedná o učebnice či čistě o beletrii.

U aplikací opět panuje podobný trend jako u chytrých telefonů. *Mezi* těmi, kteří je používají denně, a těmi, kteří je neužívají vůbec, panuje poměrně značná mezera. Padesát čtyři studentů zaškrtno možnosti užívání na denně, což činí 67,5 %. Dalších devět poté uvedlo užití alespoň 5x týdně. Naproti tomu 13 uživatelů aplikace vůbec neuvádí. Musíme zde samozřejmě přihlídnout i k faktu, že studenti nemuseli vědět, co přesně aplikace znamená, jak ukáže následující úkol vysvětlování pojmů.

U pojmů jsem se i tentokrát setkala se správnými i stejně chybnými odpověďmi jako u ostatních věkových skupin. Našly se však i odpovědi zcela chybné, nebo překvapivě správné. Například u pojmu *cimbuří*, který neznala celá polovina studentů, se stejně jako u předchozích skupin nejvíce odpovědi obracelo ke spojitosti s *hrady a zámky*, ke kterému se uchýlilo 18 dotázaných. Objevila se i bližší určení, která však ne vždy byla správná; *obraz na hradě, balkón na hradě, něco jako hrad, zeď u hradu, nádvoří či náměstí*. Nejblíže správné odpovědi byla dívka, která uvedla, že se jedná o *zubaté zakončení hradu*. Naproti tomu tři chlapci uvedli zcela mylné odpovědi ve znění; *kopule, brána* či dokonce *bubny*. Jelikož se nejednalo o poslední spojitost cimbuří s hudebními nástroji, nabízí se spojitost například s *činelami* či *tamburínami*, které jsou foneticky zřejmě nejblíže.

Přezku opět znala přibližně polovina dětí a kromě tří se všichni shodli na tom, že se jedná o určitý druh zapínání nebo popruhu či že přezku nalezneme u bot, bruslí či lyží. Jen jeden chlapec uvedl například přezku u batohu.

Pojem *hmoždíř* neznalo 42 dotázaných, ale ti, co se slovo pokusili vysvětlit, se většinou trefili. Nejčistší definicí bylo *k drcení koření*, objevila se však i *kuchyňská pomůcka* či *mísa s drtidlem*. Mezi nesprávné odpovědi pak patřil *nástroj na drcení pšenice* či dvě odpovědi, ve kterých děti tvrdily, že se jedná o *okrajovou část střechy*. Zda se mělo jednat o okap, to není zcela zřejmé. Naproti tomu se zde objevily dvě odpovědi, které definovaly *hmoždíř* jako *kanón a dělo velké šíře*, což je samozřejmě správná odpověď. Určitý typ malého děla⁷⁵ se skutečně označoval tímto výrazem. Toto

⁷⁵ Hmoždíř – od 15. do počátku 20. století označení pro dělo, které střílelo horní skupinou úhlů a bylo určeno především k boření pevnostních objektů. Název odvozen od lékárnického moždíře, jemuž se tato

spojení, dnes již skoro neznámé, však jasně poukazuje na to, že se oba dva odpovídající (1 chlapec a 1 dívka) buď zabývají četbou, nebo jsou tyto historické zbraně jejich koníčkem.

Stejně jako u předchozích skupin, měl pojem *uhrančivý* nejnižší úspěšnost, odpovědělo na něj pouze 14 žáků. Tři odpovědi zněly prostě *pohled*, dalších 6 pak bylo rozvinuto o pohled *rozzlobený, strašidelný, pěkný, rozdováděný* či zřejmě nejlepší definice *pohled ovlivňující a pohled, u kterého zatrne*. Zcela chybou odpověď poskytl jeden z chlapců, který uvedl, že se jedná o člověka, který jde do všeho po hlavě.

Zběh měl zcela stejnou úspěšnost jako cimbuří, neznalo ho 39 žáků. Ti zbylí pak poměrně správně zařadili zběha mezi *zrádce, uprchlíka, toho či toho, kdo utekl z vojny*. Stejně jako u dvanáctiletých i zde se objevila odpověď, že se jedná o *posla* či prostě o *běžce*. Jedna dívka definovala zběha jako *unáhleného člověka*. Zbylých pět pak opět popsalo nesprávnou verzi slova a popsali *sběh*, tedy shromáždění lidí či dav. K této chybě by však docházet nemělo, protože již v páté třídě se poměrně dlouze rozebírají rozdíly mezi slovy začínající na „s“ a „z“.

Ze starších výrazů opět nejvíce úspěchu zaznamenal oltář, neznalo ho pouze 14 studentů. Odpovědi se však téměř nelišily od ostatních skupin. Dvacet čtyři lidí spojuje oltář čistě se svatbou či oddáváním, jeden chlapec uvedl, že to je *ten, co oddává*. Dalších 10 dětí správně zařadilo oltář do kostela a dalších 8 ho spojilo s *modlením, stolem v kostele, stolem na rituály, obětním stolem* apod. Dva pak uvedli správně, že se jedná o místo, kde káže kněz, i když v jednom případě student uvedl *kará* místo *káže*.

Aplikaci neznalo 12 studentů. Z uvedených odpovědí pak celých 39, tedy 57 %, spojilo pojem s *hrami a hraním*, dalších 18 pak přisuzují aplikace pouze mobilnímu telefonu, zatímco jenom jeden počítači. Zbylí se pak více či méně shodli, že se jedná o druh programu, nebo něco *co se stahuje z webu*. Jednou chybnou odpovědí byla *doteková obrazovka*.

Podobně se studenti shodli i u *webu*, kde 53 odpovědí znělo *internet*. Zbylé odpovědi se pak pouštěly do větších definic jako *sociální síť, vyhledávače, síť, FB* apod. Jeden chlapec dále uvedl, že se jedná o *místo na surfování*, což je v zásadě pravda. V této oblasti se nevyskytly vyloženě chybné odpovědi.

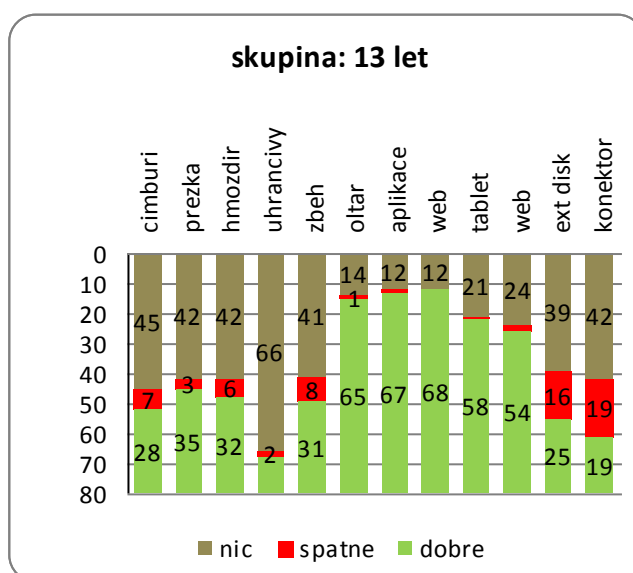
Ani definice pojmu *tablet* nebyla vyloženě chybné. Největší počet odpovědí se pojil s *větším mobilem*, který napsalo 38 dotázaných, na dalším místě i zde byl *menší*

počítač se 17 body. Další odpovědi se pak zaměřily na *dotekovost* či *elektronické zařízení*, což jsou samozřejmě částečně správné odpovědi. Nejvíce mě pobavila odpověď, že se jedná o *krabičku s internetem*, ale i tato odpověď se pro nedostatek jiných výrazů dá považovat za správnou. Jednou chybnou odpovědí bylo *pádla*, u kterého si skutečně nejsem jistá, která asociace tuto možnost vytvořila.

U *webové kamery* se 25 odpovědi shodlo na tom, že se jedná o *kameru na PC* a dalších 25 uvedlo, že díky web-kameře je možné, aby se *dva lidi viděli přes PC*. Zbylé odpovědi zněly *snímač*, *přístroj k povídání* nebo byla opět připomenuta návaznost na Skype. Dvě definice poté zněly, že web-kamera je web-kamera. Velmi výstižná definice.

Externí disk i třináctiletým dělal značné problémy. Z 80 dětí 39 vůbec neodpovědělo, což je téměř polovina. Z té druhé poloviny nejvíce dětí tvrdilo, že se jedná o přenosný disk (14 dětí) či *uložiště v PC* (také 14 dětí). Je nutné podotknout, že druhá série odpovědí zněla chybně. Zbylé odpovědi se poté odkazovaly k *flešce*, *datovému uložišti* či *velkému USB*, což také není zcela správná odpověď.

Podobně nejasné odpovědi zněly i u *konektoru*, který studenti nejčastěji spojovali se *zapojováním*, i když téměř nikdo neuvedl kam a proč, a pokud už byl tento fakt uveden, jednalo se o *sluchátka*. Zbylé drobné odpovědi pak poukazovaly na to, že se jedná o *část kabelu*, *část u PC*, *zakončení* či *externí vstup*. Objevily se i dvě zcela chybné odpovědi, a to *fleška* a *zásuvka*.

Graf 3: Výsledky třetího úkolu u skupiny 13 let; nevyplněno (šedá), chybně vyplněno (červená) a dobře (zelená). Zdroj: vlastní tvorba.

Úkol, ve kterém měli studenti vypisovat synonyma, příliš problému nepřinášel, přesto se našlo mnoho studentů, kteří tento úkol nevyplnili. U slova *jít* se jednalo o 21 žáků, u slova *koukat* o 22 a nejvíce u slova *chytit* 30 žáků. U slova *jít* na plné čáře zvítězilo synonymum *chodit*, které uvedlo 40 žáků. Toto synonymum tedy uvedlo 67 % žáků. Dalším frekventovaným slovem bylo *procházet* (12 zmínek) *se* nebo *běhat* (11 zmínek). To sice není úplné synonymum, ale v určitých situacích se zaměnit dá. Objevily se i synonyma *řapat*, *šourat se*, *pádit*, *klusat*, *kráčet*, *odejít*, *přijít*, *kráčet*. Ne zcela přesným synonymem bylo skákat a zcela mimo pak byl výraz *stát*. V průměru tak každý student věděl 1,4 synonyma.

U slova *koukat* dominovala 2 slova s 26 zmínkami – *dívat se* a *čumět*. S poměrně velkým odstupem se pak objevily výrazy *čučet* (13 zmínek), *vidět* (13 zmínek) a *sledovat* (10 zmínek). Poté se jen s drobnými zmínkami objevila slova jako *zhlížet*, *civět*, *zírat*, *okounět*, *mrkat*, *prohlížet*, *brejlit* nebo *pozorovat*. Celkově děti zmínily 104 výrazů, takže průměrně každý žák, který uvedl alespoň 1 výraz, znal 1,7 slova.

Výraz *chytit* dělal dětem největší problém. Největší počet hlasů získalo slovo *uchopit* s 21 zmínkami, hned v zápětí se drželo *vzít* s 19 zmínkami. Mezi další frekventované výrazy patřilo *lapit* s 9 zmínkami a slova *ulovit*, *chytnout* a *čapnout* s 8 zmínkami. Mezi zbylé výrazy patřily nespisovné *vezmout*, *chňapnout*, *získat*, *sebrat*, *držet* či *popadnout*. Mimo význam pak zůstaly *nepustit*, *hodit* či *honit*. V průměru věděl každý student 1,72 slova.

U českých synonym se stejně jako u mladších spolužáků projeví stejné chyby. Hned u prvního pojmu *monitor* se sice většina dětí shodla na správném synonymu *obrazovka* (35x), ale hned v zápětí se objevil pojem *displej* (25x), který není ani přímo synonymem, ale především není českým výrazem. Jediná další slova, která se objevila, byla *počítač*, *TV u PC* a *bedna u PC*. Ani jeden z těchto výrazů však není zcela správně.

U smartphonů se respondenti také rozdělili do dvou skupin. První z nich (25 odpovědí) správně uvedla, že se jedná o *chytrý telefon*, zatímco druhá se rozhodla, že *smartphone* je zkrátka mobil nebo telefon (28 odpovědí) bez jakéhokoliv bližšího definování. K odpovědi *dotekový telefon* se pak uchýlilo 8 žáků, k odpovědi *telefon s androidem* 4 a k telefonu *nové generace* 2.

U pojmu mobilní je situace jiná, zde se na definici shodla téměř naprostá většina odpovědí, bohužel na špatné definici. Třicet tři z šedesáti odpovědí uvedlo, že *mobilní* znamená *telefonní*, ostatní odpovědi pak dostaly jen malé množství hlasů. *Telefon* či *mobil* napsalo 8 žáků, kapesní mobil 1 žák a jen 8 žáků správně uvedlo, že se jedná o *přenosný* či *pohyblivý*. Samozřejmě se zde objevila i rádoby vtipná odpověď *debilní*.

I ve skupině třináctiletých dělal největší problém pojem *management*, který nevyplnilo 59 respondentů. Nejvíce hlasů (po 5 hlasech) dostaly *práce* a správná odpověď *vedení*. Po 2 hlasech pak získaly *ředitelství*, *manažer*, *partnerství* či *menežment*.⁷⁶ Objevil se i zcela chybný pojem *seznamka*, u kterého skutečně netuším, jak mohlo dojít k záměně.

U pojmu *football* se opět dotazovaní rozdělili na dvě skupiny. Jedna z nich správně uvedla český výraz *kopaná* (28 hlasů), zatímco ta druhá jen zkrátila anglický výraz na *foťbal* (26 hlasů). Většina dětí tedy určila pojem správně, ale jejich převaha je velmi minimální. Mezi dalšími pojmy se objevila *čutaná*, *hra* nebo zcela nelogicky uvedený *basketbal*.

To u *mailu* se respondenti naopak rozdělili do mnoha menších skupinek. Nejvíce jich odpovědělo, že výraz je synonymem pro *email* (16 hlasů), což není ani správné ani české. Správný výraz *pošta* získal 15 hlasů, takže většina dotazovaných odpověděla chybně. Velmi často se pak opakovala odpověď *elektronická pošta* (9 hlasů) a zpráva (8 hlasů). Našla se i synonyma jako *schránka*, *dopisování*, *řeč*, *internetový dopis*, *internetová stránka* či zkratka jen *stránka*. Ani jeden z těchto pojmů však nelze zařadit mezi správné odpovědi.

Ani třináctiletým nečinil fonetický přepis větší problémy. U slova *když* se třikrát objevila verze slova *kdyš* s „š“ na konci, *gdiš* s chybným přepisem „k“ i „ž“ a jeden zcela chybný přepis *vidiš*, kde si student očividně slovo vůbec nepřečetl. U slova *vjezd* pak následovaly všechny možné variace přepisu. Nejvícekrát byl zmíněn *věst* (dokonce 13x), následoval *vjezt* (6x), *vězd* (1x) a *vjest* (3x). Všechny tyto přepisy jsou gramaticky nesprávné, ale je nutné si uvědomit, že ve 13 letech děti stále ještě nemají naučenou vizuální gramatiku, tedy schopnost (některých) dospělých psát podle „tvaru“ slova, nikoliv podle logických pravidel. U slova *shoda* nejvíce chyb udělaly děti záměnou „h“ za „ch“, tedy verzí slova *schoda* (11x), objevily se však i verze *zchoda* a *zhoda*. U

⁷⁶ přepsáno z dotazníku

plakátu jen 4 uvedli verzi slova s „g“, ale tento počet je téměř zanedbatelný. Zato u slova *vchod* se hned 8 žáků shodlo na *vchotu* a jednou dokonce na *fchotu*. Zcela chybný přepis se pak objevil jako *shot*, což zřejmě měl být *schod*.

Přepis zkratk zřejmě patřil mezi nejzábavnější úkoly, protože pouze 13 studentů nevyplnilo ani jednu ze zkratk. Česká zkratka *jj*, měla největší úspěšnost, kdy ji všech 67 odpovídajících zodpovědělo správně, někteří třeba jen s obměnou, že se nejedná o *jojo*, ale třeba *jo jasně*. Stejnou úspěšnost měl i výraz WTF, který nezodpovědělo pouze 16 studentů, z čehož odpovědi byly vesměs správné. Anglickou zkratku i český význam však celkem vědělo 60 respondentů (28 a 32), což znamená, že většina dotázaných znala buď jednu, nebo druhou věc. Jen málokdo uvedl význam i zkrácená slova. Mezi dalšími významy se pak 2x objevilo *welcome to facebook* a překlad *jako fakt?*, který však není zcela přesný.

U zkratky *lol* 42 žáků správně uvedlo, že se jedná o smích či zábavu, pouze dva však věděli přesná slova, kterých je to zkratka. V tomto případě tedy děti znaly význam zkratky, původní zkrácená slova jim však zcela unikala. Mezi dalšími možnostmi se pak objevily *league of legends* (počítačová hra), *lot of love* či název filmu LOL, který byl natočen v roce 2012.

U ostatních zkratk už taková úspěšnost nebyla. Anglický výraz *U2* znalo pouze 13 respondentů a jen 12 znalo jeho české využití. Mezi dalšími odpověďmi se 4x objevila zkratka pro Youtube a kapela. Obě tyto možnosti jsou v zásadě správné, i když první není tolik frekventovaná, a v druhém případě se nejedná z vysvětlení zkratky. Objevily se i chybně přeložené odpovědi jako *my dvě*, *já také* či jen *také*. Dvakrát došlo i k nepozorné chybě, když dva chlapci odpověděli, že se jedná o operátora, čili O2.

CU bylo pro třináctileté žáky téměř neznámé. Správně ho přeložilo pouze osm z nich, český význam určila pouze jedna dívka. Další dva chlapci naproti tomu rozhodli, že se jedná o zkráceninu slova *čus*.

Dvacet pět studentů správně označilo anglická slova, která jsou zkrácena písmeny *OMFG*, jen 13 z nich však uvedlo i vhodný překlad do češtiny. Možná je tento nízký počet dán i tím, že se jedná o delší verzi této zkratky, tu kratší *OMG* totiž mnoho studentů uvedlo v dalším cvičení, kde mohli uvést vlastní zkratky. Sedm dalších pak uvedlo, že se jedná o zkratku českých slov *ohřej mi fazolový guláš*. Podle počtu odpovědí se ale jedná spíše o rozšířenou recesi.

Poslední zkratka UTFG měla nejmenší úspěšnost, její český význam znala jedna jediná dívka. Stále to však více než u předchozí věkové skupiny.

Mezi nejfrekventovanější zkratky, které měli studenti vymýšlet sami, se jasně zařadilo *nn* s 22 zmínkami a již výše uvedené *OMG* s 18 zmínkami. V závěsu se pak objevila zkratka *cs* nebo *čus* s 13 zmínkami. Mezi zcela překvapivé zkratky pak patřilo například *jbmnt* (jebeme na to), *prtz* (protože), *dpc* (do pí*i) či velmi hojně používaná *jkj* (jak je?). Zbylé zkratky jsou uvedeny v tabulce 4 v příloze této diplomové práce.

Pokud by třináctiletí měli pozvat svého kamaráda na chatu, nejčastěji by to udělali za pomoci mobilního telefonu. K této alternativě se rozhodlo 26 dotázaných, tedy 32 %, s menší frekvencí se pak objevovala možnost *pozvání přes facebook* s 16 odpověďmi a *poslání SMS zprávy* a 10 odpověďmi. Stejně množství žáků uvedlo, že by počkali, až svého kamaráda uvidí.

U úkolu zkoumajícího posun významu slov se nenašla jediná možnost, která by nebyla u třináctiletých zaškrtnuta alespoň jedenkrát. U výrazu *LIKE* se 54 respondentů rozhodlo pro možnost *líbí se mi*, zároveň však 16 zaškrtnulo možnost *zaujalo mě* a 12 možnost *souhlasím*. Možnost *četl jsem* a *beru na vědomí* získalo každá 4 hlasy. U výrazu *SHARE* nejvíce hlasů získala možnost *sdílím*, celkem 54. *Podívej se* bylo zaškrtnuto 8x a zbylé možnosti získaly po dvou hlasech. U *Přítele* už žádná z možností tolik nedominovala, i když možnost *člověk, kterého znám* získalo 32 hlasů. Hned v zápětí skončilo *člověk, kterému věřím* s 28 hlasy a *člověk, který mi nabídl „přátelství“* s 20 hlasy. Zbylé dvě možnosti si odnesly 8 hlasů (*člověk, se kterým si píšou*) a 11 hlasů (*člověk z reálného okolí*).

4.2.6 Skupina ve věku 14 let

V této věkové skupině odpovídalo celkem 55 žáků, z toho 29 chlapců a 25 dívek. U jednoho dotazníku sice byl vyplněn věk, nikoliv však pohlaví. Tento dotazník byl započítán do skupiny, pouze nebyl zařazen do skupiny chlapců/dívek.

U počtu hodin strávených s médii se odpovědi poměrně rovnoměrně rozprostřely po celé škále 24 hodin. Nejvíce studentů uvedlo 3 hodiny denně, hned v zápětí se však umístilo hodin 10 a 14. Tři studenti opět uvedli 24 hodin s poznámkou, že jsou na

sociální sítě připojeni neustále pomocí telefonu. V průměru tak čtrnáctiletí strávili s médii 7,6 hodiny. Toto číslo lehce pokleslo od hodin strávených s médii třináctiletými. Možná to je částečně ustupující pubertou, se kterou bývá spojena touha být svým vrstevníkům neustále na blízku. Může za tím být například i fakt, že po roce „legálnosti“ facebooku už opadlo prvotní nadšení.

Facebook je však i nadále velmi populárním médiem, jeho užívání na denní a vyšší bázi zaškrtnulo 36 žáků, což je přes 65 % dotázaných, 16 dotázaných pak zaškrtnulo možnost užívání alespoň 5x týdně. Pouze jedna dívka přiznala, že facebookový účet nemá. Procentuální podíl denního užívání Facebooku tedy poklesl téměř o 10 %, zároveň však poklesl počet těch, kteří na této sociální síti nejsou registrováni.

U Youtube i nadále panuje setrvalý stav, 31 dotázaných užívá tento server denně a vícekrát, 14 dotázaných poté alespoň 5x týdně. Pětkrát měsíčně zaškrtnulo 9 uživatelů a jeden chlapec uvedl, že tyto stránky nenavštěvuje vůbec.

I u Skypu zůstává stav poměrně setrvalý a jeho uživatelé jsou rozvrstveni od pravidelných denních uživatelů (15 uživatelů), přes uživatele alespoň 5x měsíčně (14 uživatelů) po ty, kteří skype užívají méně než 5x měsíčně (13 uživatelů). Osm žáků poté uvedlo, že Skype nemají/nevyužívají vůbec.

U textových zpráv se stále více uživatelů začíná přiklánět k nepravidelnému užívání. Více než 5x denně uvedlo užívání pouze 6 žáků, na denním pořádku pak 16, dalších 14 pak zaškrtnulo možnosti 5x měsíčně a méně. Dvanáct uživatelů uvedlo, že SMS zprávy neposílá vůbec, což je stav, který by si ještě před několika lety někteří teenageři nedokázali představit. Jedná se však o trend, kdy mají mladí mnohem více možností komunikace a často zcela zdarma.

U chytrých telefonů stále panuje poměrně značný rozkol mezi těmi, kteří ho používají více než 5x denně (16 odpovědí), denně (16 odpovědí), a těmi, kteří ho nevlastní vůbec (14 odpovědí). Zbýlých 10 se pak poměrně rovnoměrně rozprostřelo po třech možnostech v rozmezí týdnů a měsíců.

U emailu panuje v této skupině naprosto rozdílný trend na rozdíl třeba od facebooku. Denní uživatelé jsou pouze 4, zatímco se zmenšující se frekvencí užívání počet značně stoupá. Možnost 5x týdně uvedlo již 9 respondentů, možnost 5x měsíčně 10 respondentů, méně než 5x měsíčně 14 respondentů a 18 jich uvedlo, že emailový účet nevlastní vůbec. To znamená, že 32 % čtrnáctiletých vůbec nevlastní emailovou

adresu. Je možné, že je to způsobeno tím, že v tomto věku děti mají kontakty čistě na osobní úrovni, zatímco email je dnes zapotřebí především k pracovním účelům.

I ve skupině čtrnáctiletých zcela vítězí jako médium řeč. Pouze dva žáci uvedli, že řeč užívají 5x týdně a 6 dalších zaškrtno možnost denního užívání. Zbytek užívá své řečové dovednosti častěji než 5x denně. Více než 96 % tak užívá řeč na denním pořádku, tato procentuální hodnota se napříč věkovými kategoriemi zatím tedy příliš nemění.

U televize se pozvolna začínají objevovat jedinci, kteří televizi jako médium nekonzumují. Šest dotázaných uvedlo, že televizi nesleduje, 7 dalších uvedlo, že ji sleduje méně než 5x měsíčně a jeden uvedl pouze měsíční sledování. Na druhou stranu 28 uživatelů sleduje televizi denně a 5 dokonce více než 5x denně. Televize tedy patří mezi média, jejichž konzumace značně závisí na jednotlivcích a jejich zvycích.

Naproti tomu knihy zažívají stále větší propad. Počet čtenářů upadá exponenciálně s frekvencí jejich užívání. Čtení více než 5x denně zaškrtno pouze jedna dívka, tři chlapci poté uvedli čtení alespoň denně. Týdenní konzumaci knih potvrdilo 8 žáků, čtení 5x měsíčně 10 žáků a čtení méně než 5x měsíčně 15 žáků. Zbylý počet, tedy 18 žáků, uvedlo, že nečtou vůbec. Počet „nečtenářů“ mezi čtrnáctiletými se tak pohybuje okolo 32 %.

V užívání aplikací stále převažuje podobný trend jako v užívání chytrých telefonů. Třicet jedna žáků užívá aplikace na denním pořádku, což je počet velmi podobný uživatelům smartphonů (32 uživatelů). Dalších 12 žáků pak uvedlo, že aplikaci užívá alespoň 5x do týdne. Tento počet je vyšší než u smartphonů, ale zřejmě za to může fakt, že aplikace se dají najít i na počítačích. Sedm žáků zaškrtno možnost, že aplikace nevyužívají vůbec.

Ani ve skupině čtrnáctiletých se ve vysvětlování významů slov příliš nezměnilo. Starší výrazy byly mnohokrát opomíjeny či vysvětlovány mylně. Mylné definice se však neustále opakují dokola, jen několikrát se našel zcela nový výraz. Moderní výrazy pak bývají více či méně správné, i když jejich definice jsou často vágní a ne zcela přesné.

Výraz cimbuří neznalo 17 dotázaných a jako již tradičně nejvíce odpovědí poukazovalo na spojitost s hradem či zámek (16 odpovědí), dalších 9 žáků pak odpovědělo zcela správně, že se jedná o *zubaté zakončení hradní zdi*, jedna ze studentek dokonce přidala i názorný náčrtek. Zbylé odpovědi se pak opět točily okolo *hradních zdí*, *věže*, *náměstí* či *balkónu*. Objevily se však tři zcela nesourodé odpovědi. První

z nich tvrdila, že *cimbuří* je rostlina, zda se jednalo o nějakou souvislost s cibulí, to ví zřejmě pouze autor. Další chlapec tvrdil, že jde o *parapet za oknem*, zatímco jedna z dívek uvedla, že to je *klobouk*. Zde by se dala odhadnout spojitost s *cylindrem*, ale jde vsutku o velký odhad.

U přezky se velmi vzácně všichni shodli na správné odpovědi. Z 27 odpovědí se 12 shodlo na tom, že se jedná o součást pásku (*to kovové u pásku*) a zbylých 15 se rozprostřelo mezi součást bot nebo „přezkáčů“. Tentokrát nikdo neuvedl spojitost s batohy či jinými typy přezek.

U i hmoždíře se většina odpovědí shodla na tom, že se jedná o nástroj k drcení, někdy o drcení koření či potravin. V 9 případech pak autoři odpovědí tvrdili, že se jedná o *drtič* či *drtičku*, už však nebyvalo uvedeno čeho. Zaměňovat hmoždír například s drtičkou odpadu by zřejmě nebylo vhodné. Osm respondentů pak definovalo pojem jako *kuchyňskou potřebu* či *nádobu s paličkou*. Pouze v jednom případě se opět objevila odpověď směřující hmoždír k válečné terminologii, tedy k dělu. A pouze jediná další odpověď byla zcela chybná, když autor napsal, že se jedná o plastovou pomůcku při vrtání. V jeho podání se zřejmě mělo jednat o hmoždinku.

Ani u čtrnáctiletých se pojem *uhrančivý* nedočkal většího úspěchu, na tento pojem odpovědělo pouze 7 dětí. Čtyři z nich správně zařadili pojem k pohledu či k očím, další také uvedl, že se jedná o pohled, ale o přísný pohled, což není zcela přesnou definicí. Jedna dívka dala slovo do synonyma ke *kouzelný*, ale ani to není přesné. Poslední chlapec se pak pokusil *uhrančivý* definovat jako *člověka, který nechal uhranout*. Zde se chlapec nechal zmást a definoval *uhranutý* a nikoliv *uhrančivý*.

U pojmu *zběh* se objevovaly zcela standardní odpovědi. Největší počet hlasů (9 hlasů) získal *zrádce*, hned v zápětí s 8 hlasy zůstal *uprchlík* a 4 hlasy pak získal *člověk, co utekl*. Zde není přesně definováno, odkud utekl, a tak není odpověď zcela přesná, ale dá se považovat za správnou. O to hůře jsou na tom odpovědi typu *zloděj, zběhlý člověk* či *ryba na jídlo*. U této poslední odpovědi skutečně netuším, kde k ní autor přišel. Zcela poprvé se tu také objevuje zcela přesné synonymum, které jsem osobně očekávala v mnohem větším počtu odpovědí – *dezertér*. Tento pojem se však objevil pouze jedenkrát, a to zde.

Oltář opět získal ze zastaralých výrazů největší počet odpovědí, pokusilo se ho vysvětlit 41 respondentů. Dvacet pět z nich opět dala *oltář* do spojitosti se svatbou či sňatkem, i když nad odpovědí, že oltář *oddává*, by se dalo značně polemizovat. Dalších 10 respondentů pak správně zařadilo oltář ke kostelu. Mezi typickými odpověďmi se

objevil *stůl v kostele, stůl k modlení, místo, kde káže kněz či obětní kámen*. Spojení s oběťmi se však objevilo pouze ve dvou odpovědích. Chybnou odpovědí pak byla možnost *obraz*.

Na pojem *aplikace* neodpovědělo 12 dotázaných. Stejně jako u předchozí věkové skupiny pak převážná většina (21 odpovědí) definovalo aplikaci jako *hru/hry*. I nadále tedy převažuje trend, ve kterém si děti spojují aplikace čistě s volnočasovými aktivitami. Dalších 17 odpovědí pak směřovalo s obecnějším rámci a definovalo *aplikaci* jako typ *programu* či *součást softwaru*. Stejně tak obecné byly i možnosti *v PC/v mobilu*, naopak mnohem konkrétnější se žáci pokoušeli být u odpovědí ve stylu *Google +, Facebook, skype* apod.

Web rovná se *internet*, takový výsledek jasně plyne z dalších definic. I zde se na tom shodlo 39 dotázaných z 49 odpovědí, tedy přibližně 80 %. Ostatních odpovědí bylo velmi málo a shodli se na nich maximálně dva žáci – *sít, k vyhledávání, blog* či *součást PC*.

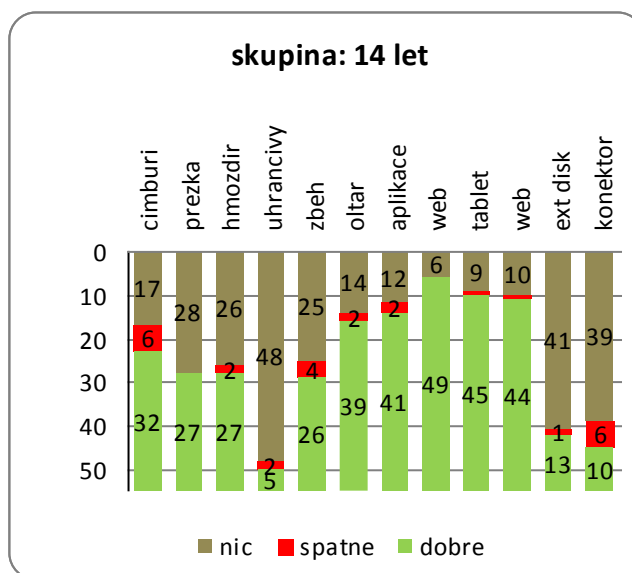
I u tabletu přetrvávají stejné názory, především ten, že *tablet* je *větší mobil*. Tuto možnost uvedlo 24 žáků ze 46 odpovědí, čili 51 %. Možnost *menšího PC* se však mezi čtrnáctiletými příliš neujala a uvedl ji jeden jediný chlapec. Místo toho definovalo 6 studentů *tablet* jako *zařízení s dotykovým displejem* či *elektroniku*. Ve třech případech se jedná i o *dotykovou placku*. Jeden z chlapců uvedl, že se jedná o netbook, tato odpověď však není zcela přesná, i když se nedá považovat ani za chybnou, zvláště v dnešní době, kdy se pomocí přídatné klávesnice dá z tabletu netbook vytvořit.

Ani u webové kamery nedošlo k přílišnému posunu v odpovědích. Ze 45 odpovědí se 20 zaměřilo na prostou definici *kamery na PC*, zatímco 10 se pokusilo vytvořit odpověď ve smyslu, že se *dva mohou vidět přes PC*, i když definice ve smyslu *vnímacího zařízení* byla občas velmi krkolomná. Stále více studentů pak spojilo užívání web kamery se Skypem.

Ani u čtrnáctiletých se *externí disk* nedočkal většího úspěchu, pokusilo se ho definovat pouze 14 odpovídajících. Čtyři z nich se uchýlili k možnosti *přenosného disku* a další čtyři k *(velké) flešce*. Poslední možností pak byl *přístroj k děláni fotek*. Tato definice je velmi vágní, ale jelikož i to web-kamera umožňuje, jde v zásadě o odpověď správnou.

I konektor zůstává pro studenty spíše neznámou. Většina studentů se pokusila pojem definovat jako *zakončení kabelu* či *připojení k počítači*, což jsou samozřejmě správné odpovědi, stejně jako se neustále opakující možnost *u sluchátek*. Kromě již

výše zmíněných možností se však objevily dvě zcela nové. První z nich je *věc na promítání filmu*, kdy si chlapec spletl *konektor* a *projektor*, a druhá z nich je popletení *konektoru* a *korektoru*, tedy *věci na obličej*. Nutno zdůraznit, že poslední odpověď přišla od tří respondentů a všechno to byly dívky.

Graf 4: Výsledky třetího úkolu u skupiny 14 let; nevyplněno (šedá), chybně vyplněno (červená) a dobře (zelená). Zdroj: vlastní tvorba.

Čtvrtý úkol ani čtrnáctiletým nečinil větší potíže, opět se však ukázal nejvíce problematický k vyhledávání synonym pojem *chytit*. Na ten nic nenapsalo 10 žáků, zatímco u ostatních se jednalo jen o 8 žáků. U slova *jít* se nejvíce odpovídajících shodlo na synonymu *chodit*, které uvedlo 29 žáků. S poměrně velkým odstupem se pak umístila slova *procházet se* (s 9 hlasy), *šlapat* (s 8 hlasy) a *pochodovat* (také s 8 hlasy). S menším počtem zmínek se objevila slova *běhat*, *kráčet*, *řapat* a *navštěvovat*. Celkem žáci uvedli 65 slov, což znamená, že každý čtrnáctiletý žák věděl v průměru 1,4 synonyma ke slovu *jít*.

U výrazu *koukat* dominovalo *dívat se*. Ze 43 odpovídajících ho uvedlo 18 žáků. Již s menším počtem hlasů následovaly výrazy *čumět* (15 hlasů), *sledovat* (10 hlasů) a *pozorovat* a *zírat* (oba po 8 hlasech). Dále čtrnáctiletí uvedli výrazy *okounět*, *mrkat*, *civět*, *vidět* nebo dvakrát i uvedli slovo *zrak*, které je sice spojené s koukáním, nejedná se však o synonymum. V průměru tak každý znal 1,2 synonyma pro pojem *koukat*.

Žádné synonymum ke slovu *chytit* nevedlo 20 žáků a i ostatní uváděli spíše po jednom slově stejného významu. Nejčastěji se objevovalo *čapnout* (10 hlasů) a *uchopit*

(10 hlasů). Na pomyslné druhé příčce pak skončilo *vzít* se 7 zmínkami a na třetím místě *brát* s 6 zmínkami. S jedním až třemi hlasy se pak objevily výrazy *zachytit*, *vychytat*, *lapit*, *držet*, *sebrat*, *ulovit* či *dostat*. Ke slovu *chytit* tak v průměru každý znal 1,1 synonyma.

Ani pátý úkol nepřinesl ve skupině čtrnáctiletých větší překvapení. Odpovědi byly konstantní a velmi často předvídatelné bez větších překvapení. Na slovo *monitor* neodpovědělo 12 žáků, zbylí se však kromě 5 správně shodli, že se jedná o *obrazovku*. To znamená, že toto české synonymum uvedlo správně 69 % dotázaných. Ze zmíněných pěti chybných odpovědí odpověděly čtyři dívky, že se jedná o *PC*, zatímco jeden chlapec uvedl pojem *displej*.

U slova *smartphone* se odpovědi rozdělily do dvou téměř stejných skupin, první z nich tvrdila, že se jedná o *mobil/telefon* (15 hlasů) a druhá, že se jedná o *chytrý telefon* (14 hlasů). Zbylých šest možností znělo *dotykáč*, *mini-telefon* či *tablet*. Pokud bychom se tedy spokojili s odpovědí, že *smartphone* je prostě jen telefon bez bližší definice, byla by úspěšnost odpovědi vyšší 82 %.

Výsledek průzkumu u slova *mobilní* opět svádí k přepsání výkladových slovníků, i čtrnáctiletí se totiž shodli na tom, že se jedná o synonymum k *telefonní*. K tomuto pojmu se uchýlilo 20 žáků z 34, tedy přes 58 %. Čtyři napsali chybně, že jde o *mobil*, a jeden chlapec uvedl, že jde o synonymum k *pohotovostní*. Pouze 8 znalo správnou odpověď, že *mobilní* znamená přenosný, jen jedna žákyně poskytla ještě správnější definici, a to *pohyblivý*.

Management opět obsadil místo o nejméně zodpovídaný pojem, jeho vyplnění se raději vyhnulo 38 žáků. Z uvedených odpovědí pak pouze 4 zněly správně – *vedení*. Dvě chybně uváděly, že jde o *manažera*, a dvě, že jde o *obchodního ředitele*. Objevily se však i výrazy typu *pošťák* (zřejmě mělo jít o *messenger*), *vůdce* či *firmu*. Ačkoliv se tedy s tímto slovem setkáváme téměř denně, ani čtrnáctiletí netuší, co se skrývá za jeho významem.

U výrazu *football* se opět odpovědi rozdělily do dvou skupin. Větší z nich s 19 hlasy správně určila, že české synonymum zní *kopaná*, ta druhá s 15 hlasy tvrdila, že českým synonymem je *fotbal*. S 6 hlasy se na třetí pozici usídlila *hra*. Tato odpověď je správná ve smyslu, že se skutečně jedná o hru, ale chybná v tom, že se nejedná o přesné synonymum. Jeden chlapec dokonce uvedl, že českým synonymem je *ragby*. Z určitého hlediska by mohlo jít o pravdu, protože to, co se skrývá pod anglickým výrazem

football se podobá spíše hře rugby. Nejedná se však o český výraz. Dvě dívky pak správně označily *football* za sport, ale opět nejde o slovo stejného významu.

Naproti tomu pojem *mail* rozdrobil respondenty na spousty drobných skupin. Nejvíce z nich, 11 žáků, uvedlo chybně, že jde o *email*. Hned v zápětí s 10 hlasy následovala správná odpověď *pošta*. O hlas méně pak získala *schránka*. S pěti a méně zmínkami se objevily i *zprávy*, *SMS*, *SMS v PC*, *internetové dopisy* či *dopisy na PC*. Tyto definice se sice mohou zdát pravdivé, nejedná se však o slova stejného významu a už vůbec ne čistě česká.

U výrazu *když* v následujícím úkolu vyzkoušeli studenti zřejmě všechny varianty, které z tohoto fonetického přepisu jsou získat. Alespoň po jednom se objevilo *kdiš*, *kdiž*, *kdyš*, *gdyš*, *diš*, *kdyš a gdiž*. Při bližším zkoumání by nebylo marné dát studentům tyto pojmy vysvětlit, zda by byli vůbec schopni identifikovat, o jaká slova původně šlo. U výrazu *vjezd* se pak objevily pouze dva chybné přepisy, a to *vjest a zcela* chybně přečtené *vejít*. *Shoda* se sice objevila hned pětkrát ve formě *schoda*, jednalo se však o jediný chybný přepis, který u tohoto slova čtrnáctiletí udělali. U slova *plakát* dokonce nedošlo k jediné chybě a i *vchod* byl z větší části ušetřen, jen 2x studenti slovo přepsali jako *vchot*.

U zkratk se již tradičně sešlo nejvíce odpovědí a jen zanedbatelné procento z nich nebylo správně. U výrazu *jj* pouze 4 dotázaní neodpověděli a zbylí svoji odpověď napsali správně. Výraz *WTF* byl uveden chybně pouze 2x (jednou jako *můj bože* a podruhé jako *where is the food – kde je jídlo*), zato málokdo znal jak český překlad, tak původní slova. Třicet dva dotázaných znalo český význam *co to sakra je*, ale jen 16 k tomu dokázalo uvést i správná anglická slova. Totéž platilo i u *lol*, kdy 25 respondentů uvedlo správně, že se jedná o *smích*, původní zkratku slova však neuvedl nikdo. Tříkrát se opět objevil název hry *league of legends* a jednou o překlad *lot of love*, nikdy se však v této věkové skupině neobjevilo anglické *lot of laugh* nebo *laughing out loud*. U tohoto výrazu už tedy byla zcela potlačena jeho původní interpretace i zkracovaná slova, českými teenagery je bráno čistě jako pojem s vlastním přeneseným významem. U spojení *U2* se 10 žáků shodlo na anglickém přepisu i českém významu, většinou však byla uvedena jen jedna z možností, dalších 5 žáků si vzpomnělo na legendární skupinu *U2* a 2 dívky pak chybně zkratku přečetly a uvedly, že se jedná o *operátora*, čili *O2*. Velmi podobná situace nastala i u *CU*, kde 7 studentů uvedlo

anglický přepis a 6 český význam. Tři se pak shodli na správné skutečnosti, že jde o chemickou zkratku pro *měď*. Zbytek nechalo řádek nevyplněný. Mezi čtrnáctiletými se objevila jediná dívka, která znala jak anglická, tak česká slova zkratky UTFG. Jediný další pokus o vysvětlení se omezil na prosté a zcela chybné *sklapni*. Stále víc se tedy setkáváme se zkratkami, které studenti očividně znají, užívají je, ale již si nejsou vědomi jejich přesných definic či původního významu. Dle množství dále uvedených zkratk (viz tabulka) však podobné zkratky patří mezi velmi časté společníky mediální komunikace teenagerů.

Pokud by se děti ve věku 14 let měly rozhodnout, jak pozvou svého spolužáka na chatu, nejčastěji by to udělaly formou hovoru z mobilního telefonu. Tato možnost získala 18 hlasů. Facebooková pozvánka získala 13 hlasů a s menším odstupem zůstalo posílání SMS zpráv s 10 hlasy. Jen 6 žáků by počkalo, až svého spolužáka uvidí, tři by použili ke komunikaci Skype či jinou aplikaci. Jeden z chlapců by využil poštovní služby. Nejenže se potvrzuje dominance telefonní komunikace, ale zároveň se zde potvrzuje hypotéza, že vše v dnešní době musí být *ted'-hned*. Možnosti, na které není možné okamžitá odpověď: *email*, *dopis* a *čekání na osobní setkání* totiž byly značně potlačeny, nebo alespoň značně zredukovány.

Devátý úkol mě ujistil v tom, že internetový svět začíná lehce pozměňovat význam některých slov. Třicet dětí se sice shodlo, že LIKE znamená *líbí se mi*, všechny další odpovědi však získaly alespoň 5 hlasů, *souhlasím* dokonce 8. U SHARE se 28 dotázaných shodlo na *sdílím*, i ostatní možnosti však byly zaškrtnuty alespoň 1x. U PŘÍTELE se pak hlasy rozdělily mnohem rovnoměrněji. Nejvíce získal *člověk, kterého znám* se 17 hlasy, hned v zápětí následoval *člověk, kterému věřím* s 16 hlasy a *člověk, který se mi ozval a nabídl mi „přátelství“* s hlasy 14. I zbylé dvě odpovědi získaly po 4 hlasech (*člověk, se kterým si píš*) a po 7 hlasech (*člověk z reálného života*). Je zvláštní, že poslední možnost, která nabízí napojení na reálný svět, skončila až na předposledním místě. I to značně napovídá, jak moc se pokřivuje význam tohoto slova v internetovém světě, či spíše jak moc se odděluje význam „reálného“ a „internetového“ přítele.

4.2.7 Skupina ve věku 15 let

I ve skupině patnáctiletých odpovídalo 55 žáků, z toho 27 chlapců a 28 dívek. V tomto věku se již většina studentů nachází v 9. ročníku základní školy, a tudíž by jejich odpovědi měly být nejpřesnější a nejlépe vysvětlené. Jak si však ukážeme níže, není tomu tak, naopak se ještě více prohlubují rozdíly a chybné odpovědi, které jsme mohli sledovat již u mladších spolužáků. „*Dá se sice předpokládat, že objem slovní zásoby žáka šestého postupového ročníku je menší než objem slovní zásoby žáka devátého postupového ročníku. Při výzkumu jsme se však setkali se dvěma vyhraněnými typy: žáky jazykově aktivními a žáky jazykově značně pasivními.*”⁷⁷ Tato pasivita se pak neodvíjí od věku žáků, ale od jejich vlastní snahy o zapojení.

Průměrná denní dávka médií se v této věkové skupině usídlila na 9 hodinách. Nejméně tráví s médii dva chlapci, kteří uvedli údaj 2 hodiny, naopak dvě dívky napsaly 24 hodin denně, čili neustálé připojení alespoň na nějaké z médií. Nejvícekrát pak byly uvedeny 4 hodiny (5 odpovědí) a 5 hodin (5 odpovědí). Zbytek žáků se poměrně rovnoměrně rozprostřel napříč hodinových spektrem.

Hned v prvním úkolu se přesvědčujeme o tom, že sociální síť Facebook je naprostá nezbytnost k životu mezi patnáctiletými vrstevníky. Jen jeden student zaškrtl možnost, že účet na Facebooku nemá, další tři pak uvedli, že ho užívají méně než 5x měsíčně. Všechny ostatní odpovědi pak směřovaly k dennímu užívání Facebooku. Dvacet tři dotázaných užívá tuto sociální síť častěji než 5x denně a dalších 27 denně. Celkem tedy 50 z 55 dotázaných se denně připojuje na sociální síť Facebook, což tvoří celých 90 %. Jen jedna dívka se připojuje 5x do týdne.

I v užívání serveru Youtube panuje podobný trend. Jednapadesát žáků navštěvuje Youtube alespoň denně, což tvoří 92 % z nich. Všechny ostatní možnosti si pak vysloužily po jednom zaškrtnutí, dva studenti neuvedli nic, a tak tento server nejspíše nenavštěvují.

Aplikace Skype si stále udržuje odpovědi rozprostřené po celém nabídnutém spektru. Zde 19 žáků uvedlo, že ho používá na denní bázi, 15 zaškrtl možnost užívání 5x týdně a dalších 15 zaškrtl možnosti užívání 5x měsíčně a méně. Šest žáků aplikaci stále nevlastní nebo nepoužívá.

⁷⁷ KALA, Miroslav, ed. a BENEŠOVÁ, Marie. *Písemný a mluvený projev žáků základní školy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 480 s. Strana 23.

Textové zprávy jsou třemi uživateli posílány více než 5x denně a dalšími 25 alespoň denně. Jedná se o poměrně značné navýšení oproti předchozím věkovým skupinám, i když se i navýšil počet studentů, kteří SMS zprávy neužívají vůbec, a to na 11 uživatelů. Patnáct žáků užívá textové zprávy spíše v týdenním horizontu, ale k měsíčnímu užívání se pak přihlásila jediná dívka. U textových zpráv se tedy také začínají oddělovat skupiny, které toto médium užívají denně, a ty, které ho neužívají vůbec.

Ještě více je tento trend patrný u *smartphonů*, kde 27 patnáctiletých uvedlo denní a vyšší užívání a 28 užívá chytrý telefon buď jen méně než 5x měsíčně (12 odpovědí) či vůbec (16 odpovědí). Odpovědi v meziobdobí zůstaly nezaškrtnuty. Propast mezi uživateli a „neuživateli“ chytrých telefonů se tak s rostoucím věkem stále více prohlubuje.

U emailu i nadále postupuje klesající tendence jeho užívání. Nikdo ze skupiny patnáctiletých neuvedl, že by ho užíval více než 5x denně a jen 6 uvedlo užívání denní. Stejný počet pak zaškrtl možnost týdenního a měsíčního užívání emailového účtu. Dvaadvacet dotázaných zkontroluje účet méně než 5x měsíčně a zbylí studenti (15) nejsou k emailovému účtu přihlášení nikde.

Naštěstí i zde zůstává řeč jako pevná stálice mezi médii. K dennímu užívání se hlásí 47 uživatelů, 2 pak pouze k užívání v horizontu týdne. Poměrně velký počet studentů (6) poté uvedlo zvláštní věc a to, že řeč neužívají vůbec. Buď se jedná o snahu o recesi, či se všichni tito žáci rozhodli, že se jim lépe komunikuje přes mediální prostředníky než přímo mezilidskou interakcí.

Tradiční médium televize začíná ve skupině patnáctiletých lehce ztrácet. Denně jí sice sleduje alespoň 28 dotázaných a týdně ji zapne alespoň 12 dalších, celých 10 studentů však uvedlo, že televizi nesleduje vůbec. To znamená, že více než 18 % patnáctiletých nahradilo toto tradiční médium něčím jiným. Pokud se podíváme na postupný vývoj, tak od jedenáctiletých (kde televizi sledovali všichni) se jedná o exponenciálně stoupající trend. Dnešní teenageři už zřejmě preferují sledování filmů/seriálů na internetu, kde nejenže nejsou obtěžováni všudypřítomnými reklamami, ale také jsou vlastními pány celého programového spektra.

I knihy jsou stále více vytlačovány na okraj pozornosti. V této skupině poprvé nikdo nezaškrtl možnost, že konzumuje knihy více než 5x denně a jen 7 dalších zaškrtl denní konzumaci knih. To znamená, že jen 12 % patnáctiletých alespoň jednou denně sáhne po knize (a to zde jsou započítány i odpovědi těch, kteří do své odpovědi zahrnují

učebnice). Oproti tomu značně vzrostl počet čtení méně než 5x měsíčně (22 odpovědí) a dětí, které nečtou vůbec (10 odpovědí). Tento trend může i stát za tím, že ačkoliv jsou patnáctiletí nejstarší zkoumanou skupinou, neznamená to, že by nějak výrazněji byla posílena jejich slovní zásoba či vyjadřovací schopnosti.

Aplikace oproti knihám však značně posiluje. Denní užívání uvedlo 36 dotázaných, což je více než 65 %, dalších 10 dotázaných se s aplikací setká alespoň 5x týdně. Prvně se neobjevil nikdo, kdo by aplikaci neužíval vůbec.

U úkolu vysvětlování pojmů nedošlo v této skupině k žádnému výraznějšímu posunu, naopak velké množství dotázaných se ani nesnažilo dané úkoly vyplňovat. U pojmu *cimbuří* vyplnilo definice jen 26 dotázaných, z nichž 10 se spokojilo s prostým spojením, že *cimbuří* se nachází na hradě či zámku. Všechny další definice se pak vždy objevily po 4 kusech – *náměstí*, *balkón na hradě*, *hradní věž* a *hradní vyhlídka*. Jednota těchto odpovědí dokonce vede k otázce, zda nemohlo v některých případech dojít k opisování.

Slovo *přezka* se dokonce pokusilo vysvětlit ještě méně studentů, pouhých 23. Z nich se 16 shodlo na tom, že jde o část *pásku* nebo *tu kovovou věc u pásku*. Další čtyři uvedli, že se přezka nachází u přezkáčů a jeden, že je to součást boty. Dvě odpovědi však byly zcela ojedinělé, a to součást *kabelky* a součástku *kola*. Zde si nejsem jistá, zda se nejedná spíše o záměnu výrazu s *přehazovačkou*.

Hmoždír se dokonce pokoušelo vysvětlit pouze 22 studentů. Z nich 14 správně uvedlo, že se jedná o nástroj k drcení koření, 2 další ho popsali jako miskou s paličkou. Objevily se i hodně vágní definice jako *nádoba*, *drtič* či *velký džbán*. K definici hmoždíře jako zbraně se uchýlil i jeden chlapec, ale ten uvedl, že šlo o *zbraň za husitství*, což je sice doba, kdy *hmoždíře* vznikaly, jejich užívání přímo v husitských bojích však není prokázáno.

U pojmu *uhračivý* se sešly pouze 4 odpovědi. Všechny se správně pojily ke slovu *pohled*, žádná z nich však nebyla úplně přesná, i když v rámci neznalosti bych tyto odpovědi uznávala – *hypnotický pohled*, *zlý pohled*, *vyčítavý pohled*, *děsivý pohled*.

Ani u *zběha* nedošlo k výraznějšímu překvapení. Šestnáct studentů uvedlo synonymum *uprchlík*, další se po jednom či dvou hlasech uchýlilo ke *zrádci*, *utečenci* či *člověku, co uprchl z války*. Ani jedenkrát se zde neobjevilo synonymum *dezertér*, což bych čekala právě zde, u nejstarších respondentů. Naopak se tři dotazovaní opět shodli na chybné verzi slova *sběh* a napsali, že jde o *sběh lidí/psů*.

Oltář i u patnáctiletých úspěšně definoval největší počet žáků, celkem 28 žáků, a opět se největší počet (16 žáků) z nich zaměřil na spojení se *svatbou/oddáváním* či *sňatkem*. Další dva pak opět uvedli, že oltář je *ten, co oddává*. Asociace tedy byla správná, ale slovní spojení značně nedostatečné, zvláště na žáka 9. ročníku. Dalších 6 studentů uvedlo možnosti *stolu v kostele* nebo alespoň *v kostele*. Poslední dvě odpovědi sice byly zařazeny alespoň do správného asociačního okruhu, ale nedají se považovat za synonyma, jde o *svatyni* a *místo k odpočinku*.

Moderní slova nečinila studentům takové problémy jako výrazy zastaralé, přesto se k nim většinou nevyslovila ani polovina respondentů. U aplikace to bylo 23 studentů, z toho 15 již tradičně označilo aplikaci za *hru/hry* nebo *hry na mobilu*. Ani u starších studentů se tak většinou *aplikace* nepojí s jinými typy programů než s těmi zábavními. Další dvě respondentky pouze přiřadily *aplikace do mobilu* a další dva chlapci napsali, že to je *program na vyhledávání*. Další čtyři dívky uvedly přímo příklady aplikací jako například *FB, napchat, Messenger* či *Pou*.

Zato u *webu* se shodli všichni dotázaní. Kromě jediné dívky, která uvedla, že jde o *internetovou adresu*, všichni ostatní napsali, že *web* rovná se *internet*. Taková shoda nepanovala nikde u jiné skupiny ani pojmu.

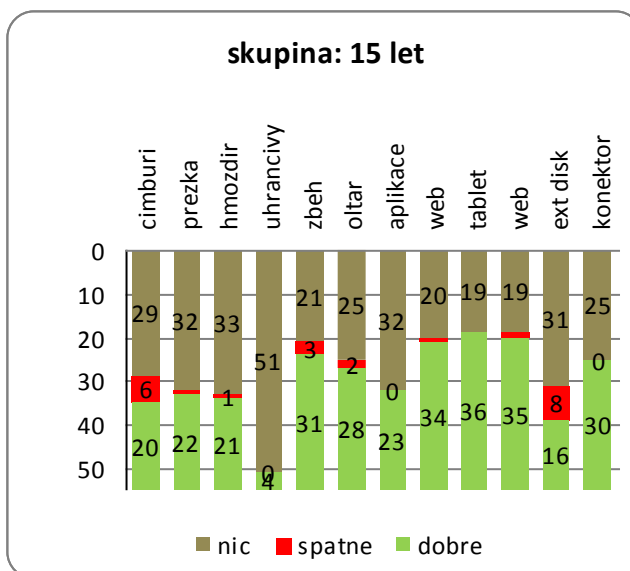
Ani u tabletu se patnáctiletí tolik neshodli, i když jejich odpovědi byly poměrně sourodé. Nejvíce hlasů opět obdržel *větší telefon (bez volání)*, který získal 18 hlasů. S poměrně velkým odstupem pak často žáci označovali *menší PC* (9 hlasů) a stejně často i *zařízení* či *elektronika*. Pět dětí poté napsalo, že se jedná o přístroj na hry. Zmínky o dotekovém displeji či jiných funkcích se v tomto případě neobjevily.

U *web-kamery* 10 studentům jako definice stačil prostý výraz *kamera* a víc si s jeho definicí nelámali hlavu. Osm respondentů se snažilo její funkci popsat pomocí definic jako *jde vidět přes web, aby se dva viděli, ke koukání na druhou stranu*. Člověk neznalý věci by z těchto definic pravý účel web-kamery zřejmě nepoznal, přesto jde vesměs o správné odpovědi. Čtyři žáci pak užití spojili se *Skypem* a dalšími sociálními sítěmi. Jako prostředek k natáčení či fotografování, web-kameru označili 3 žáci.

Externí disk pak rozdělil respondenty na 4 skupiny po 6 hlasech. V první z nich se shodli, že jde o *přenosný disk*, v druhé, že se jedná o *paměť v PC* a ve třetí, že se užívá jako *úložiště*. V poslední skupině se objevila více či méně přesná přirovnání k *flešce, exteráku, disku mimo počítač* či jen *krabičce na filmy*.

Konektor správně označilo 14 patnáctiletých žáků jako *konec/zakončení kabelu*. Jeden chlapec se dokonce pokoušel o obšírnější definici *kabelu, který má připojit třeba*

mobil k PC. O něco podobného se snažila i žačka, která konektor označila jako *kabel k nabíjení*. Což může být za určitých podmínek správná odpověď, pokud se jedná o napájení přes počítač. Pět posledních pak opět uvedlo jako příklad konektoru *sluchátka*.

Graf 5: Výsledky třetího úkolu u skupiny 15 let; nevyplněno (šedá), chybně vyplněno (červená) a dobře (zelená). Zdroj: vlastní tvorba.

Při úkolu se synonymy k daným slovům se u patnáctiletých našlo několik nových slovíček, nejvíce frekventovaná slova však zůstala stále stejná. U slova *jít* šlo opět o *chodit*, které uvedlo celkem 28 dětí. S velkým odstupem 8 hlasů zaostávalo ne zcela přesné *běhat*, všechny další výrazy si však odnesly čtyři a méně zmínek. Mezi těmito slovy se objevila synonyma *klusat*, *pochodovat*, *pohybovat se vpřed*, *kráčet* či *jet*. Zcela mimo vyčleněné pojmy pak jeden chlapec uvedl slova jako *domů a spát*. Zřejmě se však jednalo o nepochopené zadání. V průměru každý žák 1,4 synonyma.

U *koukat* dominovalo slovo *dívat se* s 18 zmínkami, *pozorovat a vidět* pak získalo 10 hlasů. Se shodným počtem 5 hlasů se objevily i nespisovné výrazy *čučet a čumět*. Po jednom až třech zmínkách se objevily výrazy *hledět, sledovat, zhlédnout, civět, mrkat, zírat* a i nové dříve nezmiňované výrazy *čubrnět a čekovat* (z ang. check – zkontrolovat). V průměru však ti, co odpověděli na tento úkol, znali pouze 1,2 výrazu stejného významu jako *koukat*.

Slovo *chytit* skončilo ještě hůře. Jediné dva pojmy, které získaly 8 zmínek, byly *lapit a držet*. Všechna ostatní slova získala maximálně čtyři zmínky, většina však pouze jednu. Synonym se však objevila celá řada; *lovit, vzít, uchopit, přichytit, nachytat,*

obdržet, polapit či *uchovat*. V průměru však každý patnáctiletý znal pouze 1,08 synonyma ke slovu *chytit*. Jedná se o nejhorší výsledek napříč všemi slovy i věkovými kategoriemi.

V pátém úkolu, při hledání českých synonym, našli patnáctiletí jen velmi málo výrazů, kterými se pojmy snažili definovat. K těmto úkolům se také většinou nevyjádřila ani polovina dotazovaných a i synonyma, která uváděli, se většinou zdála vágní a naprosto bez nápadu či snahy o vysvětlení. Pojem *obrazovka* správně uvedlo 25 žáků, všechny ostatní odpovědi se pak objevily pouze v jediném exempláři; *bedna u PC, displej, počítač, plazmovka a deska*. Všechny tyto odpovědi však postrádaly buď významové náležitosti nebo se nejednalo o český výraz.

U *smartphonu* se v této kategorii objevily pouze 3 výrazy. *Chytrý telefon* správně uvedlo 18 žáků, dalších 14 se spokojilo se synonymem *mobil* či *telefon*. I zde je však problém, že *mobil* není slovo českého původu. Dvě odpovědi se shodli na *malém telefonu*.

Ani patnáctiletí nezklamali ve svém nezamýšleném lobování, aby byl výraz *mobilní* přepsán na *telefonní*. Přesvědčeno o tom bylo 12 dotázaných. Stejný počet však uvedl i správnou odpověď, a to *přenosný*. Dvě odpovědi pak stály zcela mimo, a to *vždy po ruce* a *nahrávací* nezminěno co.

Výraz *management* skončil ještě hůře, objevily se u něho pouze 2 odpovědi, ale o synonyma k tomuto výrazu se odhodlalo pouze 10 lidí, což není ani čtvrtina dotázaných. Šest u nich správně uvedlo slovo *vedení*, zbytek se odkazoval k *firmě*.

Alespoň u pojmu *football* projeví patnáctiletí větší aktivitu a uvedli alespoň 6 pojmů. Nejvíce z nich (16) naštěstí správně přiřadilo pojem *kopaná*, hned v zápětí se 14 odpověďmi skončil výraz *foťbal*. Čtyři žáci se shodli na tom, že se jedná o hru a další čtyři se snažili hru i uvést, když psali sporty jako *hokej, basket* a *tenis*. Jedna žákyně napsala, že se jedná o *míč*, což je ve své podstatě správná odpověď, jedná se totiž o doslovný překlad. Nejvíce se mi však líbila odpověď jiné žákyně, která *football* definovala jako: *12 bohatých chlapů, co kope do míče*. Ve své podstatě se jedná o správnou definici a s plně českými výrazy, jen to není synonymum.

Všechny odpovědi u *mailu* už byly zmíněny v předchozích podkapitolách. Stejný počet hlasů (7) získala nejen správná odpověď *pošta*, ale i jiná frekventovaná synonyma jako *zpráva, internetová pošta* či *email*. O dva hlasy méně získala *počítačová SMS* a jediný hlas běžná *SMS*.

Fonetické přepisy nečinily problémy ani patnáctiletým. U slova *když* se objevila jedna jediná špatná verze, když dva studenti napsali *kdyš*. U *vjezdu* se sice objevily chybné interpretace hned 3 (*věst – 2x*, *vzjezd – 1x*, *vjest – 2x*), stále však šlo o velmi malý počet oproti o rok mladším spolužákům. I u *shody* se žáci ve správnosti neshodli třikrát; *schoda*, *zhoda* a jednou dokonce i *schod*. U slova *plakát* se chyba vloudila jen ve dvou případech, kdy žákyně uvedla *plagát* a její spolužák pak napsal poměrně vtipnou interpretaci slovem *plkat*. U *vchodu* se spletli pouze dva chlapci, oba chybným přepisem ve tvar *vchot*. Skupina patnáctiletých tedy provedla jedny z nejlepších fonetických přepisů, zřejmě se zde již začala projevovat vizuální gramatika slov.

Výsledky šetření u frekventovaných zkratk dopadly téměř totožně jako u předchozích skupin. Výraz *jj* uvedlo správně všech 34 žáků, kteří na dotaz odpovídali, u ostatních výrazů (WTF, U2, CU) se však stále více začala prosazovat česká verze zkratk, u které odpovídající znali význam, anglická slova však byla mnohdy opomíjena. U výrazu WTF například 23 dětí správně uvedlo smysl, jen 11 však napsalo i *What the fuck?* (zvláště ve správně napsané podobě). Nejvíce je to patrné u *LOL*, kdy se 16 studentů shodlo na tom, že jde o *smích* či *humor*, opět nikdo však neuvedl anglická slova. Jediná dívka pak znala původní anglickou větu, jejíž zkratka zní *UTFG*.

V případě pozvánek na chatu by si nejvíce respondentů (13) ve skupině patnáctiletých vybralo zprávu na Facebooku, jen o tři méně poté získala možnost *volání z mobilního telefonu*. Dalších pět žáků by pozvánku poslalo SMS zprávou a tři by si počkali, až svého kamaráda/kamarádku uvidí osobně. Dva by spoléhali na poštu. Opět si však nikdo nezvolil email, či dokonce volání z pevné linky. Tato možnost nebyla během celého zkoumání vybrána ani jedenkrát. Některý z dalších významů by se měl zabývat tím, zda dnešní generace ještě vůbec tuší, co to pevná linka je.

V této skupině došlo u posledního úkolu ke zvláštnímu jevu, protože náhle čtyři z možností nezískaly ani jeden hlas. Hned u prvního výrazu *LIKE* to je *beru na vědomí* a *četl jsem*, které nezaškrtl nikdo. Lidé se tedy zaměřili pouze na *líbí se mi* (30 hlasů) a *zaujalo mě* (10 hlasů). To samé se stalo u *SHARE*, kde možnosti *líbí se mi* a *četl jsem* nezískaly jediný hlas. Třicet dotázaných zaškrtnulo možnost *sdílím* a dalších 8 se přidalo k *podívej se*, tři udělili bod *zaujalo mě*. Naproti tomu u *PŘÍTELE* se zaškrtnutí opět

dočkaly všechny možnosti, přičemž dominoval *člověk, kterého znám* (20 hlasů) a *člověk, se kterým si píšu* (s 11 hlasy), zbylé možnosti získaly min. 5 hlasů. I zde je tedy vidět, jak se posouvá význam těchto slov, zvláštní je ale náhlé zaměření pouze na některé odpovědi. Pokud by se jednalo pouze o jednu možnost, dalo by se to svést na nedostatek „vhodných“ respondentů, ale v případě čtyř možností, která náhle nezískaly ani jedné zaškrtnutí, už jde spíše o jiné vnímání skutečnosti mezi jednotlivými věkovými skupinami.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se snažila přinést pohled na změny v dětské řeči a na to, jaký vliv na tyto změny mohou mít nová média a média všeobecně. Při psaní práce jsem se částečně opírala o teoretickou literaturu, která sloužila především pro pochopení problematiky, s jakou se setkáváme v oblasti dětské řeči a jejího osvojování a v oblasti médií a jejich složitého definování. Většina práce pocházela z dotazníkového šetření, kterého se zúčastnilo bezmála 300 respondentů ve věku od 11 do 15 let. Dle mého úsudku mohu z výsledků dotazníků zcela pevně říci, že se mluva současné generace v mnohém pozměnila oproti generaci současných –cetiletých i starších. Jedná se o změny ve slovní zásobě, ale také o mnohé změny v užívání slovní zásoby, v porozumění slov i v samotném přístupu ke komunikaci. Poslední úkoly jasně dokázaly, jakým druhům komunikace dávají děti přednost a že se mnohdy uchylují spíše k neosobním způsobům dorozumívání než k přímé konfrontaci. I tento fakt jasně poukazuje na to, že za změnami v řeči stojí (nová) média, protože právě ta stojí za onou změnou, která odvedla pozornost od přímé komunikace ke komunikaci přes technologické médium. Média tedy stojí za změnami v dětské řeči. Netvrdím, že za všemi změnami, ale na mnoha oblastech mají jistě svůj značný podíl.

Již prvním výsledkem této diplomové práce se jistě stal přehled nejužívanějších médií mezi dětmi a mladistvými. Zatímco některá nová média zde byla očekávána a nakonec se do prvních 21 nejužívanějších nedostala (např. sociální síť Twitter), jiná se i přes nízká očekávání dostala poměrně vysoko (např. aplikace Ask).

Druhým, jistě velmi zajímavým zjištěním, byla doba, kterou průměrně náctiletí s médii stráví. Doba, která velmi často atakuje hranici jedné třetiny dne, jistě může mnohé překvapovat, zvláště když z výsledků vyplývá, že mnoho ze současné mladé generace žije v podstatě celý svůj život *on-line*, se všemi výhodami i úskalími, které

tento trend přináší. Bylo by jistě velmi zajímavé zjistit, na úkor čeho tráví dnešní mladiství v podstatě celý svůj volný čas připojení k mediálnímu světu. Zda jde o náhradu za dobu pro práci/vzdělávání, za náhradu za volný čas či za hodiny určené ke spánku.

Úkol, který se zabýval vysvětlováním slov, potvrdil hypotézu, že starší výrazy nebudou dětem příliš známé, mnohdy je neznaly vůbec či jen velmi vágně. Nepotvrdilo se však tvrzení, že by moderní výrazy byly dětem příliš známé. I u neologismů se děti mnohdy uchýlovaly k nepřesným či velmi nejasným definicím, které poukazovaly na fakt, že děti mají představu o co se jedná, blíže však daný pojem nedokáží definovat. V tomto úkolu se také ukázalo, jak velký problém pro mladistvé představuje vyjadřování a vysvětlování i jednoduchých skutečností. Mnohdy bylo i znát, že respondent zná správnou odpověď, ale není schopen se vyjádřit dostatečně přesně natolik, aby se dala odpověď považovat za zcela správnou. S tím souvisí i výsledek čtvrtého úkolu, který poukázal na velmi chabou slovní zásobu žáků, kteří v průměru nedokázali vytvořit ani dvě synonyma. Slovní zásoba se tak často smrskává na základní výrazy, které děti používají v každodenní komunikaci, aniž by se snažily o širší rozšiřování či obměnu výraziv. Tento fakt je jistě spojen i s tím, že je z dětského volného času vytlačována četba knih, jak ukázal úkol první. Slovní zásoba, která dříve pocházela z četby či z vyprávění, se mnohdy získává z internetu či práce s médii, a tudíž je v mnohém odlišná. Jako příklad může posloužit i začínající převaha cizích výrazů v jazyce dětí a mladistvích. A to převaha taková, že se v mnohém už nejedná o cizí ekvivalent, jako spíše o plnovýznamové slovo, které nemá v češtině slovo stejného významu, nebo je pro děti neznámé. Tradiční slovní zásoba je naopak nahrazována zkratkami a zkratkovými slovy. Těch se nachází v slovní zásobě dětí a mladistvích velké množství, jak ukazuje tabulka v příloze. Z výrazů, které však respondenti měli vysvětlit, vyplývá, že už je velmi často potlačován původní význam zkracovaných slov a zkratka už je brána pouze jako „nový výraz“ s vlastním obsahem. Tento trend částečně pokrývá i úkol poslední, ve kterém se ukázalo, jak začínají nová média pokřivovat významy některých slov.

Všechny úkoly a hypotézy, které jsem si vytyčila v úvodu své práce, jsou dle mého názoru splněny. Některé teorie se potvrdily a jiné vyvrátily, jedná se však pouze o drobný náhled do světa řeči dětí a mladistvích. Pro získání plnohodnotných dat by bylo jistě potřeba vytvořit podobný seznam výsledků i u dětí mladšího školního věku či naopak u pozdních adolescentů. Velmi zajímavé by jistě bylo použít stejný dotazník u

lidí dospělých, kteří vyrůstali zcela bez vlivu nových médií. Jistě by se našli mnozí, kteří by znali mnoho ze slovní zásoby, ale například zkratky by pro ně byly neznámým. Je tedy mnoho možností, jak tuto práci rozšířit, tato oblast zkoumání je stále v mnoha ohledech neprobádána.

Summary

In my thesis I tried to bring insight into the changes in the children's speech and whether the changes may be caused by new media and media in general. I received responses from nearly 300 pupils of age 11 to 15. I think the results of the questionnaires show that the speech of the young generation is very different from adult speech and a part of the changes is certainly caused by the (new) media. The proof is in the fact that the children spend with the media 7 and more hours a day, it means a third of the day. The biggest changes are evident in the vocabulary and in the using of the words of foreign origin to the Czech equivalents. Very often children and adolescents do not even know what exactly the expression means in a Czech, although it very actively used in the common communication. Traditional terms are also often replaced by the modern words and acronyms. These abbreviations are very frequent among the children and adolescents but it loses the original meaning or the meaning of the expression may be changed (ex: like). The questionnaire also showed that the children often prefer to communicate through the medium compared to face to face conversation. All tasks and hypotheses I had set at the beginning of the thesis are fulfilled.

POUŽITÁ LITERATURA:

- BĚLEHRÁDEK, Jan. *Člověk v číslech*. První vydání. Brno: Akciová mor. knihtiskárna Polygrafie, 1942. Objevy bez konce: svazek 4.
- BROHM, František. *O vývoji dětské řeči a jejích vadách*. První vydání. Praha: Orbis, 1956. Společenské vědy, svazek 43.
- BUERMANN, Uwe a Radomil HRADIL. *Jak (pře)žít s médii: příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 239 s. ISBN 978-808-6600-581.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.
- JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 207 s. ISBN 978-80-7367-287-4.
- KALA, Miroslav, ed. a BENEŠOVÁ, Marie. *Písemný a mluvený projev žáků základní školy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- LIEVROUW, Leah A a Sonia M LIVINGSTONE. *Handbook of new media: social shaping and social consequences of ICTs*. Updated student ed. London: SAGE, xix, 475 p. ISBN 978-141-2918-732.
- MACTEAR, Michael. *Children's conversation*. 1. Publ. Oxford: Blackwell, 1985. 295 s. ISBN 0-631-14249-5.
- MCLUHAN, Marshall, W GORDON, Elena LAMBERTI a Dominique SCHEFFEL-DUNAND. *The Gutenberg galaxy: the making of typographic man*. 1st ed. Buffalo: University of Toronto Press, c2011, lix, 331 p. ISBN 14-426-1269-X.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-807-3675-745.
- MUSIL, Josef. *Komunikace v informační společnosti*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007, 144 s. ISBN 978-808-6723-396.
- OHNESORG, Karel. *Naše dítě se učí mluvit*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 67 s. ISBN 80-042-5233-8.
- PAČESOVÁ, Jaroslava. *Řeč v raném dětství*. 1. vyd. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1979. 170 s. Spisy Univerzity J.E. Purkyně v Brně. Filozofická fakulta = Opera Universitatis Purkynianae Brunensis. Facultas philisophica; č. 219.

- PALA, Karel a Jan VŠIANSKÝ. *Slovník českých synonym*. 3., dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-710-6450-5.
- PALFREY, John G. a GASSER, Urs. *Born digital: understanding the first generation of digital natives*. New York: Basic Books, ©2008. vii, 375 s. ISBN 978-0-465-00515-4.
- PAVLÍČEK, Antonín. *Nová média a sociální sítě*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2010. ISBN 978-802-4517-421.
- PIAGET, Jean, Bärbel Inhelderová a [z francouzského originálu ... přeložila Eva VYSKOČILOVÁ]. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5., V nakl. Portál 4. Praha: Portál, 2007, 115 s. ISBN 978-807-3672-638.
- PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3603-7.
- SAK, Petr a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 290 s. ISBN 978-80-7367-230-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560.
- VYŠTEJN, Jan. *Dítě a jeho řeč*. 1. vyd. Beroun: Baroko & Fox, 1995. 62 s. ISBN 80-85642-25-5.

Internetové zdroje:

- *ABZ slovník cizích slov* [online]. 2005 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/modularita>
- *Britské listy anebo jak Češi myslí* [online]. Vyd. 1. Chomutov: Milenium publishing, 2004 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/16745.html>
- *CoToJe? – encyklopedie pro každého*. [online]. 4.2.2014, [cit. 2014-03-21]. Dostupné z http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=62079&title=mo%9Ed%ED%F8&s_lang=2
- *Deník.cz* [online]. 4.2.2014, [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/na-facebooku-je-4-2-milionu-cechu-jejich-pocet-za-rok-stoupl-o-desetinu-20140203.html
- *Facebook.com* [online]. 2001 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/legal/terms>

- Multimedia expo.cz [online]. 2012 [cit. 2014-04-19]. Dostupné zde: http://www.multimediaexpo.cz/mmecz/index.php/Seznam_zkratek_v_online_diskus%C3%ADch
- *webu* [online]. 2009 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://owebu.blogger.cz/Internet/Socialni-site-1-dil/>
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. In: SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Dokumenty MŠMT* [online]. Výzkumný ústav pedagogický, 2004 [cit. 2014-02-23]. Dostupné z: aplikace.msmt.cz/DOC/MJRVPPVdoVestnikupokorekture2.doc
- *Revue pro média: Časopis pro kritickou reflexi médií* [online]. 2002 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/nova_media.htm
- *Simply Psychology* [online]. 2011 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.simplypsychology.org/bobo-doll.html>
- Vše o očích. In: *Zrakový orgán: Jak vaše oči rostou?* [online]. 2011 [cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://www.zrak.cz/o-vasem-zraku/zrakovy-organ.html>